

dergi

DIE ZEITSCHRIFT

dergi 'den

1989 yılı dünya kültür, sanat ve siyasal tarihinde önemli yıldönümlerine rastlayan bir yıl. Büyük Fransız Devrimi'nin 200. yılı olması nedeniyle dergi'nin bu sayısında bu devrimle ilgili yazı, resim ve yorumlara ağırlık verdik. insanlık tarihinde önemli yeri olan bu devrimin yalnız sıyasal alanda değil, dünyadaki sanat ve kültür hareketlerini de etkilediği bilinen bir gerçektir.

Dehası evrensel boyutlara erişen 20. yüzyılın büyük sinema sanatçısı Charlie Chaplin'in de 100. doğum yıldönümü bu yıl.

Yirminci yüzyılın resim sanatını kuşkusuz temelinden etkileyen Cézanne'ın da doğumunun 150. yılı bu yıl. Türkiye'de de Tanzimat Olayı'nın. Sürrealist akımın büyük ustası Salvador Dali'nin de ölüm yılı. Dergi'nin bu sayısı oldukça yüklü olduğundan gelecek sayılarımızda bu sanatçılara da yer vereceğimizi umuyoruz.

Birleşmiş Milletler UNESCO Örgütü'nün Dünyada Kültürel Gelişiminin Onyılı olarak kabul ettiği 1988-1997 yılları arasında dünya kültür ve sanat hareketlerinin çok yoğun geçeceği şimdiden anlaşıyor. Ne var ki, sınırlı mali olanaklarımız ile sınırlı sayılarımız dünya kültür ve sanat hareketinin her köşesine ulaşmamıza elvermiyor. Bu nedenle önemli yıldönümlerini, büyük dönüşüm sağlayan kültür hareketlerini elimizden geldiği kadar atlamamaya çalışıyoruz.

Dergi'niz güncel olayları değil ama yıllık ve yüzyıllık olayları, dünyamızı değişikliğe uğratan büyük siyasal dönüşümlerin kültür ve sanata yansımış biçimlerini değerlendirek onlarla ilgili yazı, resim ve yorumlara yer vermekten kıvanç duyacaktır.

Gelecek sayılarımızda hem nicelik, hem nitelik bakımından daha da gelişme umudunu taşıyarak tekrar görüşmek üzere...

Liebe DERGI - Leser,

in der Kunst- Kultur- und Weltgeschichte hat das Jahr 1789 eine besondere Bedeutung. In diesem Jahr wird der 200. Jahrestag der großen Französischen Revolution in Frankreich und anderen Ländern mit Faszination gefeiert. In der Menschheitsgeschichte wird die Französische Revolution nicht nur als ein politisches Ereignis betrachtet, sondern sie hat auf die Kunst und die Kultur einen wesentlichen Einfluß ausgeübt. Aus diesem Grunde haben wir in der vorliegenden Ausgabe „der Zeitschrift - DERGI“ den Schwerpunkt der Französischen Revolution gewidmet.

Es wird in diesem Jahr der 100. Geburtstag des Universalgenies Charlie Chaplin fast in der ganzen Welt gefeiert. In dieser Ausgabe berichten wir auch mit unseren begrenzten Möglichkeiten über diesen unumstrittenen großen Künstler unseres Jahrhunderts.

Zweifelloos hat der Maler Cézanne in der Kunst des 20. Jahrhunderts mit seinem Werk bedeutende Akzente gesetzt. Auch jährt sich sein 150. Geburtstag. Der verstorbene französische Schriftsteller Jean Cocteau wird 100 Jahre alt. Der spanische Künstler Salvador Dali, einer der bedeutendsten Vertreter des Surrealismus ist im Februar dieses Jahres gestorben. Wir hoffen, daß wir in den kommenden Ausgaben über diese Künstler berichten können.

Wir beabsichtigen außerdem den Zeitraum von 1988-1997, den die UNESCO „Dekade der kulturellen Entwicklung der Welt“ gestellt hat, soweit es uns möglich ist, genau zu verfolgen, Initiativen, gesetzte Schwerpunkte, kulturelle Aktivitäten und Ereignisse, die in diesem Zusammenhang stehen, in unseren kommenden Ausgaben aufzugreifen.

In der Hoffnung, daß wir uns in den kommenden Ausgaben begegnen können und mit den besten Grüßen!

Ihre DERGI - die Zeitschrift

IMPRESSUM

“Dergi” 2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi

Sahibi: Dergi Girişimi, Duisburg

Yazışleri Sorumlusu: Aydın Yeşilyurt (V.i.S.d.P.)

Yayın Yönetmeni: Necile Deliceoğlu

Yazı Kurulu (Redaktion): Hüseyin Akdemir, Mevlüt Asar, Selçuk Ceylan, Sait Günel, Aydın Karahasan, Serol Teber.

Adres: Marienstr. 16/a, 4100 Duisburg 11, Tel. (0203) 405185 / 343197

Hesap No: 2149300, Deutsche Bank Duisburg, BLZ: 350 700 30

Dizgi-Grafik: Verlag Dayanışma, Duisburg, Tel. (0203) 342833

Baskı: Offsetdruckerei E.Bockamp. Tel. (0203) 664949

Kapak resmi: Delacroix, Halka Önderlik Eden Özgürlük, 1830 Temmuz Ayaklanması, 260 x 350 cm. Louvre Müzesi

Fiyatı: 4,- DM

Yıllık abone tutarı: F.Almanya için 20,- DM, diğer ülkeler için 25,- DM (Türkiye aboneleri abone tutarı karşılığında kitap gönderebilirler.)

İçindekiler / Inhalt

Tektaş Ağaoğlu	
1789 Güzellemesi	3
B.Brecht	
Typus des Intellektuellen	
Revolutionär	4
Aydın Karahasan	
Fransız İhtilali'nin Anahatları . .	5
Serol Teber	
1789 Fransız Devrimi, Hegel	
Felsefesi ve Otoriter-Faşist	
Yönetimler.	9
Şiir/İbrahim Eroğlu.	11
Sargut Şölçün	
"Fronkreich, Fronkreich!" . . .	12
Claudia Albert	
Auf der Suche nach	
der (richtigen) Revolution. . . .	14
Söyleşi/Hüsam Gönül	
Ruhi Su-Sümeysra-Allı Turnam .	16
Ömer Polat	
Öykücülüğümüzde Ulu Bir	
Köprü: Sait Faik	18
Şiir/Bahtiyar KAYMAK	19
Hüseyin Akdemir	
Şa... Şa... Şa... Şarlo!	20
Yüksel Korkut	
Charles Chaplin (1889-1977) . .	22
Gülşen Bardakçı	
"Onu Tanımak Lazım"	23
Necile Deliceoğlu	
Interview mit Gerhard Köpf . .	24
Gedicht/Orhan Veli	26
Öykü/Leylâ Erbil	27
Gedicht/Erich Fried	29
Mustafa Önal	
Ali Yüce ile Söyleşi	30
Öykü/Gönül Özgül	32
Nevzat Yalçın	
Adıyla Yaralı	34
Şiir-Gedicht/Halit Ünal	34
Mevlüt Asar	
70 Sonrası B.Alman Şiiri	35

1789 Güzellemesi

Tektaş AĞAOĞLU

1789 Fransız burjuva devriminden bu yana geçen zaman şunun şurasında iki yüz yıl!

Bu iki yüz yıl içinde insanlığın geçirdiği toplumsal ve entellektüel gelişim, kapsam ve içerik olarak muazzam oldu. Bunda 1789 Devrimi'nin —bizdeki eski adıyla Inkılabı Kebir'in— büyük dahli var. Halkların tarih sahnesine çıkışı o sayede gerçekleşme yoluna girdi. Avrupa'da geniş köylü yığınlarını bir avuç soylunun ve soylu hizmetlisi bürokratin kölesi olarak sefalet ve cehalete mahkum eden sistemlerin sonu görüldü. Hızla büyüyüp gelişen işçi sınıfı kendi kurtuluşunun gerçekleşebilir bir hedef olduğunu görmeye başladı. 1848 devrim dalgası, Avrupa'da ulusal uyanış, 1789'un doğrudan ürünüydü. 1848 ile 1870 Paris Komünü ayaklanması arasında topu topu yirmi iki yıl var! Komünist Manifestosu 1847'de yayınlandı. 1864'de Birinci Enternasyonal kuruldu. Paris Komünü, tarih sahnesine çıkan halkların sosyal kurtuluşunun tarihin gündeminde olduğunu fiilen kanıtladı. 1917 Büyük Ekim Devrimi sosyal kurtuluş düşüncesini ve özlemini teoriden pratiğe geçirirken, aynı zamanda Urallar'dan Çin Denizine kadar uzanan koskoca bir alanda Asya halklarına tarihsel gelişim yolunu açtı. Tarihin ilk ve o zaman için yegane işçi sınıfı devletin Nazi karşı-devrimine indirdiği ölümcül darbe dünya çapında siyasi kolonyalizmin nihai tasfiyesinde önde gelen belirleyici etken oldu. Günümüzde, emperyalizmin ve neo-kolonialist düzenlerin baskısına, etkinliğine rağmen, bütün dünya halklarının tarih sahnesinde daha aktif rol oynamalarını mümkün kılan koşulların olgunlaşma dönemini yaşıyoruz. Sosyal kurtuluş pratiğini kapsam ve içerik olarak daha ileri, üst düzeylerde gerçekliğe dönüştüren maddi, toplumsal, politik süreçlerin önünde yeni perspektifler açılıyor.

Bu iki yüz yılda bilim ve teknikte sağlanan akıl durdurucu gelişmeler de iki yüz yıldanberi süregelen toplumsal/siyasal evrimin ortaya saldırdığı muazzam potansiyelin ürünüdür. O evrimi sürdüren ve potansiyelin ürün vermesini sağlayan aktif etkenin, üretim güçlerinin gelişmesindeki büyük ivmenin önündeki üstyapısal engelleri Fransız Devrimi temizledi. Gerek doğa, gerekse toplum bilimlerinde iki yüz yılda alınan mesafeyi ve bundan sonrası için önünde açılan engin ufukları, insanlık, 1789'u hazırlayan ve onun başarısıyla, kazanımlarıyla

kuvveden fiile geçen düşünce birikiminin materyalist özüne borçludur. Marksizm, zaafalarını acımasızca eleştirerek girdiği o birikimin kadirşinas mirasçısıdır.

Bu günlerde gerek 1789'un yurdu Fransa'da, gerekse başka yerlerde bu büyük olayın önemi ve değeri üzerine gölge düşürme çabaları yoğunlaştı. 1789 Devrimi'ni kötülemeyi, en azından küçümsemeyi iş edinen tarih "araştırma"ları ve yorumlar türeterek düşünce alanında boy göstermek âdeta moda oldu. Devrim sürecinin bütünselliği inkâr edilerek, kimi veçheleri diğerlerinin karşısına çıkarılarak Devrimin mirasına kara çalınıyor. Sözelimi, 1789'dan günümüze kalan yegane gerçek kazanımın en başta ilân edilen İnsan Hakları Bildirisi olduğu, 1790-94 ortaları arasındaki hızlı devrimci gelişmenin —sonraki kuşaklara genel olarak "terör" dalgası diye tanıtılan olayların— ve bu arada 16. Louis'nin idamının Devrimin yozlaşması, bir tür kendine "ihanet"i olduğu, etkileri bugün de süren kötü bir miras bıraktığı iddia ediliyor. 1789'dan 1792 Eylül'ünde Cumhuriyetin ilanına kadar geçen dönemde meşruti kırallık bağlamında genel kabul gören millî irade kavramının giderek kesin halk egemenliği yönünde geçirdiği evrimin 20. yüzyılda demagogik diktatörlüklere ve totalitarizme ideolojik temel oluşturduğu ileri sürülüyor.

Bu yaklaşım, gerçekte, 1) Fransız Devrimi'nin ünlü ilke-kavramları Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik'ten sonuncusuna, Kardeşliğe aşıktan cephe almaktır; ve dolayısıyla, 2) Özgürlük ve Eşitliği de günümüz için anlamlı içeriklerinden boşaltarak işlevsiz kılmaya yönelik bir ideolojik saldırıdır.

90-94 arası, devrimin hızlı radikalleşme, Jakoben dönemi idi. Kardeşlik kavramına işlerli içerik sağlama, yani Özgürlük ve Eşitliği toplumun çalışanlar ve mülksüzler kesimi için somut gerçekliğe dönüştürme yönünde toplumsal baskı, yoksulların, ezilenlerin baskısı devrimin burjuva sınırlarını zorlamaya kadar varmıştı. 94 Temmuz'unda "Terreur" e son veren Thermidor karşı-devrimi "Terreur" döneminin terörünü en uç noktaya kadar götürerek o baskıya set çekti. Robespierre ve yandaşları, "devrimci iktidarın gerçek temsilcileri" (Marx, Alman İdeolojisi) terör istemiyor-

ruz diyenler tarafından terörle temizlendiler! Ve karşı-devrim "Terreur"ün sürmesine karşı çıkarak o baskıya set çeken Devrimin "Terreur" sayesinde —ilerde de değineceğim gibi— sağlama bağlanan burjuva içeriğinin üzerine oturdu. Burjuvazi büyük ölçüde rahatladı. İlk dönemin kazanımlarının pratiğe geçirilmesi ve tahkimi için önce Bonapart, sonra Napoleon fenomeni öne çıkarıldı. Bu durumda Devrimin Özgürlük ve Eşitlik kavramlarına da kapitalistlerin, yeni yetme zenginlerin çıkarları, ihtiyaçları ve hedefleriyle kesin sınırlı bir işlev yüklendi. Devrim öncesi sınıf hakimiyeti ilkesi ve realitesinin yerini yeni bir sınıf hakimiyeti ilkesi ve realitesi alırken, Kardeşliğin hiçbir zaman gerçekleşmeyecek bir ütopya olduğu ilân edildi. Onunla da kalınmadı: o "ütopya", **fikri** planda olduğu kadar, pratikte de **mahkum** edilerek Devrimin hedefleri dışına sürüldü.

Bugünün Jakoben düşmanları Thermidor karşı-devrimcilerinin gönüllü uzantıları, hortlaklarıdır. Yeni moda Thermidor'culuğun derdi, tarihi bilimsel olarak yeniden değerlendirmek değil, Devrimin radikal ve giderek Marksist yorumuna gölge düşürerek bugünün tutucu dalgasına gerekçe üretmektir. O kadar ki, bir yandan Fransız Devrimi'nin günümüze esas mirası olarak İnsan Hakları kavramını öne çıkarırken, aynı zamanda, kırallığın lağvedilip Cumhuriyete geçilmesini de Devrimin âdeta yolundan sapması olarak görüyor ve gösteriyorlar. En azından, Cumhuriyetle kazanılanların Monarşiyeye son verme uğruna yitirilene değmediğini ima ediyorlar. Bu bakımdan, bu son iki yüz yılda cumhuriyet fikrini ve realitesini bütün dünyaya yaymakta öncü rol oynamış olan Fransa toplumunda hâlâ süregiden aşıktan cumhuriyet düşmanı akımlarla, bugünün her renkten aşırı sağcıları ve 1940-44 Nazi kolaborasyonu geleneği ile, reaksiyoner dincilerle dolaylı akrabalıkları var.

Cumhuriyetin orduları başında zafere koştuktan sonra kendini "İmparator" ilan eden Napoleon'un mezarı Paris'te bir milli anıttır. Ama koskoca Fransa'da bugüne kadar hiçbir alana ya da caddeye Robespierre adı verilmemiştir. Napoleon adının Fransa tarihinin nostaljik değerleri arasında anıl-

ması bugün Fransa toplumunun hiçbir kesimini karşıya almak sayılmıyor; Robespierre'i Fransız Devrimi'nin ayrılmaz bir rüknü olarak görmek ve misyonuna hakettiği değeri vermekse, en azından, çeşitli toplum kesimlerinin "duyarlığı" nı kaale almamak, "eski yaraları deşmek" sayılıyor. Öyle sayılıyor, çünkü Robespierre 16. Luis'nin idamında, Monarşinin kaldırılmasıyla Cumhuriyetin kurulması ve feodal/dinsel motifli karşı-devrimci ayaklanmalara karşı kararlılıkla korunmasında başrolü oynayan adamlardan biri olarak biliniyor. Yoksul yığınların yüzyıllar boyu birikmiş sınıf kininden dehşete düşen ve yine o yığınların ekonomik, toplumsal özlemleriyle vahşi burjuva çıkarların aciliyeti arasındaki çelişkiden gözü yılan yorgun devrimcilerin, ele geçen fırsatları anında değerlendirmeye teşne yol-suz "cumhuriyetçi"lerin amansız hasmı ve suçlayıcısı olarak tarihe adını geçiren de odur. Onun şahsında, 1789 Devrimi'nin, süregiden monarşi olgusuyla sulandırılmış İnsan Hakları döneminden Kardeşliğin gündeme girmesine kapıyı aralayan radikalleşme ve kesin halk egemenliği dönemine geçişini karalayıp mahkum etmek ötedenberi Fransız ve Avrupa sağcılarının, tutucularının önde gelen tutkularından biri olmuştur.

Devrimin radikal geleneği bugün de mahkum edilmek isteniyor, çünkü Kardeşlik için mücadeleye çağımızın gündemindedir. Gerçek özgürlükçü, eşitlikçi içeriğinden boşaltılmış bir insan hakları kavramı, bu nedenle, çağın reaksiyonelerinin elinde sosyalizmin yaşayan gerçekliğini ve insanlığa vaatettiği geleceği inkârı araç kılınmaktadır.

1792 yılı Eylül'ünde Fransa'da krallık lağvedildi, Cumhuriyet kuruldu. Fransa'nın beş cumhuriyetinden birincisi.

1793 Ocak ayında Kral 16. Luis idam edildi.

Bu olay, Fransız Devrimi'nin radikal geleneğine yöneltilen ideolojik saldırının ana temalarından birini oluşturuyor.

Yeni tutucular, "Kral ölmeliydi!" diyorlar. Kral ölmeliydi demek, kral başta kalmalıydı demekle aynı şeydir. Zaten tartışmanın esas konusu da odur: Meşrutî krallık mı, cumhuriyet mi?

Aynı soru şöyle de sorulabilir:

16. Luis ölmeli miydi?

Şüphesiz, Evet!

Bir kere, Fransa'da kralın kafasının kesilmesi —Kardeşliği bir yana da bırak— Özgürlük ve Eşitliğin, halk egemenliğinin, bunların hepsini birden inkâr eden, hepsine birden savaş açan ve o savaşı sonuna dek götürmeye hazırlanan gericilik güçleri karşısında bir zaferi oldu. Daha 89 yılında, Devrimin ilk başında kaldırılan imtiyazlarını geri alma-

ya hevesli feodallerin ve köylü yığınlar üzerinde ideolojik nüfuz ve baskısını sürdürmeye kararlı Kilisenin direnişi gerçek bir iç savaş boyutuna varmadan o sayede kırıldı. Kralın kafasının kesilmesi, aynı zamanda, tarih sahnesine çıkan halkın eski düzeni sürdürmek isteyenlerin tümüne meydan okuması ve rüştünü ispatıydı. Fransa'da bir kralın değil, kral kavramının tepelenmesiydi. 1789 Devrimi Fransa'da eski düzeni berhava ederken bütün Avrupa monarşilerini de daha baştan kendisine karşı birleştirmişti (Devrim'in tek müttefiki, okyanus ötesindeki yeni Amerikan Federal Cumhuriyeti'di) ve Ancien Régime artıkları Avrupa reaksiyonuyla kader birliği etmişlerdi. 16. Louis'nin suçu, genç devrimci Saint Just'ün ünlü deyişleriyle, "Kral olmak"tı! 16. Louis kişi olarak ne denli sıradan, kararsız ve beceriksiz, ola ki iyiniyetli ve hatta suçsuz, ya da suçları ne denli bağışlanabilir olursa olsun, kendinden önceki tüm Fransa krallarının ve başka ülkelerin tüm krallarının bağışlanmaz tarihsel suçuyla yüklüydü. Onun kafası kesilerek krallık tepelendi. Özgürlüğün bir "ihvan", Eşitliğin bir "taviz", Halk Egemenliğinin pazarlık konusu bir "ortaklık" olmadığı ortaya konuldu.

İkincisi, 16. Louis'nin mahkumiyet ilanı, insan haklarıyla —ve yeni palazlanan sermaye sahiplerinin gözündeki o halkların en başta geleni, temeli olan mülkiyet hakkı ile— mücehhez burjuvazinin sınıf hakimiyetinin ve genel sınıf çıkarlarının tescil belgesi oldu. Jakoben devrimciler, Devrimin düşmanları ve sulandırıcıları karşısında Paris'in plebleriyle ittifak kurmaya cüret etmekle olduğu kadar, karşı-devrimin meşruiyet eksenini Kralın kafasının kesilebileceğini dünya âleme göstermekle de sınıfın hakimiyetinin esas özüne sahip çıktılar. Cumhuriyet düzeni burjuva sınıf çıkarlarının en yetkin aracı ve teminatı idiyse Cumhuriyetin düşmanlarının meşruiyet ve sadakat simgesine en ağır darbeyi indirmenin bir zorunluluk olduğunu en iyi onlar gördüler. Ve gördüklerinden korkmadılar. Bunun içindir ki "imparator" sıfatlı eski Cumhuriyet generali Napoleon'un tarihsel misyonu tüm Avrupa'da krallığın toplumsal temeli feodal yapıların tasfiyesi ve burjuva hukukunun kon-

salidasyonu oldu ve yine bunun içindir ki, sonradan, hayli uzun süren bir süreçte Avrupa sahnesi büyüklü küçüklü kral taifesinden kral kanı dökülmeden temizlendi, ya da kral kavramının tarihsel içeriği hepten boşaltılarak bir zamanların tanrıdan beratlı muhteşem despotları taşıra bezirganlarının sınıf hakimiyetine hizmet eden şatafatlı kuklalara çevrildiler.

Son iki yüz yılın tarihsel gelişim çizgisinde 1789'un Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik ilke-kavramları son derece önemli, ufuk açıcı bir işlev görmüştür. O kavramların hayata geçmesi, gerçekliğe dönüşmesi, daha o günden, 18. yüzyıl sonu Fransa toplumunun özgül koşullarının ve sorunlarının çerçevesini çok aşan, hatta günümüze kadar ulaşan bir süreci öngörüyordu. Fransız Devrimi'nin en büyük, anlamlı özelliği, kendini kendi çağdaş ve anlık iç sorunlarına çözüm getirme çabasıyla sınırlanmamış olmasıdır. Fransa'dan önce İngiltere'de burjuva devrimi yaşandı. Orda da, üstelik 16. Louis'in idamından yaklaşık yüz elli yıl önce, bir kral idam edildi. Ama İngiliz devriminin ufkü dar, çözümleri kendi sorunlarıyla sınırlıydı. İngiliz burjuvaları on yıl içinde krallığı geri getirdiler ve yüz elli yıl sonra da Fransız Devrimi'nin baştan sona en lânet düşmanları kesildiler. 1789'u önceleyen Amerikan federal anayasasının cumhuriyet ilkesini öne çıkarmasına ve insan hakları vurgulamasına rağmen Amerikan toplumu "kölecî" denilemezse de köleli bir toplumdur. Oysa Fransız Devrimi Fransızların "insan hakları"na sahip çıkmakla yetinmedi, Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik hedeflerini bütün insanlık adına gerçekleştirebilecek evrensel hedefler —gerçekleştirilmesi uğruna mücadele edilmesi gereken hedefler— olarak bütün insanlığa sundu.

Inkılâbı Kebir'den bize kalan miras onun bütünselliğindedir. Ona baştan sona kadar sahip çıkmamak son iki yüz yılın en ileri kazanımlarına sırt çevirmek-tir. Reddi mirastır.

(Bu yazı G. Dünyası'nda yayınlanmıştır.)

Typus des intellektuellen Revolutionärs

Es gibt einen Typus des intellektuellen Revolutionärs, der den proletarischen Revolutionären verdächtig ist: Das ist jener Typus, der sich von der Revolution eine durchgreifende Besserung erwartet. Keineswegs unter einem unerträglichen Druck stehend, sondern gleichsam frei entscheidend und das Bessere wählend, entscheidet er sich für Revolution.

B. Brecht

Fransız İhtilali'nin Anahatları

Aydın KARAHASAN

İnsanlığın yakın tarihinde iki kızıl-
ca kıyamet koptu. Gökyüzündeki
yol gösterici kutup yıldızını bulmak için
nasıl önce Küçükayı, Büyükayı yıldızlar
grubundan yola çıkmak gerekiyorsa, in-
sanlık tarihinde de yol alırken rotayı şa-
şırmamak için biri küçük öbürü büyük
kıyamet diye nitelendirilen 1789 Fransız
İhtilaliyle 1917 Rus İhtilali ni iyice ince-
lemek gerekir. Bunların yakın tarihteki
etkilerini araştırmadan, sonuçlarının yer-
yüzündeki etkilerini görmeden ne dün-
yı kavramak, ne de çevremizde olup bi-
tenleri anlamak mümkündür. Biri etkin-
liği, gücü, düşünceleri bakımından Avru-
pa'yı politik, ekonomik, sosyal ve kültü-
rel alanlarda temelden sarsmış, öbürü ge-
ne aynı alanlarda dünyanın önemlice bir
bölümünü değiştirmiştir. Bu bakımdan
üzerinde önemle durulması gereken bu
iki olay liselerle üniversitelerimizdeki
ders kitaplarında bile ikişer sayfadan öte
yer almamaktadır. 1917 Rus ihtilaline o
kadar bile yer verilmemektedir. Bu ger-
çeklerin yüzeysel olarak kulaktan dolma
bilgilerle tartışılması çok girift olan top-
lumsal konuları aydınlatmaya yetme-
mektedir.

Dilimizde kavramlar iyice oturmadığı
için Türkçe'de bu büyük olay bazan Fran-
sız İhtilali, bazan Fransız İnkılabı, bazan
da Fransız Devrimi diye alınır; ama Fran-
sızlarla öteki Avrupa ülkelerinde bu
kavramın karşılığı tartışmasız "la Révo-
lution française"dir. (Französische
Revolution, French Revolution). İhtilâl-
lerle inkılaplar, hatta devrimler arasında
farklar vardır. Hükümet darbeleri "coup
d'état-Putsch" devrim ya da ihtilâl de-
ğildir. Onun için bizde eski tas eski ha-
mam sürgit sıradan hükümet darbeleri
devrim ya da ihtilâl sanılmıştır. 1789 İht-
ilali iyi araştırıldığında görülür ki, Fran-
sız toplumunun özgünlüğünün temelinde
halkla soylular sınıfı (aristocratie) ara-
sında güçlü bir burjuva sınıfı vardır. Bu
sınıf yeni bir toplum kurmak için düşün-
ce sistemini değiştirmiş, *Temel İnsan
Hak ve Özgürlükleri*'ni dünyaya duyur-
muş, kendi sınıfının yönetici kadrolarını
da yetiştirmiştir. Bizim lumpen burjuva-
ziyle karşılaştırıldığında tarihte ne bü-
yük bir devrimci rol oynadığı daha iyi
anlaşılır.

Yalnız burjuva tarihçileri aydın gö-
rüşlü olmalarına rağmen Fransız İhtilali-
ni anlatırlarken temel sorunu gözardı
ederler; yani son analizde üretim ilişki-
leriyle üretim güçlerinin karakterleri ara-
sındaki temel ve uzlaşmaz çelişkiyi bir

türlü ya açığa kavuşturamazlar veya bil-
mesine bildikleri halde bu konuya fazla
açıklık getirmezler. *Académie française*
üyeleri "la Révolution française" adlı ese-
rin ünlü yazarı Octave Aubry de, sekiz
ciltlik "L'Histoire de la Révolution
Française"nin yazarı Albert Sorel de, Ju-
les Michelet ile Pierre Gaxotte da Fran-
sız İhtilali'ni bir parça bu güçlerin di-
şında inceleme eğilimindedirler. Hatta
Pierre Gaxotte "L'Histoire de la Révo-
lution Française" adlı eserinde "Sefalet
ayaklanmalara neden olabilir ama ihtilâl-
lere asla yol açmaz" der. O, ihtilâllerin
çok daha derin başka nedenleri oldu-
ğunu söyler. "1789'da Fransızlar bahtsız
insanlar değillerdi" diyerek bu büyük
olayı üretim ilişkileriyle üretim güçleri-
nin dışında görür.

*Olacak, olacak, yakında o mutlu
devrim olacak
Pek yakında yeniden doğulacak,
Felsefenin, özgürlüğün,
Bir de yurtseverliğin gücüne bakın
Evet o mutlu gün, o devrim pek
yakın!*

Burjuvazinin gücünde temeli oluşturan
üretim araçlarının *derebeylik* toplu-
munda yaratılıp geliştiğini ilk defa Marx
ile Engels gördüler. Bu özelemlerini de
"Komünist Partisi Manifestosu" adlı
müsterek eserlerinde açıkça belirttiler.
XVIII. yüzyılın sonunda, mülkiyet reji-
mi, tarım ve imalathane (manufacture)
örgütleri tam bir gelişme durumunda
olan üretim güçlerine artık uygun de-
ğildi, üretimin ayak bağıydı. Marx ile En-
gels: "Bu bağı koparmak, bu zincirleri
parçalamak gerekiyordu, nitekim parça-
landı" diye yazdılar Manifesto'da. Sor-
bon Üniversitesi profesörlerinden Alber
Soboul ile FKP yayın organı L'Humanité'nin
kurucusu Jean Jaurès Fransız İhtilali-
ni kısmen Marksist açıdan ele aldılar.
Kısmen, çünkü Jean Jaurès eserinin gi-
rişinde yazdığı önsözde Marx ile mater-
yalist, Jules Michelet ile bir parça idea-
list olacağını söyler. Jaurès, ekonomik
şartların tarihte üretim ve mülkiyet bi-
çimlerinin asıl temelini oluşturduğunu
söyledikten sonra sosyalist açıdan Fran-
sız İhtilali Tarihi'ni yazmaya koyulur.
Hiç kuşku yok ki, XX. yüzyılın başın-

daki Fransız işçi hareketleri Jaurès'yi bu
yönde etkiler.

ÖZGÜRLÜĞÜN ÖNCÜLERİ

Marki Lafayette 1782'de Amerikan
bağımsızlık savaşına katıldıktan sonra
Fransa'ya bir kahraman gibi dönmüş,
özgürlüğün simgesi olarak büyük bir
coşkuyla karşılanmıştı. Büyük, büyük
olduğu kadar verimli topraklara da sahip
olan Fransa'da önemli bir üretici kitlesi
olan köylülerin yoksulluğu, halkın hoş-
nutsuzluğu Lafayette'in dikkatini çek-
miş, yaratılan zenginliklerin bir avuç
soylularla kilisenin elinde oluşuna büyük
bir tepki göstermiş, üstelik bu sınıfın
vergi bile ödemeyip bütün vergi yükünün
öteki halk katmanlarının sırtına bindiril-
mesi karşısında tepkisi öfkeye dönüş-
müştü. Le Nail kardeşler gibi gerçekçi
ressamların tablolarında yansıyan solgun
benizli halk kitleleri, gözleri çukura kaç-
mış, avurtları çökük köylü yığınları bu
burjuva aydınlarının öncülüğünde umut-
lanmışlar, ona bir kurtarıcı gibi sarılmış-
lardı. Lafayette: "Özgürlüğü seven onun
için savaşmalıdır" diyordu, Amerika'da
Vaşington'la görüşmüş, Fransa'da cum-
huriyetçi bir yönetimin kurulabilmesi
için onun önerilerini dikkatle dinlemiş-
ti. Ne var ki İngiltere'den bağımsızlığını
kazanmak için yapılan Amerikan İhtilali-
li'nin Fransa'ya şablon gibi uygulanması
pek mümkün değildi. Amerikan İhtilali
daha ziyade bir yaşam biçiminin (hayat
tarzı) İngiliz Krallığı'na karşı korunma-
sı için verilen savaşa dayanıyordu. Fran-
sa'da ise durum oldukça değişikti. Ora-
da bütün güç kralla soyluların elindeydi.
Bir de kilisenin mutlak egemenliği vardı.
Halkın % 96'sını teşkil eden büyük ço-
ğunluğun yönetimde hiç mi hiç söz
hakkı yoktu. Coğrafi keşiflerden sonra
ticaret alanında iyiden iyiye palazlanan
burjuva sınıftan belirli kişiler artık
önemli işleri ellerine almışlardı. Fransız
aydınlarının pek çoğu bu sınıftan yetiş-
tiği gibi önemli devlet memuriyetlerin-
de de çalışırlardı ama kralın ordusunda
subay olamazlardı. Soylularla ruhban sı-
nıfının dışında vergi yükü de emekçi
halkla burjuvaların sırtındaydı. Fransa
XVIII. yüzyıl sonlarına doğru büyük bir
tarım ve endüstri ülkesi olma yolunday-
dı. Kapitalizmin gelişmesi, ekonomik
özgürlük sorunu meşhur "*laissez faire,
laissez passer*" ilkesini doğurmuştu. Eski
krallık rejimi (ancien regime: nizam-ı ka-
dim) derebeylik yüküyle halk sınıfları-

nın, özellikle üretici köylülerin üzerine yüklenmişti. Bilinçsiz halk kesimleri haklarının neler olduğunu bilmedikleri gibi ne kadar güçlü olduklarının da farkında değillerdi. Onun için bu katmanlara burjuva aydınları öncülük ediyordu. Hele devrimden kısa bir müddet önce yaşayan Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Diderot gibi hümanist aydınlar temel insan ve yurttaşlık haklarının alevini tutuşturmuşlar, Fransız halkını cehalet ve taassuptan kurtarmak için canlarını dişine takmışlar, yeni bir çağın adeta habercisi ve müjdecisi olmuşlardı.

Fransız aydınları İngiltere'deki parlamenter düzeni, söz ve basın özgürlüğünü, demokratik kuruluşları örnek alıyorlardı. Manş'ın öte yakasındaki bu devletin yazılı bir anayasası olmamasına, başlarında bir kralın bulunmasına rağmen oradaki demokratik kuruluşların Fransa'yla kıyaslanmayacak kadar farklı oluşu Fransız aydınlarını enikonu düşündürüyordu. İşkence çeşitleri, insaf ölçülerini aşan ceza uygulamaları, köhnemiş örf ve âdetler, krallığın mutlak iradesi Fransa'yı Manş'ın ötesindeki bu kuzey komşusundan oldukça gerilerde bırakıyordu. İngiltere'de 1215 tarihli Magna Carta iki meclisli parlamentoyu öngörüyordu. Özellikle aydınlanma döneminden beri Fransız aydınları halkın serbestçe düşünebilmesi, kilise ile mutlakliyetin boyunduruğundan kurtulabilmesi için ellerinden geleni yapıyorlardı. Hele Jean Jacques Rousseau ile Voltaire insan hakları savunuculuğunun yılmaz savaşçılarıydı. Voltaire'in şu sözü özgürlük ortamında her fikrin tartışılmasından yana olan insanların kulağında hâlâ çınlamaktadır. "Söylediklerinizin hiç birini kabul etmiyorum, ama bunları söyleme hakkınızı ölünceye kadar savunacağım." Rousseau ise İngiliz filozofu John Locke gibi düşünüyor; herkesin yaşama ve özgürlük haklarına sahip olduğunu savunuyordu. Hükümetlerin görevleri de insanların bu en doğal haklarını korumak ve geliştirmek olmalıydı. Yöneticiler güçlerini tanrıdan değil halktan almalıydılar. Bu düzen bozucu düşünceler Fransa'da yavaş yavaş yayılıp kök salmaya başlamış, "devlet benim!" (l'état, c'est moi) diyen Güneş Kral XIV. Louis Fransız aydınlarını vatan haini ilan etmiş, onları devletin temeline dinamit koymakla suçlamıştı. Marki Lafayette ise vicdan özgürlüğünü de savunuyor, Katoliklerin Protestanlara baskı yapmamasını söylüyor, hele Fransa'nın sömürgelerinden sağladığı insan alım-satımını, esir ticaretini şiddetle yiyor, bu utanç verici durumun kaldırılmasını istiyordu. Hatta Lafayette daha da ileri giderek köle ticaretinin kaldırılmasından başka Fransa'nın Güney Amerika'da sömürgeci olan Guyana'dan bu insanlara geçimlerini sağlayabilecekleri kadar toprak dağıtılmasını da savunuyordu. Mutlakliyet bu önerileri reddetmekten başka kriz içinde bulunan devlet maliyesini kurtarmak için Fransız halkı-

na, soylularla kilisenin dışında daha da ağır vergiler koyuyordu. Artık Lafayette'in de yapabilecek bir şeyi kalmamıştı. XVI. Louis ise lüks ve ihtişam düşkünü genç karısı Avusturyalı Marie Antoinette'in etkisi altındaydı. Bu aşırı lüks ve tantana Fransa'yı büyük bir borç batağına sokmuş; sık sık değiştirilen maliye bakanları da devletin bütçesini denkleştirememiş, açık veren bütçeyi kapatmak için gene ağır vergilerle halkın sırtına binilmişti. Bu mali bunalımın içinden çıkılabilmesi için XVI. Louis saray ileri gelenlerini toplantıya çağırarak, müzakereler sonucu Turgot'yu (Türgo) maliye bakanı yapmış; bu zat bütçede kısıtlamalara giderek bir kısım ağır vergileri halkın sırtından kaldırmak isteyip soylularla emlak sahiplerinden vergi almaya kalkışınca başta lüks ve ihtişam düşkünü Marie Antoinette olmak üzere soylularla varlıklılar Turgot'ya baş kaldırmak onun azlini sağlamışlardı. Onun yerine geçen maliye bakanları da bir şey yapamayınca son çare olarak iyi bir maliyecisi olduğu ileri sürülen Necker maliye bakanlığına getirilmiş; o da 175 yıldır toplanmayan "Etats généraux"yu (eta jeneoro-rahipler, soylular, burjuvalarla beraber öteki halk katmanlarından oluşan ve "tiers état" denilen sınıflar meclisi) toplanması gerektiğini krala önermişti. Artık XVI. Louis bu öneriyi gözdardı edemedi. Etats généraux'yu toplantıya çağırarak zorunda kaldı.

İHTİLALİN BAŞLAMASI

Etats généraux denilen meclis imtiyazlı sınıflarla burjuvaların vekillerinden oluşan bir kuruldu. Önemli işler için kralın gerekli gördüğü zamanlarda toplanırdı. 1610 yılından beri hiçbir kral gerekli görmemiş olacak ki, bu sınıflar meclisini toplantıya çağırılmamıştı. Sınıflar meclisi 5 Mayıs 1789'da Versay sarayının bir salonunda ilk toplantısını yaptı. İmtiyazlı sınıfın vekilleri seçmenlerini vergilerden kurtarmak için vergi sistemini tartışmaya başladılar. Oyların vekillerin sayısına göre değil, sınıf esasına göre verilmesi gerektiğini ileri sürdüler. Kral da imtiyazlıların tarafını tuttu. İmtiyazlı sınıf vekillerinin istekleri kabul edildiği takdirde ağır vergiler burjuvalarla köylülerin üzerine yıkılacaktı. Halkın vekilleri bu tezi kabul etmediler, kralın iradesine de karşı koydular. Kralın danışmanları zor kullanılmasını, meclisin dağıtılmasını önerdiler. Hassa ordusu yabancı ulusların da desteğiyle, özellikle Alman ve İsviçreli ücretli askerlerin yardımlarıyla halk vekillerinden ünlü kimseleri tutuklama kararı aldı. Kökeni soylular sınıfından, kendisi de kont olmasına rağmen halkın temsilcileri (tiers état) grubundan seçilen Mirabeau meclisi basan kralın askerlerine şöyle seslendi: "Gidin, efendinize deyin ki, biz buraya halkın arzusuyla geldik; bizi buradan ancak süngü gücü çıkarabilir!"

Tiers état, her üç sınıf temsilcilerinin

(soylular, rahipler, burjuvalar) müşterek toplantı yapması gerektiği tezini ileri sürdü. Soylularla ruhban sınıfı bu öneriyi de kabul etmediler. Artık sınıflar birbirlerine diş bilemeye başlamıştı. Yıkında kızılca kıyametin kopacağına dair alametler görülmüyordu. Genç ozanlardan Camille Desmoulins (Kamıy Demulen) "Özgür Fransa" adlı yergisel bir şiirinde:

*Olacak, olacak, yakında o mutlu devrim
olacak*

Pek yakında yeniden doğulacak,

Felsefenin, özgürlüğün,

Bir de yurtseverliğin gücüne bakın

Evet o mutlu gün, o devrim pek yakın!

diyordu. Robespierre ile Mirabeau "Taşra Halkına Çağrı" oroşürlerini, Sieyès de "Halk Nedir?" adlı kitabını yayımladı. Kitap bütün Fransa'da kapış kapış gitti. Sieyès bu kitabında şöyle diyordu: "Halk Nedir? Her şey! Bugüne dek neydi? Hiçbir şey! Ne istiyor? İnsanca yaşamak!" Halkın en az yüzde 96'sını temsil eden meclis, memleketin kendisinden beklediği işe başlayabilirdi. Artık hiç anlamı kalmayan Etats généraux adını terkedip Mirabeau'nun önerisiyle "Assemblée nationale" (Ulusal Meclis) adını aldı. (17 Haziran 1789)

Ulusal Meclis vergilerin adilce toplanmasını, devlet borçları faizlerinin ödenmesini sağlayan bir kararnameyi kabul etti. Hem soyluların bu karara itirazından, hem prenslerin desteğinden cesaret alan XVI. Louis direnmeye karar verdi. 19 Haziran 1789'da Kraliyet Divanı halk temsilcilerinin verdiği kararı iptal etti. Bunun üzerine 20 Haziran 1789'da halkın vekilleri ünlü "Le Serment du Jeu de Paume" (anayasa andı) içtiler. Bir anayasa hazırlanıp sağlam temeller üzerine oturtuluncaya kadar koşullar nerede toplanmayı gerektiriyorsa orada toplanacaklarına söz verdiler. Fransa için bir anayasa yapılmadan dağılmamaya karar verdiler. Bu gelişmeler Paris'teki heyecan dalgasını bütün artırıyordu. 12 Temmuz 1789'da maliye bakanı Necker'in de görevden alınması işleri büsbütün karıştırdı. Hele kralın yabancı ücretli askerleri kendini koruması için Paris'e çağırması bardağı taşıran son damla oldu. Paris halkı bu hıyanet haberini duyunca gazaba gelip hokaklara döküldü. Sokaklarda yüzlerce barikat kuruldu. Genç ozan Camille Desmoulins bu barikatlardan birine çıkıp Paris halkına heyecanla: "Kaybedecek zaman yok, haydi silâh başına!" diye haykırdı. Halk yığınları Desmoulins'e hep bir ağızdan karşılık verdiler: "Haydi, silâh başına!" Kralı kurtarmaya gelen Alman atlıları Paris sokaklarında ayaklanan halkı bastırmak istedilerse de bir sonuç alamadılar. Halk silâh depolarını basmış taşlarla, sopalarla, tabanca ve tüfeklerle tepeden tırnağa silâhlanmıştı. (Louvre Müzesi ile Versay Şatosunu gezenler bu olayları yansıtan sanat şaheserleri tablolarla karıştırlar.) Binlerce gönüllü devrimcilerin

milis kuvvetlerine yazılmaya başladı. Nihayet 14 Temmuz 1789 sabahı henüz şafak sökerken binlerce Parisli siyasi mahkumların hapsedildiği ünlü Bastille kalesine yürüdü. Üç metre kalınlığında taş duvarlarla örülü, otuz metre yükseklikteki kuleleriyle Bastille monarşinin zulüm sembolü olarak görüldü. Bastille kalesi önündeki çarpışmalarda yüzlerce kişi öldü, bir o kadarı da yaralandı. Sonunda devrimciler bu muhkem kaleye girmeyi başardılar. Kale kumandanını kaçarken yakalayıp linç ettiler. Ünlü Bastille düşmüştü. Halk bütün mahkumları serbest bıraktı. (14 Temmuz 1789) Bu tarih o günden bu yana her yıl Fransızların ulusal bayramı olarak kutlanır.

Ta devrim öncesinden beri Fransız halkının özgürlüğü için savaşılan Lafayette anayasayı hazırlayan Kurucu Ulusal Meclis'in (Assemblée nationale constituante) başkan vekilliğine getirildi. Bundan sonra Paris halkı kendisini devrimci milislerin kumandanlığına atadı. Fransız halkının özgürlüğünü savunmak için hiçbir şeyden yılmayacağına dair söz verdi. Lafayette'in kumandanlığını yaptığı devrimci milis sonradan kazanımları korumak için "*Ulusal Devrim Muhafızları*"na dönüştürüldü. Devrim muhafızlarının keplerinde mavi-kırmızı bir şerit vardı. Lafayette bu iki renge beza rengi de ekleyerek "*tricolore*" denilen bugünkü Fransız bayrağının oluşmasını sağladı. Bastille'in düşüş haberi bütün Fransa'ya kısa zamanda yayıldı. Taşra bölgelerinde, hatta kasaba ve köylerde bile mevcut yönetimlere karşı yer yer ayaklanmalar başgösterdi. Oralarda da yeni devrimci yönetimler kurulmaya başlandı. Köylüler zaten öteden beri soylular sınıfınca insafsız biçimde sömürülürler, kötü muamele görürlerdi. Ya hiç topraksız ya toprakları yetersiz olduğu gibi çalışma yöntemleri de çok ilkel, gene de en ağır vergi yükü onların omuzlarındaydı. İyi asker uysal köylüden olduğu için askere alınmak, angaryaya koşulmak, ürünlerini yok pahasına elden çıkarmak hep köylülere düşen görevlerdi. Ama artık köylülerde de bıçak kemiğe dayanmış, yer yer köylü ayaklanmaları başlamıştı. Paris'teki devrimci hükümet 26 Ağustos 1789'da "*İnsan Hakları ve Yurttaşlık Bildirgesi*"ni (Déclaration des droits de l'homme et du citoyen) dünyaya duyurdu. XVI. Louis henüz tahtından indirilmemişti. Paris'deki sokak gösterileri de henüz son bulmamıştı. Hele ekmek ve öteki gıda maddelerinin yetersiz oluşu gösterileri daha da yoğunlaştırıyordu. Gösteriler daha çok krala ve saraya karşı yapıyordu. Üstüne üstelik kral da Versay sarayında subaylarla saray erkânına ziyafet veriyordu. Kralın subayları devrimin sembolü olan mavi-beyaz-kırmızı kokartları yırtıp yere attıktan sonra üzerini çiğnediler. Paris halkı bu haberi duyunca öfkeden tekrar sokaklara döküldü. Kralın yargılanması için kızgın gösterilerde bulundu. Binlerce kadın Paris belediye bi-

nası önünde toplanarak Versay'a yürümeye karar verdiler. Lafayette de onlara katılarak 6000'in üzerinde kadın Versay sarayı önüne geldiler. Saray kapısını kırarak kralla kraliçeyi aramaya başladılar. XVI. Louis ile Marie Antoinette yatak odalarının gizli kapısından firar ettiler. Lafayette kadınları teskin etmeye çalışıyor, kan dökülmemesi için olanca gayreti gösteriyordu. Saray önünde yığılan binlerce kadın kralın Paris'e götürülmesini, orada yargılanmasını istiyordu.

XVI. LOUIS İLE MARIE ANTOINETTE'İN YARGILANMASI VE İDAMLARI

İhtilâl Meclisi (Convention) bir dizi reformların yanında devrimi korumak için bir takım önlemler de almıştı. Sağcı gazeteler kapatılmış, bunların malzemesi solcu gazetelere dağıtılmıştı. İlmîliler bile her yerde kovalanıyordu. Paris sokaklarında "*Kahrolsun monarşi, yaşasın cumhuriyet!*" haykırışları duyuluyordu. 20 Haziran 1791'de kral ve avanesi gizlice kaçarken Belçika sınırında devrimci muhafızlar tarafından yakalandılar. Kaçmayı başarıp yabancı bir krallığa iltica etseydi Fransa'ya karşı yabancılarla işbirliği yapıp devrimi bastırırdıktan sonra tekrar eski mutlakiyetini kuracaktı izlenimini uyandırdığından XVI. Louis vatana ihanetten yargılandı. Soylulardan pek çoğu ile kralın subaylarından bir kısmı komşu ülkelere iltica etmişlerdi. Avusturya krallığı Fransa sınırına asker yığmak üzereyken Fransızlar Avusturya'ya savaş ilân ettiler. Avusturya'nın müttefiki Prusya da Fransa'ya karşı cephe aldı. XVI. Louis komşu ülkelerin Fransa'ya savaş açmasından umutlanmıştı. Devrim kargaşası içinde Fransa'nın yenileceğini, kendisinin tekrar Fransa'nın başına geçeceğini umuyordu. Ama Fransız halkı özgürlükleri için canını dişine takmış iç ve dış düşmanlara karşı savaşıyordu. Bu arada Ulusal Meclis kilisenin mallarını devletleştirmiş bir yığın yeni düzenlemelere gitmişti. Parisli bir avukat olan Danton ile "*L'ami du Peuple*" (Halkın Dostu) gazetesini çıkaran ama mesleği hekimlik olan Marat Jakobenlerin en güçlü politikacılarıydı. Jakobenler kulübü 1789 mayısında Jakoben manastırında gizlice kurulduğu için bu adı almıştı. Bu kulübün kurulmasından kısa bir zaman sonra bütün Fransa'da üyeleri çoğalmaya başlamıştı. Jakobenler devrimin sol eğilimini hatta komünist görüşlere yakın kimselerdi. Bunlar politik ihtilâlin sosyal bir ihtilalle tamamlanması gerektiğini, servetlerde eşitlik olmadıkça medeni haklarda eşitliğin katıyen yürümeceğini savunuyorlardı. Marat, Danton, Robespierre'in başını çektiği Jakobenler kentlerdeki yoksul halk tabakalarından bir yığın taraftar kazandılar. Devrimin gittikçe sola doğru kayması, "*burjuva*" ihtilâli olarak başlayan hareketin "*proleter*" ihtilâle doğru dönüş-

mesi burjuvazi içinde yeni çelişkiler doğurdu. İhtilâl Meclisi'nin kararnamele-ri kanun hükmündeydi. Bu mecliste (Convention) halk sınıflarına dayanan üç önemli grup vardı. Fransa'nın günündeki Girondin ilinden geldikleri için Jironden'ler adını alan bir grup, meclisin üst tarafından oturdıkları için dağılır anlamında Montanyar'lar, bir de kulüp üyeleri Jakoben'ler vardı. İhtilâl Meclisi 750 üyeden oluşuyordu. 21 Eylül 1792'de krallık oybirliği ile ilga edildi. Jironden'ler cumhuriyetçi ve demokrat olduklarından ruhban sınıfı aleyhindeydiler. İhtilâl Meclisi'nin eğilimi bugünkü anlamda bilimsel bir komünizm değildi ama tarihçi Pierre Gaxotte'un deyişiyle bu, yoksulların yani hiç ya da az malı olanların varsıllara karşı bir ayaklanmalarıydı. Siyasal eşitliğin sosyal eşitlikle tamamlanması gerekiyordu. Gazeteler bu ikinci sosyal ihtilâlin gerekli olduğunu, bu yapılmadığı takdirde ilk yapılan ihtilâlin boşa gideceğini yazıyorlardı. Bu fikre ruhban sınıfından bazı papazlar da katıldı. Cher bölgesini temsil eden bir papaz şöyle diyordu: "Mülkiyet herkesin olacaktır. Merkezi bir şarap mahzeni, tek bir tahıl ambarı olacak, herkes buradan kendine gerekli olanı alacaktır." Bir önceki mevsimin kurak gitmesi nedeniyle Fransa'da iyi mahsul alınmamıştı. Geçim güçleştikçe komünist hareket daha da etkin hale geliyordu. Robespierre, Danton, Marat ile Jakoben'lerin çoğunluğu açıkça komünist olduklarını söylemiyorlardı ama "*İhtilâlciler hastalıklar için ihtilâlciler ilaçlar gereklidir*" diyerek libereillerin savunduğu "*laissez faire, laissez passer*" formülüne şiddetle karşı çıkıyorlardı. Jironden'ler İhtilâl Meclisi Başkanlığı'nı da kaybedince Robespierre, Marat, Danton'a karşı cephe alarak onlara açıkça saldırıya geçtiler. Jakobenler'in başında bulunan Robespierre, Marat, Danton triumvirası böylece İhtilâl Meclisi'ne hakim oldu. XVI. Louis'yi resmen suçlayarak yargılanmasına karar verdiler. Kral iki celsede vatana ihanetten ölüme mahkum edildi (26 Aralık 1792) İhtilâl Meclisi, Halk Mahkemesi'nin bu ölüm kararını 360'a karşı bir oy farkla 361 oyla onayladı. 26 temsilci de sakıncalı olarak ölüm lehine oy vermişlerdi, bu oylar da tasnif kurulunca öbür 361 oya eklenerek toplam 387 oyla kralın idam hükmü onaylanmış oluyordu. Hükmü 21 Ocak 1793'te İhtilâl Meydanı'nda giyotinle infaz edildi. Cellat Samson Louis'nin kellesini eline alarak halka gösterdi. Halk "*yaşasın cumhuriyet, kahrolsun monarşi!*" diye bağırıyordu. Marat yayınladığı "*Ami du Peuple*" (Halkın Dostu) ile "*Journal de la République Française*" (Fransız Cumhuriyeti) gazetelerinde "*Artık geri dönüş yoktur, ya özgürlük, ya ölüm!*" diye yazıyordu. Bu sırada gerici güçlerin İhtilâl Meclis üyesi Lepeletier'i aniden öldürmesi karşı devrimcilerin ilk önemli işareti oldu.

Louis'nin idamından on bir ay kadar sonra karısı kraliçe Marie Antoinette de "vatana ihanetten" giyotine gönderildi. (16 Ekim 1793)

MARAT'NIN ÖLDÜRÜLMESİ

Kralın idamı Avrupa'daki komşu krallıklarda dehşet uyandırmış, Avrupa'nın yarısını ihtilâlâ karşı ayaklandırmıştı. İhtilâl meclisinde çoğunlukta olan Jironden'lerin bazı yanlış politikaları yüzünden her üç grup anlaşmazlığa düştüler. Jirondenler'in politikası artık her yanda çökmekteydi. Üstelik devrimin fırtına kuşu, (devrim kartalı) diye nitelendirilen Marat'yı da Jakoben'lerin başkanı sıfatıyla suçlayıp mahkemeye verdiler. Marat beraat etti, omuzlar üzerinde İhtilâl Meclisi'ne getirildi. Jironden'ler Marat'nın bu derece sevilmesini, coşkuyla karşılanmasını hazmedemediler, onu kendilerle rakip gördüler. Hemen hemen her devrimde görülen çocukluk hastalığı bu devrimde de nüksetmişti. Devrimciler birbirlerine düşmeye, birbirlerini karalamaya devam ettiler. Montanyar'lar da Jironden'lere karşı Fransa'yı federalizme götürüyorlar diye suçladılar. Taşrada yer yer ayaklanmalar sürüyordu. İhtilâlciler halkın ekonomik gereksinimlerini yeterli kadar karşılayamıyorlardı. Hoşnutsuzlukları birbirlerinin üzerine atmaya başladılar. Güney Fransa'nın bazı kentlerinde Jironden'ler Marat taraftarlarını tutuklattılar. Artık ihtilâlciler iyice birbirlerine düşmüştü. Bu kargaşa ortamından yararlanan Charlotte Corday (Şarlot Kordey) adlı bir kadın Caen'den yola çıkarak Paris'e geldi. İhtilâl Meclisi'nde Marat'ya yaklaştıysa da beceremedi. Bir kaç gün sonra ona Normandiya bölgesinden haberler getirdiğini söyleyerek Marat'nın evine girmeyi başardı. Marat bir çeşit cilt hastalığından rahatsız olduğu için sık sık sıcak su banyoları yapardı. Charlotte Corday'i kabul ettiği zaman da henüz banyo küvetindeydi. Genç kadın Marat'ya yaklaştı, gizlice taşıdığı hançeri koynundan çıkararak Marat'nın tam kalbi hizasına sapladı. Marat hemen o anda öldü. 13 Temmuz 1793. (Bu konuda Felsefe Dergisi'nin 89/1 sayısında Mihail Alpatov'un daha açıklamalı bir yazısı vardır.) Çok soğukkanlı, cerbezeli bir kadın olan Corday'e ou cinayeti kim işlemişti? Olayın arkasında Jironden'ler mi vardı? Her kiralık katil gibi o da mahkemede "pişman değilim, yüz bin insanı kurtarmak için bir adam öldürdüm" diyordu. Mahkeme başkanının "devrimde yalnız bir tek Marat mı var?" sorusuna karşı da "Hayır, onu öldürmekle öteki Marat'lara da iyi bir gözdağı verdim" diyordu. Baudry adlı bir salon ressamı Corday'i kahrmanlaştırmak için onun resmini yapmak üzere hücrelerine girme izni almıştı. Resama da "yaptığıma pişman değilim, Fransa'nın mutluluğu için yaptığım bu işten memnunum" dedi. Marat'nın katli

Paris'te duyulunca halk galeyana geldi. Zaten Devrim Anayasası sınırsız düşünce ve basın özgürlüğü, toplanma ve gösteri hakkı hepsinin üstünde ayaklanma hakkı tanıyordu: "Hükümet halkın haklarını çiğnerse ayaklanma halkın her tabakası için hakların en kutsalı, görevlerin en gereklisidir, diye bir madde vardı. İhtilâl Meclisi tam kadro ile Marat'nın cenaze törenine katıldı. Charlotte Corday de işlediği cinayetten dört gün sonra giyotine gönderildi. (17 Temmuz 1793)

Jakobenlerin önderi olan Robespierre ou cinayetten sonra Jironden'lere karşı amansız bir savaş açtı. Özgürlük belgelerinin yaratıcısı olan Robespierre şimdi özgürlük adına müthiş bir terör rejimi kurmuştu. Terörü hem de en yakın devrim arkadaşlarına uyguluyordu. Bir zamanlar devrim arkadaşı Danton'a yazdığı bir mektupta: "... seni o kadar seviyorum ki, şu anda ben senin kendimim" demişti. Devrimden sonra yolları ayrılınca aynı Danton için: "Yurt düşmanlarının en alçağı değilse bile, en tehlikelisi" diyordu. Artık kişisel iktidar kavgası başlamıştı. Bu iktidar denilen meret ne menem bir şeydi ki, insan devrimci bile olsa bu ihtirastan bir türlü sıyrılamıyordu. Aynı kavga'nın başka bir biçimi daha sonra 1917 Rus İhtilâli'nde de yaşanmamış mıydı? 5 Nisan 1794'te Danton giyotine gönderilirken Robespierre'e: "Arkamdan sen de geleceksin!" dedi. Bu bir kehanet miydi? Hayır Devrimden sonra yerli yersiz haklı haksız o kadar insan giyotine gönderilmişti ki, bir görgü tanığı "giyotin sepetine damdan kiremit düşer gibi kelleler düşüyordu" der. Tanrı Kronos'un kendi çocuklarını yemesi gibi devrim de kendi çocuklarını yemeye başlamıştı. 10 Haziran ile 27 Temmuz 1794 tarihleri arasındaki bir buçuk aylık zaman içinde tam 1300 kişi giyotine gönderilmişti. Bunların içinde 94 yaşında bir ihtiyar vardır ki, sehpaye yürüyemediği için sandalyesiyle çıkarılmıştı. Hele devrimin ateşli genç ozanı Desmoulins'in de "hain" diye giyotine gönderilmesi devrime olan güveni tamamen sarsmıştı. Robespierre'in taraftarları bile aynı felâketin kendi başlarına da gelebileceğini hesaba katarak ona karşı bir komplo hazırladılar. Karışık bir grup belediye sarayının (Hôtel de ville) işgal edip Robespierre'i tutukladılar. 28 Temmuz 1794'de o da giyotine gönderilmekten kurtulamadı. Danton'un kehâneti (!) gerçekleşmişti.

BURJUVAZİNİN DİNLE HESAPLAŞMASI VE FRANSIZ İHTİLÂLİNİN SONUÇLARI

Fransız İhtilâli aslında bir burjuva ihtilâli olmasına rağmen doğurduğu sonuçlar bakımından kendinden önceki ihtilâlleri gölgede bırakacak kadar çarpıcı, görkemli ve şanlı bir ihtilâldir. Oduka burjuva ve muhafazakâr kalkan kendinden önceki Amerikan ve İngiliz ihtilâllerinin yanında adam akıllı halkçı bir

karaktere sahiptir. Tarihin gündemine "Temel İnsan ve Yurttaşlık Hakları"nı bu ihtilâl getirmiştir. Bugün Fransız nikel paralarında görülen "liberté-égalité-fraternité" (özgürlük-eşitlik-kardeşlik) ilkeleri bu ihtilâlin mirasıdır. Artık Fransa ile Avrupa'nın öteki ülkelerinde emekçisinden burjuvasına kadar bu ilkel hergün herkesin karşılaştığı özdeyişler olmuştur. Her ne kadar "terör" devrinin kanlı bilançosu bu büyük ihtilâlin anısına kopkoyu bir gölge düşürüyorsa da Marx'ın deyimiyle "şiddet hareketinin indirdiği çekiç darbeleri, ortalığı siliş süpüren dev süpürgesiyle" insanlık tarihine büyük bir miras bırakmıştır. Bu mirastan payını almak için yeryüzünün pek çok halk ve ulusları insanlık tarihinin önünde davacıdır. Din dogmasının katı çemberini ilkin bu ihtilâl kırdı. Katolikliği devlet dini olarak korumayı reddetti. Laiklik ilkesini devletin temeli yaptı. Din derslerini okullardan kaldırdığı gibi dinsel kılık kıyafetin de kiliseler dışında giyilmesini yasak etmiş, meydanlarda, kamu kuruluşlarında bulunan hacı, öteki dinsel "alâmetleri" toplatmış, yeni bir "akıl dini"nin kurulması için öncülük etmiştir. "Kainâtın babası zekâdır" diyerek aklın egemenliğine öncülük tanımış "ölüm sadece ebedi bir uykudur" kitabesini mezarlıkların kapısına yazdırmıştır. İhtilâl Meclisi Fransa'ya yeni bir takvim de getirmek istiyordu. Bu takvimde yıllar, cumhuriyetin ilânı tarihi olan 22 Eylül 1792'den başlıyordu. Bu takvimin ne gereği olduğunu soran bir papaza Konvansiyon üyesi bir temsilci "Sizin pazar günlerindeki ayinleri yoketmeye" diye cevap vermişti. Tanrısal iktidar kuramına dayanıp soyluların imtiyazlarını güvence altına alan krallık döneminin mutlakiyetçi devlet düzeni yerine "devrimcilik, ulusal egemenlik, haklarda eşitlik" ilkelere dayanan Fransız İhtilâli'nin gerçekleştireceği siyasal düzenin "laik" nitelikte olması tarihin gelişim süreci içinde kaçınılmaz bir sonuçu.

Fransız İhtilâli Fransa için olduğu kadar bütün Avrupa, hatta dünya ulusları için önemli sonuçlar doğurmuştur. Ulusların yönetimleri tanrı iradesiyle değil, kendi iradeleriyle olması gerektiği ilkesi ve insanın en doğal haklarının uygulama alanına girmesi hep bu ihtilâlin sonuçlarıdır.

KAYNAKLAR:

1. La Révolution française, Octave Aubry (de l'Académie française)
2. L'Histoire de la Révolution française, Prof. Dr. Albert Soboul (de l'Université Sorbonne)
3. L'Histoire de la Révolution française, Pierre Gaxotte.
4. L'Histoire de l'absolutisme à la démocratie (collective par une équipe de professeurs de collège, de lycée et d'université)
5. Kulturgeschichte der Menschheit, Will Durant, Band 16, 17

1789 Fransız Devrimi, Hegel Felsefesi ve Otoriter-Faşist Yönetimler...

Serol TEBER

Aydınlanmacı Çağı filozofları, günümüzden 200 yıl önce gerçekleşen, 1789 Fransız Devrimi'nin düşünsel-felsefi temelini oluşturmuşlardır. Fransız Devrimi ile de bu düşüncelerin önemli bir bölümü, en temel ilkeleri, günlük pratiğe yansımış, bir anlamda, aydınlanma düşüncelerinin maddeleşme süreci başlamıştır.

Fakat, Fransız Devrimi, gerçek felsefi anlamını ve ifadesini Alman İdealizminde bulmuştur. Başka bir deyimle, Alman İdealizmi, temel ilkelerini Jean Jacques Rousseau'nun savlarında bulan Fransız Devrimi'nin sistematik felsefesi ni oluşturmuştur....

1789 Devrimi'nin büyük kargaşası içinde, I. Napolyon aracılığı ile devrimin ilerici-radikal unsurlarını likide eden, yönetimi hemen hemen tümüyle eline geçiren liberal burjuvazi, kendi ekonomik-toplumsal formasyonunu gerçekleştirebilmek için, koşulların elverdiğince, bireyi ve devleti, görece özgür, akılcı ve demokrat bir yapı içinde birleştirmeye başlamıştır.

Bu dönem içinde, siyasal birliğini henüz kuramamış Almanya'nın ilerici, demokrat aydınları, Fransız Devrimi'nin öngördüğü özgürlük ortamını, aklın ön plana çıkarılışını, bireye (yurttaş) sağladığı yasal hakları coşkuyla karşılamışlardır. Ancak, devrimin getirdiği büyük toplumsal çalkantılardan, özellikle de uzun yıllar süren ve binlerce insanın canına kıyan kanlı terörden dehşetle korkmuşlardır...

Fakat herşeye rağmen Alman İdealizmi'nin hemen hemen tüm temel ilkeleri, Fransız Devrimi'nin belgelerinden, öngörülerinden esinlenip (kuşkusuz oldukça değişik ve Almanya gerçeğine özgün biçimlerde) sistemleştirilmeye çalışılmıştır. Alman İdealizmi kuramcılarının gözünde, Fransız Devrimi, salt feodal mutlakiyeti yıkmak ve yerine liberal burjuva ekonomik-politikasını, kültürünü kurmakla kalmamış, aynı zamanda ve çok daha önemli olarak, Alman Reformasyonu'nu da tarihsel yerine oturtmuştur.

Bu süreç içinde, Sanayi Devrimi'nin verileri öylesine artmış ve getirdiği yenilikler öylesine şaşırtıcı olmuştur ki, pek çok düşünür, endüstri kapitalizminin ürünleri ile insanların tüm gereksinimlerinin karşılanabileceği tarihsel bir aşamaya ulaşıldığı sanısına varmışlardır. Ve böylesi bir maddesel ve entellektüel temel üzerine, utopik sosyalizm ilk ya-

pıtlarını vermeye başlamıştır. Örneğin, Saint Simon, Endüstri Devrimi'nin akla dayalı, aklın egemenliğinde bir düzenin altyapısını oluşturabileceğini öngörmüştür.

Fakat gene bu dönemlerde, Almanya, böylesi devrimsel gelişmelerin oldukça uzağında kalmıştır. Çeşitli büyüklükteki feodal beyliklere bölünmüş Almanya'da ne ekonomik, ne politik ve ne de kültürel-yasal birlik oluşabilmiştir. Liberal burjuvazi güçsüz, bilinç düzeyi (görece) zayıf, demokratik hak ve özgürlükler gündem dışı kalmıştır...

Genel bir çıkarsamayla, Hegel felsefesinin özünü, akıl, birey özgürlüğü ve devlet ilişkileri belirlemiştir. Ancak, Hegel, hem kendi ülkesinin içinde bulunduğu koşullar, hem de Fransız Devrimi süresince ortaya çıkan büyük terör olayları etkisi ile Fransız Devrimi'ne karşı oldukça çelişkili tavırlar almıştır.

Böylesi gereksinimler uzantısında, Alman aydınları, Alman İdealizmi, her şeyden önce, aklın egemenliğinde ve aklın denetiminde bireysel özgürlüğü getirebileceği umuduyla Fransız Devrimini ve onun en temel ilkelerini savunmuştur.

Bu koşullarda, Alman İdealizmi'nin en büyük düşünürü Hegel'de, Mutlak tin'in (Absolut Geist) bir yansıma biçimini, bir anı'nı oluşturan akıl, felsefesinin en temel özünü oluşturmuştur.

Genel bir çıkarsamayla, Hegel felsefesinin özünü, akıl, birey özgürlüğü ve devlet ilişkileri belirlemiştir. Ancak, Hegel, hem kendi ülkesinin içinde bulunduğu koşullar, hem de Fransız Devrimi süresince ortaya çıkan büyük terör olayları etkisiyle Fransız Devrimi'ne karşı oldukça çelişkili tavırlar almıştır.

Hegel, kendine özgün devlet ve bireysel özgürlük kuramlarını oluşturabilmek için ilk kez, J.J. Rousseau'nun özellikle (Devrimin temel yapısı) "Toplum Sözleşmesi"nde öngördüğü, hiçbir şiddete başvurmadan, tüm maddesel ve entellektüel bütünlüğü içindeki bireyi ve birey özgürlüğünü savunan savlarıyla hesaplamak gereğini duymuştur...

Anımsanabileceği gibi, J.J. Rousseau'ya göre, "Toplum sözleşmesiyle insan, doğal özgürlüklerini yitirir fakat toplumsal özgürlüklerini kazanır..." Ancak "temel sözleşme, doğal eşitliği ortadan kaldırmak şöyle dursun, tam tersine, doğanın insanlar arasına koyduğu maddesel eşitsizlik yerine ahlaksal ve yasanın, kamu vicdanının doğru bulduğu (meşru) bir eşitlik getirir. İnsanlar güçleri ve zekaları bakımından olmasalar da sözleşme ve hak hukuk bakımından eşit olurlar..."

Hegel, Rousseau'nun böylesi radikal savlarını, Fransız Devrimi süresince ortaya çıkan büyük terör olaylarının kaynağı olarak görmüş ve onun ünlü "bireysel irade" görüşüne karşı çıkmıştır.

Hegel'in sisteminde Mutlak Tin, Devlet aygıtında en üst düzeyde evrimleşir ve somutlaşır. Somut Devlet ve onun getirdiği somut özgürlükler, Rousseau'nun soyut özgürlüklerini yadsımaz, ancak aşar ve kalıcı bir niteliğe dönüşür, somut Devlet, soyut özgürlüklerin, iradenin, ahlakın somutlaşmasını içerir... Hegel, "olması gereken"i değil "olan"ı savunur, ancak, bu "olması gereken" in yadsınmasını içermek, ve "olan" aynı zamanda "olması gereken" in yadsınmasını içermez; ve "olan" aynı zamanda "olması gereken"i özünde taşır, bir ön-hedef olarak kapsar... (1)

Ve Hegel, herşeyden önce, insanı, düşünen, akıl ile kendi niteliklerini kavrayabilen bir varlık olarak kabul eder. Bu nedenle de, insanın tüm düşünme yeteneklerini kullanması gerekir, bu da, insanın özgürleşme sürecini içerir ve bunun sonunda, insan bireysel özgürlüğünü kazanır (somut olarak "birey" olmanın ayırıcılığıdır). Ancak, bu evrimin gerçekleşmesi için, aklın mutlakiyetin denetiminden, baskısından kurtulması ve toplumun kaçınılmaz olarak yeniden örgütlenmesi gerekir... (2)

Hegel'e göre, Aydınlanma Çağı ile Mutlak Tin, Dünya ile bir tür uzlaşmıştır... Ve gene Hegel'e göre, en iyi Devlet, içinde özgürlüğün en çok egemen olduğu Devlet'tir...Ancak hukuk devletinin egemen olduğu düzenlerde birey soyut özgürlükten özne ahlaktan kurtulup, nesnel-somut özgürlüğe ve ahlaka kavuşabilir...

Hegel, doğada, salt insanın, kendi varoluşunun olanaklarının gücünü bilebileceğini, akıl ile bu durumu kavrayabileceğini ve bu durumun, aklın en önemli nitel-kategorik özgürlüğü olduğunu söy-

ler.... Buna göre, *özgür akıl*, gerçeği kavrama atılımı yapabilir ve kendi gelişmesinin yönlendiricisi olabilir ve bu konumdaki akıl, nesnel (objektif) ve tarihsel güç olur. Bunun için de *özgürlük* en temel önkoşuldur...

Hegel'e göre, Devlet, *özgürlük* ve *akılcı* hareket etme, *özgür düşünme* olanakları verdiği ölçüde, gerçektir... Devlet, insanlara, *akılcı* hareket etme, *özgür gelişme* ortamı ve olanakları vermediği zaman —devletin bizzat kendisi, gerçek olma konumunu yitirir— ve devlet olma durumundan çıkar. Bu konumdaki devletin de değişmesi gerekir...

Hegel sistemi belli bir sosyal, politik, felsefi düzen gerektirir. Ve Hegel'in amaçladığı bu somut ortam, Alman liberalizminin gelişme döneminin gereksinim duyduğu koşulları içerir....

İlk kez, liberal burjuvazi, genç nasyonal devletler, Hegel'in felsefesini ve Devlet kuramını benimsemişler, ancak monopol kapitalizme (emperyalizme) geçişle birlikte Hegel yadsınmaya başlamıştır. Başka türlü bir söylemeyle, *nasyonal devlet, monopol kapitalizm ile birlikte nasyonalist devlet olmaya başladıkça Hegel de kıyasıya eleştirilmeye başlanmıştır*.

Hegel'e karşı ilk büyük karşı çıkışlar emperyalist ilk büyük Devlet'in ortaya çıktığı İngiltere'de başlamıştır. Örneğin, Green, ilk kez, Hegel'in antogonist çelişkilerin toplumsal düzenlerin doğaları gereği ortaya çıktığı görüşüne karşı gelmiş ve kapitalizmin antogonist çelişkiler barındırmadığını, böylesi çelişkilerin rastlantısal tarihsel olaylar olduğunu söylemiştir.(3)

Ayrıca Green, Devlet'in, genel toplumsal haklar ve çıkarlar savunucusu olduğunu, buna karşın bireyin *özgürlük* ve haklarını düşünemeyeceğini; Devlet varlığını koruyabilmek için hep *akılcı* yasalar yapmak zorunda olmadığını; ve bireyin çıkarlarının genel çıkarlar karşısına konamayacağını savunmuştur...Green, hiçbir bireyin, Devlet'in koyduğu yasaları tartışmaya legal hakkının bulunmadığını, böylesi bir hakın bireye verilemeyeceğini söylemiştir...(A.g.e.)

Sosyaldarwinist devlet anlayışını böylesi bir mantıksal platform üzerine temellendirdikten sonra, liberalizmden, otoriter ve giderek faşist Devlet anlayışlarına geçmek göreve kolay olmuştur.

Ancak bu süreç içinde, hemen hemen tüm faşist Devlet kuramcıları, karşılarında son büyük engellerden biri olarak Hegel İdealizmini görmüşler ve onunla son bir kez daha hesaplaşmak zorunluluğunu duymuşlardır.

Anımsanacağı gibi, Faşist Devlet kuramlarının temelinde, bireyin, biyolojik gücü elverdiğince, koşulsuz ve sorgusuz, çok çalışması, mutluluğu ve *özgürlüğü* aramadan yaşamayı öğrenmesi öğütlenir... Daha başka bir söylemeyle, tüm

faşist Devlet kuramcıları, birey'e ilk önkoşul olarak, *özgür* ve *mutlu* olmayı düşünmeden, çok çalışıp az yaşamasını öğrenmesinin zorunluluğunu söylemişlerdir...

İlk kez, liberal burjuvazi, genç nasyonalist devletler, Hegel'in felsefesini ve Devlet kuramını benimsemişler, ancak monopol kapitalizme (emperyalizme) geçişle birlikte Hegel yadsınmaya başlamıştır. Başka türlü bir söylemeyle, nasyonal devlet, monopol kapitalizm ile birlikte nasyonalist devlet olmaya başladıkça Hegel de kıyasıya eleştirilmeye başlanmıştır.

Bu bağlam içinde örneğin, İtalyan faşizminin resmi kuramcıları, yeni İtalya Devleti'nin felsefesinin temelini, anti-liberal ve anti-birey bir tavrın (mantığın) oluşturulması gereğini vurgulamışlardır.

Faşist ideologların savlarına göre, Devlet, bireyin üstündedir. Ve Devlet, bireyin, *özgürlük*, *mutluluk*, demokrasi gibi küçük çıkarları ve sorunlarıyla uğraşmaz... Monopol kapitalizmin temsilcisi olarak Devlet'in zorunlu çıkarları ve gereksinimleri, onun *akılcı* olmasını bir

süre. (ya da sürekli olarak) unutturabilir. Bu koşullarda, *şiddet* ve *güç*, *akıl* ve *düşüncenin önüne* geçer...

Örneğin Giovanni Gentile, faşizmin *şiddete* dayalı, pragmatik, kuralsız, yasadışı davranışlarını meşru göstermeye çalışmış ve (Hegel'in) "Mutlak Tin"i— Absolut Geist'i, güncel koşulların ya da Duce'nin öngördüğü yasalara bağlıdır, demiştir...

Faşist devlet kuramcıları, *aklı* tümüyle güncel çıkarların sömürüsüne adanmışlar ve anti-entellektüelizmi örnek bir faşist tavır olarak benimsemişlerdir....

Almanya'da Naziler, Hegel'e daha bir *şiddetle* saldırmışlardır. Naziler'in Devlet kuramcıları ve resmi Hegel düşmanlarından Alfred Rosenberg, Hegel'i en az Karl Marx kadar tehlikeli görmüş ve hümanizmin, kültürün, eğitimin, demokrasinin, *özgürlüklerin*, *akıl*, *dünyadan temizlenmesi* gerekli mikroplar, "basiller" olarak tanımlamıştır.

Gerçekte, faşist-totaliter Devlet kuramı-yönetimi ile Hegel felsefesi arasındaki kimi uzlaşmaz çelişkileri görmeden dünyada olup bitenleri anlamak pek kolay olmasa gerekir.

Hegel, Aydınlanma Çağı'nın sonunda gelişen monopol totaliter düzenler ile liberal-demokratik sistemler arasındaki mücadele (genel olarak) her zaman *akıl*, *insanın*, yanında yer almıştır. Buna karşın, totaliter faşist düzenler, kaba *şiddetin*, *terörün* de yardımıyla, bireyin *özgürleşmesinin* karşısına çıkmışlar, de-

1789 FRANSIZ DEVRİMİ VE GOETHE

20 Eylül 1798 tarihinde, Fransız Cumhuriyet ordusu ile Avrupa'nın büyük militarist gücü, Prusya ordusu Valmy savaşında karşı karşıya gelmişlerdi... Genç Fransız Devrimini daha yaygınlaşmadan bastırmayı amaçlayan Prusya militarizmi, çok üstün topçu ateşiyle saıdırıya geçmiştir... Ancak, "Yaşasın Cumhuriyet" belgeleriyle karşı koyan Cumhuriyetçiler, Prusya ordusunu, beklenmedik bir biçimde, bozguna uğratmışlardır... Sonunda, Prusya ordusu, yağmur altında, çok zor koşullar içinde, ağır kayıplar vererek çekilmeye başlamıştır... Bu durumda, olayı izleyen, Cumhuriyet ordusunun genç devrimci yöneticileri, doğal zorluklar altında kıvranan suçsuz insanlara—askerlere saldırıp, onları tümüyle yoketmeyi Jakoben mantığına uymayan moral bir sorun olarak görmüşler ve Prusya ordusunun olabildiğince az kayıp vererek geri çekilebilmesine olanak tanımışlardır...

Prusya ordusunun peşinden gelen Goethe, olaylara yakından tanık ol-

muş ve "Bugün burada, insanlık tarihinin yeni ve büyük bir dönemi başlamıştır." demiştir...

Eckermann tarafından, Fransızlara aktarılan, Goethe'nin bu tanımlaması, Cumhuriyetçilerin Valmy'de diktirdikleri tarihi anıtın üstüne kazılmıştır...

Ancak, gene aynı Goethe, sonradan ve özellikle de kendi ülkesinde olacakları bilmişcesine, genç burjuva devrimlerinin, hemen nasıl ve denli tehlikeli nasyonalist hareketleri özlerrinde taşıdığını görmüş ve daha ulusal burjuva devrimlerinin tarihsel ilerlemeyi hızlandırıcı etkilerde bulunduğu aynı günlerde, 15 Mart 1789 tarihinde, Johan Jakob Hottinger'e yazdığı bir mektupda, "Herkezin yeni vatanlar yarattığı bir dönemde, çağının üstüne yükselebilen ve önyargısız düşünebilenlerin vatani her yerde ve hiçbir yeredir..." demiştir.

S. T

mokratik muhalefeti, sınıf mücadelesini, insan hak ve özgürlüklerini yadsımışlardır. Bunun için de, her zaman, totaliter merkezi bir yönetim aygıtına gereksinim duyulmuş ve bu merkezi yönetim, hem burjuva toplumsal hem de bireysel özgürlükleri baskı ve denetim altına almıştır. Bunun için "ikna etmek" gibi, psikolojik şiddet yollarına bile başvurma gereksinimi duymadan, kaba fizik-biyolojik şiddet yollarını kullanmışlardır. Böylece, pazar anarşisi görece denetim altına alınmış, zorunlu çalışma ve üretim artmıştır. Genelde, insan dışındaki üretim güçleri büyürken, insan giderek küçülmüştür. Artık burada, idealizmin yerini biyologizm (sosyal-darwinizm) ve rasim almıştır. Burjuva akılcı toplumu, faşizmin kan-ırk birliğini temsil eden (burada sözcüğün gerçek anlamıyla) doğal-ıkel bir topluma dönüştürülmek istenmiştir. Faşistler, genelde sosyal toplumdan söz etmek istemezler. Burada, Hegel'in "Mutlak Tin"i Führer-Başbuğ ile yer değiştirmiştir... Faşist mantığa göre —ve Hegel'in tersine— mutlu olmakta eşitlik söz konusu olamaz. Bu anlayış-olgu bile başlıbaşına bir mutsuzluktur faşizme göre... Faşizmde gerçek mutluluk, mutlu olma eşitliğinin ortadan kaldırılmasından geçer....

Aydınlanma Çağı, Fransız Devrimi, Hegel İdealizmi ve Marksizm birbirlerinden ayrılmaz bir süreklilik içinde evrimleşmişler ve birbirlerini tamamlarak aşmışlardır...

Ancak, bugün, Sanayi Devrimi de, bilimsel teknik devrim tarafından aşılmakta ve bu durum, kendini, etekten doruğa tüm toplumsal kurumlara yansıtmaktadır... Devlet, din, aile, vb. gibi binlerce yıllık toplumsal kurumlar çözülme sürecine girmişlerdir. Artık, merkezi bürokratik yönetim aygıtlarının, insanları denetim altına almak için, devlet, din, aile vb. gibi toplumsal kurumlara eskisi kadar gereksinim duymamaya başlamıştır...

Bu koşullar altında alınması gereken en doğru tavır ne olacaktır? İnsan, hangi yeni toplumsal kurumlar, örgütlenmeler ile merkezi bürokratik yönetimlerin baskısına karşı koyabilecek ya da karşı koyma gereğini ve yeteneğini gösterebilecek midir? Kestirmek pek kolay değil. En azından benim için... Ancak, oöylesi sorunlar da ivedi yanıtlar beklemektedir. Umut, dün olduğu gibi bugün de gene *insan*'da ve *insan-aklının* gücündedir. Bakalım *insan* ve *insan aklı* önümüzdeki bin yılda daha neler üretecektir...

- (1) Tülin Bumin. Hegel. 1987. Alan Yayıncılık, s. 162.
 (2) Şahin Yenişehirlioğlu, Hegel Felsefesi'nde Birey Toplum Devlet İlişkileri. Birey-Toplum Yayın. 1985, s. 142, 122.
 (3) Herbert Marcuse: Vernunft und Revolution.

İntihara Kalkışan Bir Bireyin Son Teşebbüsleri

—İntiharlar da bir tepkidir elbet
yenik düşmüş insanın tepkisi

hani haksız da değilim asınca cesedimi
bilinmedik bir yere, yermek niyetine yaşamı

Her şey olumsuz, yaşam da fenalaşıyor
sıgırdıramam bedenimi aleyhimde ilerleyen zamana
işgali altındayım sorunlarımın ve sorduklarımın
hiç bir iz kalmasın istemiyor da değilim

gri bir loşluktu savrulurken fırlattığım sözcükler
falım da doğruluyor beni, son noktayı koymak gibi bir
konuya

Önemli not: biliyorum arkamdan cinayet ve rezalet bu
denecek
Allah aşkına sevdiklerim örtbas edin bu tür safsataları,
dedikoduları

İbrahim EROĞLU

Kadriye Ezel Ağaoğlu seramik heykel ve panalarını
Hattingen ve Herten'de sergiliyor

Kadriye E. Ağaoğlu'nun Hattingen'deki sergisi 22–30 Mayıs 1989 tarihleri arasında Hattingen Rathaus'ta "Frauen Kulturtage" faaliyetleri arasında yer alacak.

Herten Schloss'taki şahsi sergisi 4 Haziran'da açılıp 20 Haziran'a kadar sürecek.

„Fronkreich, Fronkreich!..“

Zur Konservierung einer Revolution als Gesamtkunstwerk

Sargut ŞÖLCÜN

Anno 1989 haben die Zeitgenossen wieder die Möglichkeit, sich provisorisch nicht an die Friedfertigkeit der Gegenwart anzupassen. Von der genüßlichen Computer-Zivilisation kann man sich nicht nur durch zwei Jahrhunderte Französische Revolution und hundert Jahre Erster Mai distanzieren. Ausgebrochen war außerdem der Erste Weltkrieg, der mit der Oktoberrevolution endete, genau vor 75 Jahren; 50 Jahre sind vergangen seit dem Beginn des Zweiten, der dann zur Zerschlagung des deutschen Faschismus führte. Die ätzende Nostalgie können wir nicht verheimlichen, wenn wir der Arbeiter und Intellektuellen gedenken, die vor 70 Jahren hinter den Barrikaden gemeinsam kämpften, um die Münchener Räterepublik zu verteidigen. „Nie ist die Welt heiterer“, schrieb E. Mühsam 1919, „Gegenwart und Zukunft ineinander verliebter, das Geschicht der Menschheit strahlender als im Rausch der Revolution.“ Die Vorstellung von heiteren Massen in aufständischer Bewegung tut heute weh, es sind schlechte Zeiten für Revolutionen.

I.

Nicht jede Avantgarde ist in der Lage, das elitäre Wesen der Revolution auf die Formel zu bringen, die Marat im Drama von P. Weiss gebraucht. „Ich bin die Revolution“. Die Erfahrung macht ängstlich, und die Angst schweigsam. Für diese Todsünde der Intellektuellen kann die Geschichte ein Auge zudrücken, denn die Sorge um die Unterstützung der Massen geht wahrscheinlich auf die Untreue der herrschenden Klasse gegenüber zurück. „Wir sind die Erfinder der Revolution / doch wir können noch nicht damit umgehen“ — Marat ignoriert die Nobilität des Aufständischen nicht, und dies kostet sein Leben. Seiner Ermordung folgt zwar die endgültige Abschaffung der Feudalrechte, aber nach einem Jahr werden die Jakobiner, die keine Massenbasis mehr haben, unter dem Druck von rechts gestürzt. Marats hoffnungsvolles Geständnis erinnert an das Prekäre: der Verlust der Massenbasis ist auf die Dauer das Schicksal aller Revolutionen. Ohne die Marxsche „Kritik der Waffen“ ist der Sieg kaum denkbar; gleichwohl, die Erlösung der Massen von ihrer „massenhaften Massenhaftigkeit“ ist langlebiger als alle Revolu-

tionären Errungenschaften. Das anfängliche Pathos, die Sehnsucht nach dem Naturzustand, die die Kader nie gehabt haben, gilt erst dem gewöhnlichen Menschen, der in der Affirmation harmonischer Illusionen unempfindlich geworden ist, „ebenso wie er gegen den Geschmack des Wassers unempfindlich ist, das ihm überhaupt geschmacklos erscheint, weil es ständig in Berührung mit seiner Schleimhaut ist.“ (B. Shaw) Das Katharsisgefühl des Aufstands, in dem er nicht mehr der alte Gewöhnliche ist, läßt ihn jene Sinnlichkeit genießen, in der er seinen menschlichen Ursprung erlebt. Die Wechselbeziehung zwischen Revolte und funktionierenden Sinnesorganen ruft die Einmalige radikale Kreativität hervor. „Die Menschheit wird aus dem Blutkessel wie die Erde aus den Wellen der Sündflut mit urkräftigen Gliedern sich erheben, als wäre sie zum ersten Male geschaffen.“ Die feierliche Prophezeiung von St. Just in Büchners „Dantons Tod“ wird zutreffen, jedoch kann die Masse nicht unendlich im Naturzustand existieren. Nachdem die Mission der revoltierenden Masse zu Ende gegangen und die Sinnlichkeit des revolutionären Geistes unerträglich geworden ist, erweist sich die Harmonie nun als unverzichtbares Bedürfnis, das es zu befriedigen gilt — was aber wiederum eine Entfernung vom Ursprung bedeutet. In diesem Fall könnte die Masse — statt der intellektuellen Disharmonie — „Geist geistloser Zustände“ (Marx) vorziehen, und kriegerische, religiöse oder konsumorientierte Tendenzen werden sichtbar. Was wäre gewesen, wenn Spartacus und Pugatschow jeweils ein Gesellschaftsmodell und Erfolg gehabt hätten? Oder ist es eine falsche Frage, weil die beiden ja ohnehin keine intellektuellen Rebellen waren?

II.

Im 200. Revolutionsjahr wird man für alles Französische sensibler; jedoch ist es manchmal schwierig, zwischen Inspiration und Transpiration zu unterscheiden. Die Intention, einen Revolutionsaufsatz zu schreiben, macht auf die Bilder aufmerksam, die das von der Kölner Gruppe „Bläck Fööss“ mit französischen Akzent gesungene Lied übermittelt. Die bei aller Ironie legere Schilderung mit Cigarette, Baguette, Jeanette und Claudette wird ergänzt durch „Vive

la France!“, „Tour de France!“... und — versteht sich! — die Melodien der Marseillaise. Schaut man von der östlichen Seite des Rheins hinüber, ist diese Vorstellung schon parat, in der latent infantile Sehnsüchte enthalten sind. Nicht umsonst wird „Fronkreich, Fronkreich!“ von einem heiteren Kinderchor begleitet. Genauso wie der Revolution selbst wird auch den Franzosen eine nationale Homogenität zugeschrieben, die mit ihrem Habitus, ihrer Lebensweise sowie Getränken und Speisen übereinstimmen soll, und das seit zwei Jahrhunderten! Ein lehrreiches Beispiel dafür liefern folgende Gedanken aus den APO-Jahren: „Die Selbstbefreiung des französischen Bauern hat auch den Analkomplex im französischen Nationalcharakter freigesetzt, d.h. man hat dort ein unverkrampftes Verhältnis zum Schmutz, Geruch usw., mit einem Wort: 400 Käsesorten.“ (M. Siebert) Dank der EG sind diese Käsesorten indessen kein vorübergehender Genuß mehr, aber einheimische Kritik mißt sich weiter an französischen Zuständen. Die West-Berliner Tour de France im Jubiläumsjahr wurde als ein „Firlfanz“ (Zitty) verspottet, und die Stadt konnte 1988 die Freude nicht auskosten, für ein Jahr Kulturmetropole Europas zu sein. Dagegen ist es für Franzosen kein außerordentliches Geschenk, wenn Paris, in dem alle seit Generationen ihr Mekka gesehen haben, im Revolutionsjahr diese Ehre verliehen wird. Aber der Schein trügt, der viel gepriesene französische Individualismus gehört schon zur Mythologie, er ist längst dem pluralistisch gefärbten Singularismus auf den Leim gegangen. Die massenhafte Bereitschaft zur Manipulation kennt keine nationalen Grenzen. Die diesjährige Begegnung der Europäer mit einer konservierten Revolution eignet sich als ein Teil des ewig neuen Wunsches. Im „vereinigten Europa“ werden 1992 die Grenzen aufgehoben, und was ist mit den Grenzen in den Köpfen? Selbst die Nationale Front von Le Pen beruft sich auf die Tradition von 1789 — und mit Erfolg. Es ist nur ein Pech der BRD, in der die alten und neuen Nazis wieder wählbar geworden sind, daß sie keine revolutionäre Vergangenheit hat. Dabei gibt es manche Bereiche, in denen die politischen Führungen der EG-Länder im Einvernehmen mit ihren kleinen Leuten eine einheitliche Praxis erringen konnten, wie Bekämpfung des

Terrorismus und der Überfremdung.

III.

Die historische Erfahrung kann auch altmodische Maximen in Vergessenheit geraten lassen. Mitterand spricht nicht mehr so wie der ehemalige Innenminister, der das Verhandlungsangebot der algerischen Nationalen Befreiungsfront am 5. Nov. 1954 mit den Worten zurückgewiesen hat: „Die einzige Verhandlung ist der Krieg!“ Kriminell macht sich allerdings heute einer, der die propagierte Aussöhnung statt der Revolte in irgend einer Äußerungsform und ad absurdum führt: ein gebildeter Wirrkopf z. B., der mit ganzer Impertinenz meint und dementsprechend handelt: die erste Bürgerpflicht ist Unruhe, und nicht Angst!.. Ist Nietzsches Axiologie noch rezipierbar, die den Europäern die Assassinen als den „Freigeister-Orden par excellence“ vorführt? Der von der Technologie und dem Konsum uniformierte Zeitgeist, der seine Integrationskraft von einem sich verneinend reproduzierenden System entleiht, tendiert dazu, den rebellischen Geist zu enteignen. Die sog. Relativität der Realitätserfassung lenkt den Blick auch auf die sozialistischen Staaten. Die Produktionsverhältnisse in der Sowjetunion hätten vermeintlich angefangen, die Entwicklung der Produktivkräfte zu hemmen; Glasnost und Perestrojka sollten den Weg frei machen. Jedoch sind die westlichen Industriestaaten vorläufig bestimmende Faktoren; unter der Bedingung, den historischen Anspruch auf revolutionäre Umwälzungen aufzugeben, dürfen die Kommunisten sogar in die EG aufgenommen werden. Die Differenz von ca. 130 Jahren zwischen 1789 und 1917 ist irreversibel, würde einer beinahe denken, — vor allem dann, wenn man die Krämerseelen, getauft auf Über- und Aussiedler, massenhaft in die Konsumgesellschaft eilen sieht: Gleichheit der Massen! Auch der befreite Teil der Dritten Welt vermag nichts Anderes, als sich die westlichen Idiosynkrasien gegen Revolutionen gefallen zu lassen. Nicht bloß als eine postmoderne Antwort auf die moderne Ausweglosigkeit betrachtet, machen einen die Worte von Lévi-Strauss nachdenklich: „Der Marxismus ist eine Hinterlist der Geschichte, um die Dritte Welt zu verwestlichen.“ Seit 1789 hat sich die Welt sehr verändert; die allheilige Dreifaltigkeit der Revolution bedeutet keine gesamtgesellschaftliche Utopie mehr. Kleine Libertés und Egalités hat es immer gegeben. Fraternité klingt heutzutage frauenfeindlich.

„Man vergaß die Bestie im Menschen, die ihr Dasein 1792 wieder nachdrücklich in Erinnerung brachte.“ notierte 1933 O. Spengler, der im Jakobinismus den Bolschewismus gesehen hat. Heute, wo die Französische Revolution eine Rarität geworden ist, schaut die bürgerliche Geschichtsschreibung auf die Ja-

kobiner etwas beschämt zurück. In der auf dem Fortschrittsgedanken beruhenden Rekonstruktion des Bastillensturms von 1789 will die Gewalt nochmals museumsreif historisiert werden. Verschnittene Interpretationen sehen schon in der Ästhetik der Guillotine antizipierte Ideen des aufklärerischen Selbstmordes, während nationale Einheit auf ein Gesamtkunstwerk reduziert wird (Der Spiegel). Die blutige Praxis der Jakobiner war jedoch eine Reaktion auf die anhaltende Gewalt; das Gemetzel auf dem Marsfeld, das am 2. Jahrestag der Revolution die Soldaten unter General de Lafayette verursacht hatten, und die konspirativen Versuche des Königs, aus dem feudalen Ausland militärische Hilfe herbeizuholen, waren der Jakobinerherrschaft vorangegangen. So waren sie gezwungen, die Triebkraft der Volksregierung nicht nur in Tugend, sondern auch in Terror zu sehen. Wenn sich diese genuinen Befürworter der Vernunftgesellschaft von der klassischen bürgerlichen Philosophie nicht sehr beeindrucken ließen und die „Fürstenerziehung“ zur Hölle schickten, so traten sie eigentlich in Cromwells Fußstapfen. In seiner Deutung dieser Phase schreibt Gramsci, daß die Jakobiner damals die Bedürfnisse der Zukunft vertreten hätten. Ob diese eine bürgerliche oder proletarische war, darüber ist noch keine Einigung erzielt; genauso wie die offene Frage ob Hölderlins, eines deutschen Jakobiners, für kommende Generationen erklärte Liebe den Architekten der Oktoberrevolution oder den Ökologiebewegungen in westlichen Demokratien gelten soll. Eines steht aber fest: die bürgerlichen Besitzverhältnisse hatten schon im Ancien régime Oberhand gewonnen. Anders als im preußischen Deutschland war hier die absolutistische Monarchie nicht mehr auf feudale Kräfte angewiesen; deshalb hatte die Bourgeoisie brennendes Interesse an der politischen Macht. Wahrscheinlich war es ihr gelungen, auch die Jakobinerdiktatur zu eigenen Gunsten auszunutzen. Der historische Erfolg der bürgerlichen Klasse, eigene Ideologie mit den Interessen der anderen nationalen Klassen zu tarnen, führte zu einer Schizophrenie, deren Enthüllung jenem „in Europa umgehenden Gespenst“ zu verdanken ist. Die ruhmreichen Siege der Vergangenheit heben den heutigen Anachronismus hervor; um das ambivalente Gefühl zur Geschichte zu verdrängen, setzt man gerne auf eine Totalität ohne Zukunft. Das alle Auswüchse umfassende großzügige System dient zugleich der Regeneration. Darin stören weder de Sade noch J. Genet und noch F. Fanon, wenn sie als perverser Aristokrat, Skandalichter und Entwicklungshelfer ins Bewußtsein eingegangen sind. Denn der von Sade und Genet hergestellte Zusammenhang zwischen dem Mord der Aufständischen, der zur Befreiung führt, und der Erotik ist nicht zu erdulden; und

Fanon war weit davon entfernt, ein „Kolonisator guten Willens“ zu sein. „Cantharidengetränke zur Anfachung unserer Freiheitsliebe, wie gemeines Wasser verschluckt.“ So schreibt E. Burke, ein Feind der Revolution, und will die Relation zwischen Ausschreitung und Revolution betonen; die Angst, die dahinter steht, bezieht sich aber auf den Citoyen Sade, der Eigentum als Diebstahl charakterisierte und noch am 2. Juli 1789 zum Bastillensturm aufrief; ihm war Anarchie lieber als Tyrannei.

IV.

Trotz anfänglicher Begeisterung distanzieren sich deutsche Intellektuelle später von den französischen Ereignissen. Der verbreitete Untertanengeist in Deutschland ließ sie sich mit ihrem Gesellschaftsmodell begnügen, das sie in Philosophie und Literatur Ende des 18. Jhrt. realisierten. In der Belle Epoque hatte die deutsche Intelligenz wieder keinen Kontakt zum Volk; so ließen sie sich im Hurratriotismus freiwillig in den in den Krieg ziehen, weil sie diesmal in ihrer Kunst keine Ideale mehr entwickeln konnten. Die Entfernung von der Masse machte sie selber zur Masse. H. Mann war eine von wenigen Ausnahmen; die in der Marseillaise harmlos gesungene „vielgeliebte Freiheit“ war für ihn im antifaschistischen Exil eine Frage von Leben und Tod. In seinem Aufsatz, den er aus Anlaß des 150. Jahrestages der Französischen Revolution geschrieben hat, unterstreicht der Autor die durch dieses Ereignis entstandene Freiheitstradition: zur Zeit der NS-Diktatur muß nicht die Begrenztheit der bürgerlichen Illusionen, sondern der universalistische Wert der Revolution in den Vordergrund gestellt werden. Im Jahr des faschistischen Überfalls auf Polen bedeutete die Bezugnahme auf das Recht des Menschen auf Revolution, das in der Verfassung der Jakobiner verankert war, einen Aufruf zur Antihitlerkoalition. Er wollte zur Frankreich-Werdung Europas beitragen, was eine Anspielung auf die Geschichte war. In der Revolutionsphase hatten die Franzosen angestrebt, Welt und Menschen nach eigenem Bild von neuem zu schaffen; dieser Prometheus-Komplex, der sich damals in der Europa-Werdung Frankreichs äußerte, ist im französischen Nationalismus immer noch aktuell.

Wie viele andere gehört auch die Französische Revolution zu unserem Kulturerbe. Auch im Zeitalter der Mikro-Chips, deren Leistungsfähigkeit jede revolutionäre Romantik zu unterdrücken scheint, können sich die Zeitgenossen damit trösten. Übrigens: mehr Anteil an diesem Erbe haben bewaffnete Kinder, Frauen und Männer, die in der Erwartung kämpfen: „Wenn sich die Toten erheben, gibt es Revolution“ — wie Tomás Borge, Dichter und Innenminister von Nicaragua, einmal sagte. ●

Auf der Suche nach der (richtigen) Revolution

Deutsche Intellektuelle im Paris der Revolutionszeit

Claudia Albert

Nur selten finden Revolutionsreisende am Ziel ihrer Unternehmung das, was sie sich zuvor so sehnüchtig erhofft haben. Die deutschen Intellektuellen, die seit 1789 Paris besuchten und zahlreiche „Vertraute Briefe“ und Tagebuchaufzeichnungen in die Heimat sandten, fühlten sich oft genug abgestoßen von den äußeren Erscheinungsformen einer Volksbewegung, die sie einerseits bewunderten, andererseits aber auch zunehmend fürchteten. Nur der Pädagoge Joachim Heinrich Campe (1746-1818), der auf einer Reise nach Paris im Sommer 1789 in Aachen von der Nachricht des Sturms auf die Bastille überrascht wurde, spürte uneingeschränkt das Glück, sich im Mittelpunkt eines welthistorischen Ereignisses zu befinden. Idealisierend sah der deutsche Kleinstädter in der ungeheuren Volksmasse die Verbrüderung der Menschheit verwirklicht. Stundenlang konnte er „die wimmelnde Menge von lebhaften Empfindungen beseelter Menschen“ betrachten, ohne auch nur ein einziges Mal eine unanständige oder gesetzeswidrige Handlung zu bemerken! Gedankenfreiheit und Öffentlichkeit der Politik erschienen ihm wichtiger als eine kritische Bewertung. Erst die 1790 gedruckte Fassung seiner „Briefe aus Paris“ zeigt die Grenzen der Freiheitseuphorie: hier fügt Campe Fußnoten ein, die die anfängliche Begeisterung relativieren und insbesondere vor der Übertragung der Revolution nach Deutschland warnen: Wehe der Nation, die sich von verfrühtem Freiheitsenthusiasmus leiten läßt und weder Mut noch Patriotismus genug hat, um das französische Beispiel nachahmen zu können!

SEHNSUCHT NACH ORDNUNG UND GROßEN MÄNNERN

Mit dieser Skepsis im Gepäck reisen auch der Komponist Johann Friedrich Reichardt 1792 und der Historiker und Publizist Ernst Moritz Arndt 1799 nach Paris. Nie aber sprechen sie ihre Angst vor der großen unüberschaubaren Volksbewegung offen aus, es ist eher ihre Darstellungsweise als ihre offen formulierte Kritik, mit der sie sich verraten: die Sitzungen der Nationalversammlung erscheinen Reichardt als ein einziges Chaos, die Zuschauer haben „Diebes- und Mörderphysiognomien“. Am meisten bewundert er starke Persönlichkei-

ten wie Mirabeau, die in das ganze Durcheinander doch noch ein wenig Ordnung bringen. Zu seiner großen Enttäuschungen kann der König seine angestammte Rolle als oberster Herr des Volkes nicht mehr spielen, der Hof ist leider völlig korrupt. Aber Reichardt findet einen Weg, den legitimen Herrscher zu entschuldigen: nicht er, sondern seine Gemahlin Marie-Antoinette hatte in ihrem unbegreiflichen Leichtsinne die Not des Volkes verkannt und so jede Vermittlung der Interessen verhindert!

So gelingt es immer wieder, das soziale Potential der Revolution zu entschärfen und auf dem Konto eines korrupten Individuums zu verbuchen. Als Ernst Moritz Arndt 1799 Paris besuchte, war das Herrscherpaar und Danton durch das Direktorium unter Napoleons Führung ersetzt. Doch auch Arndt zitiert noch die Schreckensvision von den „blutigen Dämonen“, die das Volk zur Gewalt anstifteten. Aber wie man ja weiß, die Franzosen sind unbesonnen und leichtfertig wie Kinder - und so lernten sie schnell wieder arbeiten und gehorchen wie unter dem alten Regime...

PROSTITUIERTE UND MARKTFRAUEN

Nur eines verunsichert Arndt und Reichardt bei ihrem Versuch, die Revolution in die Bahnen bürgerlicher Vernunft zurückzuführen, so nachhaltig, daß sie viele Seiten zur Erklärung verwenden: die Frauen. Zur Angst vor Gewalt und sozialer Umwälzung tritt hier die Verblüffung angesichts eines weiblichen Selbstbewußtseins, das zugleich fasziniert und abstoßt. Schnell schlagen beide Autoren den Bogen von den **poissards**, den Fisch- und Marktfrauen, die 1789 nach Versailles zogen, zu den 30.000 Prostituierten, die in aller Offenheit ihren Geschäften nachgehen. Und beide versuchen, das verwirrende Phänomen durch Typologisierung und Klassifizierung in den Griff zu bekommen: in vier Stufen geht es von der eleganten Salondame mit eigener Equipage und der kultivierten Gesellschafterin mit Dienstboten zu den Straßendirnen, die nur noch über ein Dachstübchen verfügen, und zu jenem Gesindel, das nachts aus unterirdischen Kellern hervorkriecht und nach Beute Ausschau hält. Von hier ist es dann nicht mehr weit zu

jenen „Hallendamen“, die tatkräftig an den Volksaufständen mitwirkten. Man spürt geradezu das erleichterte Aufatmen des Betrachters, wenn er feststellt, daß es daneben doch noch die brave Hausfrau gibt, die sonntags festlich gekleidet mit ihrer Familie auf den Champs Elysées promenierte.

REVOLUTION IN DEUTSCHLAND?

Nun könnte man alle diese Abwehrstrategien anfänglich begeisterter Republikaner für Symptome kleinbürgerlich beschränkter Gesinnung halten, wenn nicht auch die politischsten Köpfe unter den deutschen Parisreisenden, Georg Friedrich **Rebmann** und Georg **Forster**, sich ähnlich geäußert hätten. Ihren größeren Optimismus hinsichtlich der französischen Revolution verdanken sie vor allem einer weiteren historischen Perspektive: Rebmann glaubt noch 1796, zu Lebzeiten nur den zweiten Akt des Schauspiels sehen zu können, und bei den Wahlen werde es sich schon zeigen, wie das freie Volk den ehrlichen Politiker belohne und den Intriganten und Phrasenmacher bestrafe. Forster hofft 1794 auf die Einheit von Revolution und Vernunft, die sich zumindest in einer fernen Zukunft durchsetzen werde. Warum also sollte man nach dem Vergrößerungsglas greifen, durch das im Schweif des Kometen Revolution zahlreiche Sonnenstäubchen zu entdecken wären, die das positive Bild trüben könnten?

Ebendies taten Forsters schreibende Zeitgenossen. Sie retteten sich so über die Erkenntnis hinweg, daß eine bürgerliche Revolution auch ihre eigene Existenz bedrohen mußte, weil sich hinter dem aufklärerischen Ideal des vernünftigen Staates bereits die Forderungen des 4. Standes abzeichneten. Noch gelang es den reisenden Intellektuellen, diesen in Gestalt von Pöbel, Prostituierten und Fischverkäuferinnen zu verharmlosen. Deutlicher werden die Grenzen aufklärerischen Selbstbewußtseins in der Frage der Revolution in Deutschland, und hier greifen auch Forster und Rebmann zu den waghalsigsten Konstruktionen, um deren Unmöglichkeit oder Überflüssigkeit zu demonstrieren: Rebmann meint, nur der französische Zentralismus habe die Revolution hervorgerufen, während in Deutschland ja fünf bis sechs Hauptstädte und dreihundert kleine

Zentralstädte existierten, die ihren je eigenen Wirkungskreis entfalteten. So herrsche in Deutschland eine sich immer mehr erhellende Dämmerung, in Frankreich dagegen hier blendendes Licht, dort dickste Finsternis. Nach Forster habe Deutschland schon während der Reformationszeit genügend Blut vergossen, das Risiko einer unberechenbaren Volksbewegung sei zu groß.

DEUTSCHE „REPUBLIKANER“ HEUTE

Bis zum Wahlergebnis des 29. Januar in Berlin galt es in gewissen sich fortschrittlich nennenden Kreisen als ein Kompliment, Republikaner zu sein. Der

unerwartete Wahlerfolg einer gleichnamigen Partei bietet die Gelegenheit, im historischen Rückblick die verdrängten Schichten im republikanischen Selbstbewußtsein hervorzuheben. Ob in bewußter Anknüpfung an den klassischen Republikanismus oder nicht, die Partei verspricht auf all jene Ängste einfache Antworten, die schon die Revolutionsreisenden vor 200 Jahren bewegten: auf populäre Massenbewegungen reagiert sie mit der Verstärkung der Polizeikräfte, auf den Zuzug fremder, unberechenbar erscheinender Nationalitäten mit der Betonung deutschen Selbstbewußtseins und der Verschärfung des Asylrechts, auf basisdemokratische Politikformen mit dem Ruf nach dem starken Mann.

Solche Verdrängungsstrategien konnten sich im Deutschland des 18. und 19. Jahrhunderts noch für lange Zeit als erfolgreich erweisen. In der Bundesrepublik werden sie keines der aktuellen Probleme lösen. Es ist an denen, die aufklärerische Vernunft für sich in Anspruch nehmen, auch deren begrenzte Reichweite zu reflektieren. Das dazu notwendige Denken in Widersprüchen wird man allerdings eher von den französischen als von den deutschen Aufklärern lernen können.

Lektürehinweis: Reiseziel Revolution. Berichte deutscher Republikaner aus Paris 1789-1805. Hg. von Heiner Boehnecke und Harro Zimmermann, Reinbek 1988 (rororo 8500)

Parisi
Balıkçı
Kadınlar
(Anonim)

Ruhi Su - Sümeyra - Alı Turnam

Söyleşi: Hüsam GÖNÜL

Ruhi Su, Dostlar Korosu, halk türkülerini denince Sümeyra geliyor hep aklımıza. İsterseniz oradan başlayalım. Bize biraz kendinizden bahsedermisiniz? Ayrıca Sümeyra denince akla gelen "Ruhi Su'nun öğrencisi" imajı rahatsız etmiyor mu?

Ruhi Su'nun öğrencisi olmak beni yalnızca onurlandıran bir gerçeklik. Ben Ruhi Su'nun öğrencisi olmaya karar verdiğimde yıllardan 1971 yılı, 12 Mart sonrasıydı. Benim için düşünülmüş, seçilmiş, bilinçli bir karardı bu. Ben daha önce İstanbul Belediye Konservatuarında müzik ve ses eğitimi görmüştüm. Mimarlık Fakültesi'ni bitirmiştım. O günlerde önümde duran iki seçenek vardı. Bir tanesi yurt dışına gitmek, ya da Türkiye'de kalıp Ruhi Su'nun öğrencisi olmak. Ben Ruhi Su'nun öğrencisi olma yolunu seçtim. Tabii bu seçimde arkadaşlarımın teşviki ve desteği de büyük rol oynadı. Ruhi Su'dan beş yıl süreyle ders aldım. Ta ki Dostlar Tiyatrosu ile birlikte hazırladığımız "Pir Sultan Abdal Konseri"nde ilk defa birlikte sahneye çıkıncaya kadar. Birlikte çalışmamız ondan sonraki yıllarda da çeşitli konserler ve plak çalışmaları ile sürdü.

Peki, sizi Ruhi Su'nun böylesine kararlı ve inançlı öğrencisi yapan ne idi?

Ruhi Su'nun söyleyişi ile, söylediği her şeye getirdiği anlam derinliği, sesini ustaca kullanışı, gelişkin zevki ile söze ve müziğe getirdiği ölçü, onu ilk dinlediğim günden beri müzikle, şarkı söyleme sanatı ile ilgilenen biri olarak, çok derinden etkilemişti beni. Sanatta etkilene, hatta bir sanat okulunun yoluna girme doğal şeylerdir. Güzeli aramayan, güzelden etkilenmeyen, güzele bağlanamayan, değil sanatçı iyi bir tüccar bile olamaz. Kaldı ki hünerli bir ustanın bir hüner öğrenmek insanı ancak zenginleştirir. Türkiye'de ve dünyada, şiirde, müzikte, resimde ve diğer sanat dallarında aynı sanat okulları, akımları içinde yer almış birbirinden değerli pek çok sanatçı kendi seslerini ve renklerini de katarak o üslubu, ya da okulu geliştirmişlerdir. Bizim ülkemizde ise bazı çevrelerde biraz cehaletten biraz da yanlış bir orijinallik arayışından kaynaklanan bir yaklaşım vardı bu konuya. Birinden bir şey öğrenmek sanki utandırılacak bir şeymiş gibi, sorulduğunda kimseden bir şey öğ-

Sümeyra Çakır

renmediğine, hiç müzik okuluna gitmediğine, sazi da kimseyi örnek almadan kendi kendine çalmayı öğrendiğine dair yemin billah eden sanatçılar vardı bir zamanlar.

Tabii sanatta öykünmeci (taklitçi) olmak kimsenin işitmek istemediği bir sıfat. Fakat kaba taklitçiliği gerçek sanattan ayırmak o kadar da zor değildir. Taklit ve sahte olanla gerçek ve değerli olanı birbirinden ayırmada esas görev ve sorumluluk sanat eleştirisine düşmekle beraber ben insanların çoğunluğunun bu konuda bir sezgiye ve sağduyuya sahip olduklarını izliyorum.

Dostlar korosu ile çalışmalarınızdan biraz bahsedermisiniz? Ruhi Su koroya aldığı öğrencilerden neler bekliyordu?

Benim Ruhi Su ile çalışmaya başladığım yıllarda henüz bir koro çalışması yoktu. 1975 yılında Dostlar Tiyatrosu oyuncularını ile birlikte hazırladığımız "Pir Sultan Abdal Konseri" koro için ilk adım oldu diyebilirim. Türkülerin yer yer koro eşliği ile desteklenmesi çok sevildi. Ayrıca türkülerini bir uyum içinde hep birlikte söyleyebilmek çok coşku verici bir şeydi. Dostlar Tiyatrosu Ruhi Su'nun yönetiminde düzenli olarak çalışacak bir koro kurulmasını önerdi. Daha sonra ilanlar verildi. Çok sayıda müraca-

at oldu. Bir seçim yapmakta âdeta güçlük çektik diyebilirim. Ruhi Su bu seçim sınavına katılanlardan bir türküyü temiz ve doğru seslerle söylemelerini bekliyordu. Arada tek tük müzik yazısını sökebilen genç arkadaşlar da çıkıyordu, ki bu bizi çok sevindiriyordu. Çalışmalara başladıktan bir süre sonra isteyen arkadaşlarla bir müzik teorisi ve solfej çalışmasına da başlamıştık. Zaman zaman kesintilere uğrayarak —çeşitli saldırı tehditleri geliyordu— 12 Eylül darbesine kadar sürdü bu çalışmalar.

Peki, bu koro çalışmasının dışında Ruhi Su'nun tek saza bağlı kaldığı görülüyor. Bu bilinçli bir seçim miydi?

İyi bir soru. Türkiye'de bu "tek saz", "çok saz", "tek seslilik", "çok seslilik" konusunda, genellikle çok yüzeysel, bilimsiz ve duygusal bir yaklaşım var.

Ve hatta biliyorsunuz tek saz dönemi kapanmıştır gibi bir de sav var.

Bu çok yanlış ve sakat bir tartışma. Bir saptırma. Bol sesli ve sazlı bir yozluk yaratılabileceği gibi, tek sazla ya da bir tek sesle soylu güzellikler yaratılabilir. Gerçek sanat bu tür sınırlamaları tanımaz. Derlemeci ve kopyacı bir tavırla "ben yaptım oldu" ucuzluğu ile, bam-

başka ülkelerde değişik tarihsel etmenlerle ortaya çıkmış çok sesli müzik şemalarını, bizim müziğimize bilgisiz ve yalan yanlış bir biçimde yamayarak çok sesli müzik yapılmış olmaz.

Ahlakçı bir tavırla çok sesliliği tek sesliliğe yeğlemek çok zararlı sonuçlar yaratır. Müziğin dünyanın belli bir coğrafyasında (Avrupa'da) belli tarihsel, ekonomik, sosyal koşullarda geçirdiği bir gelişmeye bakıp, vah vah biz bu gelişmeyi niye geçirmediğimiz diye hayıflanıp aşağılık duyguları içinde kıvrınacağımıza, bizim ülkemiz topraklarının ve insanlarının müzik alanında yarattığı değerleri ve orijinal özellikleri tanımak, tanıtmak ve o çok özlediğimiz çok boyutlu müziğe doğru, bu noktadan yola çıkmak kanımca daha gerçekçi ve daha faydalı olur. Ayrıca ülkemizde son 50 yıldan beri çok sesli evrensel müzik alanında ürün veren gerçek sanat değerlerimizi, resmi kültür politikalarının umursamaz ve gerici tutumuna karşı savunmak, bu değerleri tanımaya ve tanıtmaya daha çok emek vermek lazım.

Ruhi Su'nun "tek saza bağlılığı" konusuna gelince: Eğer hatırlanacak olursa, Ruhi Su çalışmalarını tamamen türküleri üzerinde yoğunlaştırmadan önce tanınmış ve başarılı bir Opera oyuncusu idi. Çok sesli evrensel müziğin kültürüne, bilimine tamamen sahip bir insandı. Ayrıca halkla bağları hiç kopmamış bir insan, gerçek ilerici bir aydın olarak halkın kültür değerlerini de çok iyi tanıyordu. Ruhi Su türküleri ele alışı, onları yeniden yorumlayışı, sesini kullanışı, sazın eşliği konularında son derece bilinçli bir tutum içindeydi.

Peki Ruhi Su müziği için "ekol" dır diyebilir miyiz?

Ruhi Su'nun sanatı kalıcıdır. Bugün piyasada yaygın olan pek çok sözde "sanat ürünleri" yarın unutulup gidecektir. Ama Türkiye halkının kültürüne gerçek bir katkıda bulunmuş olan Ruhi Su'nun sanatı bizlerden sonraki nesillere de kalacaktır. Ruhi Su bu anlamda bir okuldur. Ruhi Su Türkçe şarkı söylemenin estetik kuralları konusunda bir okuldur. Bir gerçek sanatçı (hangi sanat dalında olursa olsun) halkın kültür değerlerine nasıl yaklaşacak. Bu anlamda bir okuldur. Bunları daha çok çoğaltmak ve ayrıntılandırmak müzik bilimcilerimizin işi olmalıdır.

Ruhi Su ile çalıştığınız yılların ve daha sonraki gurbetçilik yıllarının sizin müzik yaşamınızda nasıl bir etkisi oldu?

Evet, belki Ruhi Su'dan öde şunu öğrendim: Büyük bir sabır ve direnç sahibi olmalı insan. Eğer böylesine adaletsizliğin, zorbalığın, baskının hüküm sürdüğü bir ülkede bunca yıllardır ben ille de güzelin, doğrunun savunucusu olacağım ve de bu yolda hiçbir yan sokağa,

ya da çıkar yoluna sapmadan ilerleyeceğim diyorsa; bu yolu savunmuşsa, büyük bir sabır ve inat sahibi olması lazım insanın. Bakıyorum da özel çıkarlar yolunda insanlar her şeyin sömürüsünü yapabiliyorlar. Hemen her dönemde halkın haklı özlemlerinin, bu yolda çeşitli acıların sömürüsü ve ticareti ile uğraşan sözde sanatçılar da ortaya çıkıyor ne yazık ki.

İsterseniz günümüzün müzik tartışmalarına dönelim: "Özgün müzik" ve son günlerde heyecanla tartışılan ve büyük bir dinleyici kitlesine ulaşmış olan "devrimci arabesk" hakkında ne düşünüyorsunuz?

"Özgün müzik", "özgün olmayan müzik" ayrımı bence zorlama bir ayrım. Ölümlerinin ne olduğu belli olmayan biraz

Ruhi Su'nun sanatı bizlerden sonraki nesillere de kalacaktır. Ruhi Su bu anlamda bir okuldur. Ruhi Su Türkçe şarkı söylemenin estetik kuralları konusunda bir okuldur.

uydurma bir ayrım. Batı'da bu ayrımı "ciddi müzik" ve "eğlence müziği" diye yapıyorlar. Aslında bu da gündelik kullanımı için yapılmış, yetersiz bir ayrım. Özünde dünyanın her yerinde geçerli olan bir ayrım var: "İyi müzik", "kötü müzik". Müziğin iyisini kötüsünü nasıl ayırdedeceğiz diyeceksiniz. Yeterli bir genel kültüre ve bir müzik kültürüne sahip insanlardan bu konuda ciddi ve seçmeci bir tavır içinde olmalarını bekleyebiliyoruz. Ama bu konuda asıl sorumluluk ciddi eleştiriye düşüyor. Ne yazık ki ülkemizde buna rastlamak pek mümkün değil. Böylesine bir ciddi eleştiriye zaman zaman yapan insanlar da çevrenin baskısı ile "ilericilik" adına çekimser kalmakta, eleştirmemeyi yeğlemektedirler.

"Arabesk" tarzı müziğe gelince. Bazı aydınlar bu tür müziğin yaygınlaşmasında bir keramet arıyorlar. Her yaygınlaşan şey iyi bir şey değildir. Bugün Türkiye'de işsizlik, yoksulluk, intiharlar, sosyal ve ahlaksal yıkımlar da yaygınlaşıyor. Elbette sanat heveslisi, ün, para heveslisi insanlar çıkacak ve çeşitli yaygınlıklardan yararlanmak isteyeceklerdir. Burada aydınlarımızın önemli bir görev düşüyor. Gerçek kültür değerlerinin savunucusu olmaları lazım. Resmi ideolojinin kültür değerlerini unutturmaya yöneldiği bir ortamda bu daha da önem kazanıyor. Yoksa "arabesk" yasaklansa ya da bu salgına "devrimci arabesk"le karşı çıkalım gibi çırpınışlarla bir yere varılmaz. Ancak halkın gerçek değerleri görmesi, demokrasi bilincinin ve sanat kültürünün gelişmesiyle bugün yay-

gın olan pek çok sosyal ve sanatsal yozluklar ortadan kalkacaktır.

Uzun yıllardan beri sanatsal çalışmalarınızı yurtdışında sürdürmekte-siniz. Almanya'ya nasıl ve ne zaman geldiniz. Bize biraz buradaki çalışmalarınızdan bahsedebilir misiniz?

Almanya'ya 1980 Eylül'ünde, darbeden iki hafta sonra Ruhi Su, Timur Selçuk, Meral Taygun gibi birçok sanatçıyla birlikte Berlin Senatosunun davetlisi olarak düzenlenen bir "Türkiye Haftası" na katılmak üzere geldim. Berlin'de bulunduğum süre içinde hakkımda soruşturma açıldığını öğrendim. Bu soruşturma "Enternasyonal Davası" diye bilinen dava ile ilgili idi. Benim de bir süre birlikte çalıştığım, birkaç türküy öğrettiğim Maden-İş Korosu'na, sendikanın bir kongresinde "Enternasyonal" marşını söylediği iddiası ile dava açılmıştı. Daha sonra koro üyelerinin tutuklandığı, işkence gördükleri duyuldu. Bilindiği gibi bugün buralarda "Enternasyonal" marşı sendikaların düzenlediği toplantılarda, hatta Sosyal Demokrat Parti'nin mahalle kongrelerinde bile söyleniyor. Kimse de bu yüzden bir soruşturmaya uğramıyor.

Yurtdışında olduğum süre içinde hiç boş kalmadım. Bu yüzden çok mutlu-yum. Almanya'da ve diğer Avrupa ülkelerinde sendikaların, barış hareketinin, kadın örgütlerinin, siyasi partilerin, göçmen işçi derneklerinin, sanat ve kültür dairelerinin düzenledikleri sanat gösterilerine katıldım. Birçok uluslararası festivalde Türkiye'yi temsil ettim. Avrupa'da yaptığım üçüncü plağım "Allı Turnam" bu ay başında yayınlandı. Bunların dışında buradaki Alman sanatçılarla birlikte Nazım Hikmet'in, B.Brecht'in şiirlerini içeren şiirler-türküler programları yaptım. Ama her şeye rağmen bu zorunlu göçmenliğin çok uzadığı kanatındeyim. Bu gün yurtdışında birçok sanatçı aynı durumda. İnsan hakları ile bağdaşmayacak baskı yasaları ile yurda dönme özgürlüğümüz ortadan kaldırıldı. Ben izin verirsiniz sizin bana tanıdığınız bu olanakla bir çağrıda bulunmak istiyorum: Ülkemizdeki tüm demokrasi-den yana olan siyasi partileri, sendikaları, demokratik örgütleri, gazete ve dergileri, insan haklarına aykırı olan bu durumun değişmesi için çabalarını artırmaya çağırıyorum.

"Allı Turnam" plağınız ile ilgili birkaç söz söyler misiniz?

Elbette, en iyisi plağın arkasında yer alan sözlerimi yazın: "Anadolu'nun her yöresinde turna türkülleri söylenir. Bu türkülerde turna, hasretin, umudun ve baskılar altında çaresizliklere düşmüş insan için özgürlüğün sembolüdür. Turna, özlere, sevgileri, umutları taşıyan, ulaştırıcı bir elçidir. Bu dizideki türküler, benim için insanları ayıran bütün engellere karşı olmaya, bir çağrıdır."

Öykücülüğümüzde Ulu Bir Köprü: Sait Faik

Ömer POLAT

“B aktım, yeşil üst kabuğu düşmüş bir ceviz esmerliğiyle esmerdi. Yine bir taze ceviz beyazlığıyla beyaz ve gevrek dişleri vardı. Ben bilirim, yazın başlangıcından ta ceviz mevsimine kadar Bursa çocuklarının yalnız elleri erik ve şeftali, yalnız çizgili mintanlarının kopmuş düğmelerinden gözüken göğüsleri fındık yaprağı kokar.”

Yukardaki alıntıyı Sait Faik'in "İpekli Mendil" adlı öyküsünden aldım. Yukardaki alıntı içindeki benzetmesiyle, anlatımıyla, şiirselliği ile onun büyük bir öykü ustası olduğunu göstermek açısından yeterlidir sanıyorum. Hele hele "İpekli Mendil" adlı bu öykünün onun ilk öyküsü olduğunu söylersem! Hani "koçluk kuzu komda iken belli olur" derler ya, Sait Faik de öyle. Daha ondokuz yaşında, Bursa lisesinde okurken yazmış bu ilk öyküsünü. Edebiyat öğretmeni örnek olarak okumuş sınıfta ve bir büyük öykücünün doğmakta olduğunu bildirmiş sanki dünyaya.

Sait Faik, bu ilk öyküsünde onbeş yaşında bir delikanlıyı anlatır. Fabrikaya hırsızlığa ilk geldiğinde yakalanan, ikinci gelişinde ise bir ağaçtan düşerek ölen bir delikanlının öyküsünü. Hırsızlığının amacı ipekli bir mendil çalmaktır. Çalıp sevdiği kıza götürecektir. Öykünün sonu ise şöyle:

"Ölmeğe üzereydi. Sımsıkı kapalı yumruğunu kapıcı açtı. Bu avucun içinden bir ipekli mendil su gibi fişkırdı.

Ya... İyi, halis ipekli mendiller hep böyledir. Avucunun içinde istediğin kadar sıkar, buruşturursun; sonra avuç açıldı mı, insanın elinde su gibi fişkirir."

Sait Faik aramızdan ayrılmış otuz beş yıl olmuş. Ve ben günlerdir onun öykülerini yeniden okuyor, yeni tadlar buluyorum ve Sait Faik bütün canlılığıyla, o boynu bükük duruşuyla, yalnızlığıyla ve yüce insan sevgisiyle yaşıyor günümüzde. O şimdi İstanbul'da Köprü'de balık tutanları seyrediyor, o şimdi ıssız, ıslak sokaklarında bütün yalnızlığıyla yürüyor İstanbul'un. O şimdi bir balıkçı teknesinde, Marmara'nın ortasında bol yıldızlı lacivert göğün altında ağırları çekiyor balıkçılarla. Ya da sırtında yüzlerce kilo yüklen giden bir hamalın peşinde, alnında tomurcuk terler, kamburu çıkmış, hamalın yükünü taşıyor sanki. Yok, Beyoğlu'nun arka sokaklarında bir meyhanede, Rum kızının getireceği rakı, kavun ve beyaz peyniri bekliyor şimdi.

Kırk sekiz yıl yaşamış bu ölümlü, güzel dünyamızda. On dokuz yaşından

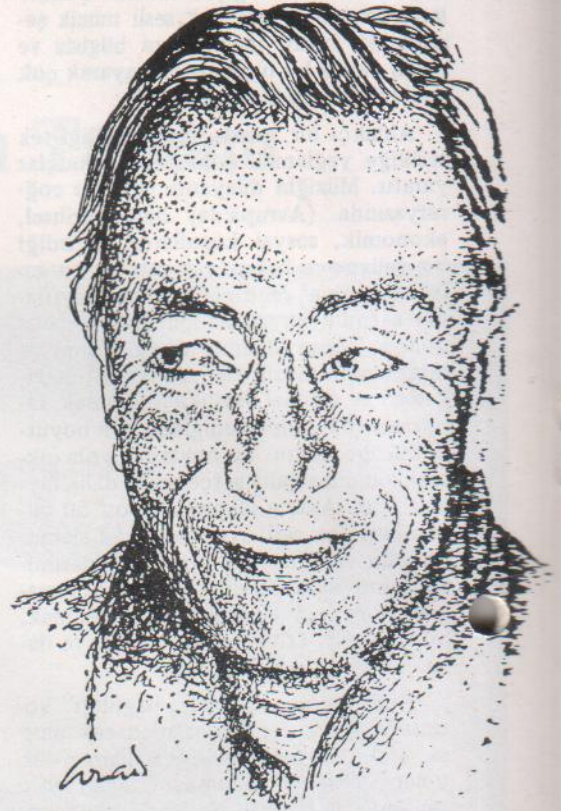
başlayarak durmadan yazmış. Şiirlerinin, düzyazılarının, roman ve denemelerinin dışında yüz seksen sekiz öykü bırakmış ardında.

İlk öykülerinde Reşat Nuri, Ömer Seyfettin, Halit Refik gibi öykücülerin etkisi altında kaldığı söylenir. Bu öykülerinde dramatik bir yapı ve kurgu vardır. Bu ilk öyküleri daha çok toplumsal gerçekçi bir sanat anlayışına yöneliktir. Ama Sait Faik bu anlayışı yapıtlarında uzun zaman sürdürmemiş, sınıf çatışmalarını konu etmek yerine, küçük insanları doldurur öykülerine. Bu öykülerinde artık belli bir konu yoktur. Örneğin "Birahanedeki Adam" öyküsüne şöyle başlar:

"Sokakta, bir dükkanda, kalabalık bir yerde durup herhangi bir adamın yüzüne bakarak hayatının hiç olmazsa bir kısmını hikaye etmek mümkündür, hülyasına kapıldım. Netice şu satırlar oldu:"

O, yaşamın küçük anlarından öyküler çıkarır gerçekten. Sait Faik kendi deyişi ile "insanı sevmekle başlar her şey" anlayışı ile yazmıştır öykülerini. İnsanın iç çelişkilerini, içsel çatışmalarını şiirsel bir dille anlatmıştır öykülerinde. Onun öykülerinde buram buram insan sevgisi kokar. O, insan ve nesnelere sadece bakmaz, onun içine girer, onu aslında kavrayarak anlatır bize. Hem sözü uzatmadan, akıcı, şiirsel bir dille. Kendisinin kentsoylu olmasına karşın öykülerinde küçük insanları anlatır. Hani o sıradan, çok iş yapan, ağır işler yapan, yaptıkları göze gözükmeyen o sıradan insanları. Acılarını anlatır onların. Sevinçlerini, sevdalarını anlatır bu küçük insanların. Çoğu konusuz olmasına karşın daha ilk paragrafta sizi çeker içine alır bu öyküler. Sait Faik'i okurken bir bakarsınız, oturmuş, bir emekliyle içki içiyor, onun dertlerini, küçük sevinçlerini paylaşıyorsunuz. Bir bakarsınız ki çingenelerle çiroz diziyorsunuzdur Burgaz Adası'nda, ya da bir "Sinağrit Baba"sınız denizin dibinde ya da bir dülgere balığı. Siz Sait Faik'i okurken öyküsünde her anı onunla yaşarsınız. Belki hiç balığa gitmemişsinizdir şafak atmadan, ama onun aşığıdaki su betimlemesiyle kesinlikle gidersiniz bir yerlere:

"Nasıl etmeli de yataktan kalkmalı? Saatlerin en güzeli bu! Bu saatte uyumayan yoktur artık, balığa çıkırlar müstesna. Hatta uykusuzluğa müptelalar bile nihayet uyuyabilmişlerdir. Bu saat, hovardaların kadın omuzlarına düştüğü, zavallı kadınların bile erkek dizlerine şa-

Desen: A. Aral

rap gibi döküldüğü saattir. Bu saatlerde çocuklar, rüyalarının en tatlı yerinde, sevgililer bu saatte kavuşmadıklarında, anneler bu saatte gurbetteki çocuklarıyla sarmaş dolaştır. Bu saat, hastaların uyuduğu, ağaçların uyuduğu, sinirlerin uyuduğu, toprağın, taşın, ağaçların uyuduğu saat..." "Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür" adlı öyküsünden.

Sait Faik'in öykülerinde çok benzetme ve istiareye rastlanır. Bu benzetme ve istiareler derin bir gözlemin sonucudurlar. Örneğin:

"Sesler, gülüşmeler içinde gidiyoruz. Dikiş makinasında beyaz ipekli bir dikiş iğnesinin siyah bir kumaşa bıraktığı beyaz çizgiler halinde kürekler suyu delip arkamızda dikiş yerleri bırakarak gidiyoruz" benzetmesinde olduğu gibi.

Dilinin şiirselliği onun öykülerinde kullandığı sıfatlar, deyimler, renkler, benzetmeler ve betimlemelerden kaynaklanır. Örneğin bir öyküsünde yüzü "sütlaç gibi buruşuk" diye betimler. Ya da "yulaf demeti saçlı sarışın çocuklar" gibi değişik sıfatlar kullanır. Öykülerinde değişik sıfat ve benzetmeler kullandığı gibi deyimler de çoktur. Bunlara karşın öykülerinde kullandığı atasözleri yok denecek kadar azdır.

Diyaloglar canlı ve günlük konuşma dilindekiler gibidir. Bazen şive kullanır diyaloglarında. Bu da o anlattığı insanın kişiliğine başka bir tad katar.

Daha önce de söylediğimiz gibi ilk öykülerinde Sait Faik toplumsal gerçekçi sanata yönelmiştir. Bu anlayışın izlerine bazı öykülerinde rastlamak olasıdır. Ama bu anlayıştan çabuk vazgeçer. Hatta "Kadın" adlı öyküsünde bu anlayışa karşı çıkar. Bu anlayışı devrimci bir ka-

dının kişiliğinde eleştirir. Hatta aynı öyküde olumsuz yönde Nazım Hikmet'e de gönderme yapar.

Kısa gözlemlere dayalı öyküleri yetkin değildir. Özellikle köy öyküleri ve Türkleri anlatmaya çalıştığı öyküleri. "Çöpçü Ahmet", "Kıskançlık", "Köye Gönderilen Eşek" bu saptamamızın örneklerinden birkaçıdır. Köy ve Kürtler konusunda derin bir bilgisi yoktur. Kürtçeyi yüz sözcükten oluşan bir dil olarak sanması, onun bu konudaki bilgisizliğini göstermekte, dolayısıyla bu bilgisizlik Kürt insanını anlatırken de Sait Faik'i yetkin olmayan böyle öyküler yazmaya yöneltmektedir.

Kimilerine göre kentsoyludur, o sınıfın öykücüsüdür. Toplumsal çatışmaların, sınıf kavgalarının öykücüsü, daha doğrusu işçi sınıfının öykücüsü değildir. Bu görüşler bir ölçüde haklı olsa, bu, Sait Faik'in öykülerine gölge düşürmez kanımca. Öykülerine insanı merkez olarak alan, çiçeği, gülün kokusunu, öten kuşu, elmayı, denizin lacivertini, yıldızların çokluğunu ve dünyamızda güzel olan ne varsa insan için düşünen bir öykü anlayışı döner dolaşır üreten sınıftan yana olur.

Sait Faik'in genç yaşında aramızdan ayrılmasının nedeni siroz hastalığına tutulmasıdır. Hastalığını baştan beri bilir. Bu dönemde öykülerinde gerçeküstücü bir anlatıma yönelir. Yalnızlığı, ölüm korkusunu daha çok işler öykülerinde. Ama insana olan sevgisini, o yüce tutkuyu bir kenara itmeden. Bütün acılarına karşın yaşama sarılır, koyuvermez kendini. Son öykülerinden "Hişt, Hişt!" de:

"Otların yeşil olması, denizin mavi olması, gökyüzünün bulutsuz olması, pekala bir meseledir. Kim demiş, mesele değildir, diye? Ya yağmur yağsaydı... Ya otların yeşili mor, ya denizin mavisi kırmızı olsaydı... Olsaydı o zaman mesele olurdu, işte.." diye sürdürür yaşama olan tutkusunu. Yaşamın bilinmeyen gizini, insanla doğa arasındaki o derin bağ vurgular aynı öykünün sonuna doğru:

"Nereden gelirse gelsin: dağlardan, kuşlardan, denizden, insandan, hayvandan, ottan, böcekten, çiçekten, gelsin de nereden gelirse gelsin! Bir hişt sesi gelmedi mi fena. Geldikten sonra yaşasın çiçekler, böcekler, insanoğulları..

— Hişt hişt!

— Hişt, hişt!

— Hişt, hişt!"

İşte böyledir Sait Faik. Yüreği insan sevgisi, doğa sevgisiyle dolu bir yazar. Hastalığının en ağırlaştığı zamanlarda bile sığındığı iki şey: İnsan ve doğa, gerisi yalan.

Sait Faik bana göre klasik öykücülerimizle çağdaş öykücülerimiz arasında ulu bir köprüdür. Aşılmaz değildir, aşılır, aşılmıştır da. Çağdaş bir öykücülüğe ulaşmak isteyen o köprüden geçmek zorundadır. Geçenler büyür, geçmeyenler o yanda kalır.

— Dönüş Şiiri —

Her sevdada bir soluk alır
Dost selamı yüreğim
Bekle beni bekle
Dizginleri sevdanın hükmünde
Dört nala geçip o azgın belayı
Geceden çıkar gelirim

— sıkıysa doğmanın güneş—

Omuzların dik
Bir delikanlı edasıyla yürüyebiliyorsan
Düşen bir çocuğu koşup kaldırmak
Müthiş bir mutluluk veriyorsa sana
Hüzünlü şarkılar
Buz tanecikleri gibi
Eriyip gidiyorsa dişlerinin arasında
Ve anılar
Etine dokunan
Sıcak bir gülümseme olduğunda
Biten ve başlayan aşklardan
Sakın korkma
Ayak direyip gecenin bitmezliğine
Güneş doğmanın hadi
Doğmanın de

Sıkıysa

— sabah olacak sevgilim—

Güneşi avuçlayıp avuçlayıp
Bir bebek gibi öptüğümde
Biliyorum ki
Sabah olacak sevgilim
Sonra

Diri bir ormanın turunc koku serinliğinde
Uykusu açılacak ülkemin

—bir gülüş ki—

Sabahın ilk ışıklarıyla odama dolan
Bir çocuk gülüşüdür sevgilim
Bir gülüş
Bir gülüş ki
Yeryüzü bahçesini sürer önüme
Ballanır dilim

—sen geldin—

Daha ben sabahı selamlayan
O yıldızlı şiirimin
Son dizesini bitirmedim
Derken
Üç kez çalıp kapımı
Sen narcanım
Sen
Gülümseyerek geldin

Eylül-Ekim-1988

Bahtiyar KAYMAK

Şa... Şa... Şa.... Şarlo!

Hüseyin AKDEMİR

Tarih 16 Nisan 1889, yer Londra. Bundan tam yüz yıl önce kenar mahalledeki bir müzikholde, yoksul ve üçüncü sınıf birer varyete oyuncularını olan karı-koca Charles ve Hannah, yeni doğan oğulları Charles Spencer Chaplin'i dostlarına müjdelediler. Bilselerdi Charli'nin günün birinde sinema tarihinde efsaneleşip, adını altın harflerle en yukarılara yazdıracağını, müjdeyi sadece dostlarına değil, bütün dünya insanlarına verirdi.

Yoksulluk, bütün çocukluk ve gençlik döneminde Charli'yi yalnız bırakmayan bir kavram olacaktır. 1920 öncesi yaptığı, oynadığı bütün filmlerinde bu yoksulluk ve sefalet dolu günlerin anısını mutlaka tek bir sahneye de olsa, filmin herhangi bir yerine yerleştirecektir.

Çocukluk döneminin zor günlerinde babasının ölümü, annesinin kendisini ve üvey kardeşi Sydney'i geçindirmek için zorlandığını, bazı günler yiyecek bile bulamadıklarını unutmuyup....

Bir filminde açlıktan postalını pişirip yiyen adamı oynayacaktır.

Çocukluk döneminde annesinin hastalanıp zor duruma düştüğünde, kendisini alıp kimsesiz çocuklar yurduna ve rilmemesi için, onu bir çatı katında sakladığını unutmuyup....

Bir filminde, sokağa terk edilmiş bir yumurcağı alıp ona bakan ve aralarında duygusal bir ilişkinin başladığı, daha sonra çocuğu almağa gelen polisleri vermemek için onu bir çatı katında saklayan adamı oynayacaktır....

Çocukluk döneminde, açlığın kol gezdiği, hırsızlığın alabildiğine çoğaldığı, açlıktan ölenlerin bile olduğunu unutmuyup....

Bir filminde polis rolüne girip, aç çocuklarına yiyecek çalarak yakaladığı bir kadına o da çalarak yardım edecek, kadının çocuklarına yiyecek dağıtacaktır. Çocukluk döneminde yaşadığı bu yoksul kenar mahallenin güzel insanlarını unutmuyup....

Bir filminde her birine birer kanat takıp, onları meleklerleştirecektir. Ve hatta, günün birinde kendi oğluna o günleri anarken ve o insanları anlatırken: "Oradaki sokaklar tertemiz, kaldırımlarına bal dökülüp yalanacak cinsten değildi ama, insanların hepsi birer insan sarrafıydı" diyecektir.

Açlık, yoksulluk, insanlık. İşte bütün hayatı boyunca açlığa ve yoksulluğa karşı insanlığın yanında yer alıp mücadele etmiştir. Charli Chaplin'in pek çok

"Büyük Diktatör"

filminde görürüz, bir çocuğun elindeki yiyeceği, börekçiden böreği, şişman oburların önündeki yemeği usulca aşırırken, bunu karnı aç olduğu için yapar. Bunu yaparken da, açlığın ve yoksulluğun kol gezdiği yerlerde toplum genel ahlak kurallarının geçersizliğini gösterir. Bu eşitsizliğin toplumda yer almaması için, orada açların ve yoksulların bulunmamasını, dolayısıyla insanları aç ve yoksul bırakanların da varolmamasını önkoşul olarak ortaya koyar. Yani Chaplin bu filmlerdeki olumsuz özelliklerden ötürü ne genel olarak insanı, ne de özel olarak yoksul emekçiyi suçlayan bir tutum içindedir. Güçlünün aynı zamanda haklı sayıldığı, gücün yolunun da paradan ve parasal zenginlikten geçtiğini, toplumun bu eşitsizlikler üzerinde kurulmuş yaşamını kınamaktadır.

Charli, daha yürümeğe ve konuşmaya başladığı çağlarda ailesinden mimik, dans ve pandomim gibi şeyleri öğrenmeye başlar. Henüz beş yaşındayken, hastalanan annesinin yerine sahneye çıkıp babasıyla birlikte şarkı söyler. Aynı yıl babası ölür. İki yıl sonra da annesi akıl hastahanesine götürülünce, yedi yaşındaki Charlie, sokak ortasında kimsesiz kalır. Daha sonra onu üvey ağabeyi Sydney ile birlikte bir öksüzler yurduna yerleştirirler. İki yıl sonra yeniden hastahanedan çıkan annelerinin yanına dönen çocuklar küçük bir tiyatro top-

luluğuna girerler. Annesinin yeniden hastalanması onların da yeniden öksüzler yurduna gitmelerine neden olur. 1907'de önce Sydney sonra Charlie Fred Karno topluluğuna girerek düzenli bir işe kavuşurlar. Bu arada Charlie yeteneklerini bir hayli geliştirmiştir. Karno topluluğu ile Paris başta olmak üzere Avrupa'nın birçok yerlerinde turneye çıkarlar. 1910'dan sonra da uzun süreli Amerika ve Kanada turneleri gelir. Bu turneler sırasında Keystone film şirketinden bazılının dikkatini çeken Charlie, nihayet 1913'de ilk filminde bir gazeteci genci oynar. (Making a Living/Ekmek Parası için)

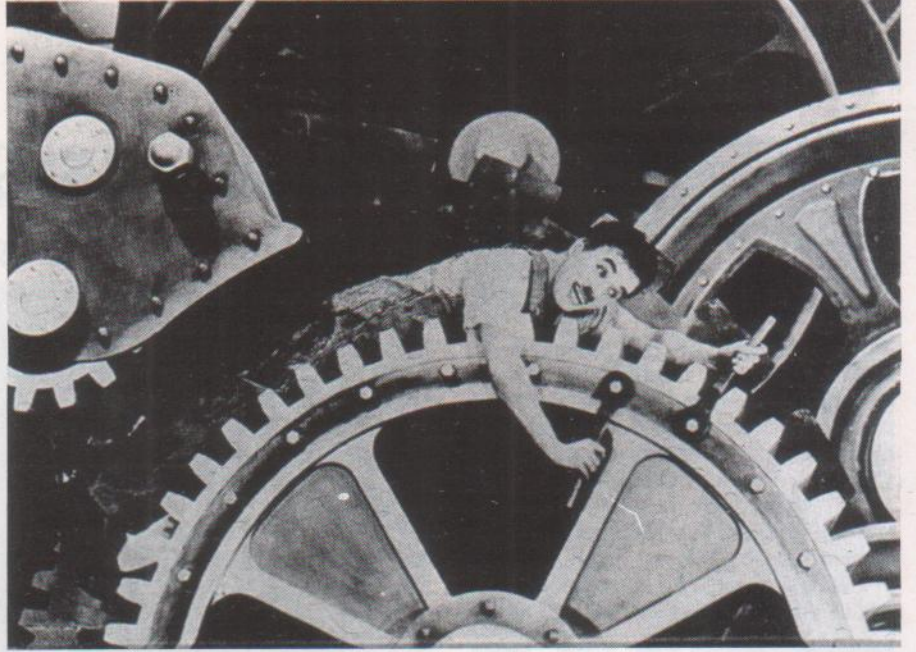
Basık bir melon şapka (ayrıca kafasına küçük gelmekte) oldukça bol gelen kemer yerine ipe bağlanmış bir pantolon, 45 numara papuçlar, kamaştan bir baston (bastonu hep hareket halindedir) ve bir badem bıyık....

Bu kıyafetiyle Charlie, hepimizin bildiği Şarlo kimliğine kavuştu işte. Öyküsü de şöyle: İlk filminin ne yazık ki başarısızlığından sonra, yönetmen Sennet Charlie'ye filmde hiç de komik olmadığını ve oyununu beğenmediğini söyler. Charlie o güne kadar sahnede nasıl komik olacağını bilmektedir ama ilk defa bir filmde komik olmayı denemiş ve başarısız olmuştur. İlk filmin gösteriminden tam beş gün sonra yine Sennet'in yönetiminde ikinci bir filmin çekimi

vardır. O gün Charlie oturup nasıl giymesi gerektiğini kara kara düşünürken, dışarıda otelin önünde diğerleri film çekimiyle uğraşmaktalar. Biraz sonra oaslayan yağmur yüzünden bütün herkes otelin salonuna dolur. Oyuncular vakit geçsin diye iskambil oynamaya başlarlar. Charlie'ye de oynamasını önerirler. Ama Charlie'nin aklı başka yerlerde. Onlar Charlie'nin parasından korktuğu için oynamadığını sanıp eğlenirler onunla. Charlie bir köşeye çekilmiş düşünmekteyken, orada yerde elbise yığınlarının yanında duran kocaman pantolona gözü ilişir. Pantolonun sahibi şişko Arbuckle'ye pantolonu giymek için izin vermesini ister. Sonra kendisinden de küçük birinin frak'ını giymek için izin ister. Sonra da yine bir başka oyuncuya ait olan ve orada duran melon şapkayı kafasına geçirir. İskambil oynayanlar, Charlie'nin o haline gülerler. Charlie, orada masanın üzerinde duran peruktan bir parça kesip bıyık olarak kullanır ve bir yerlerden bulduğu bir bastonu da eline alır, yine orada duran papuçlardan en büyüklerini ayağına geçirip otel salonunda bir aşağı bir yukarı yürümeye başlayınca, oradakiler kahkahalarına engel olamazlar artık.

Tipik yalpalayarak gidişyle dışarı çıkar. O sırada otelin önünde film çekimi devam etmektedir. Hem oyuncular hem de o sırada film çekimini izleyenler, orada gezinen bu tuhaf kılıklı adamı görünce basarlar kahkahayı. Yönetmen Sennett de görür Charlie'yi. "İşte şimdi komik oldun, bu kılığınla yarınki film çekimi için hazırlanabilirsin" der. Ve Chaplin bu kılığıyla "Şarlo" olarak yirmi yıl boyunca insanları güldüren, güldürürken düşündüren filmler yapacak, başarından başarıya koşacak, dünyanın içinde bulunduğu en zor zamanlarda bile, savaş yıllarında insanlara umut ve yasaama hırısı, barış sevgisi aşılayacaktır.

İngilizce konuşulan ülkelerde kısaca

"Asri Zamanlar"

Charlie, Fransızca konuşulan ülkelerde ve Türkiye'de Charlot (Şarlo) olarak anılan bu avare tipi, serseri ya da berduş tipi değildir. (Asıl adı: Charles Spencer Chaplin) Şarlo tipinin yerini kapitalist üretim sürecinde aramak gerekirse, o küçük işlerde çalışan, ne iş bulursa yapan, iş bulmak için semtten semte hatta kentten kente dolaşan kişidir. Şarlo hiç oir güvencesi olmayan işlerde çalışır. Hamal olur, komi olur, çıraklık yapar, çöpçülük yapar, vs.

Bu anlamda ünlü kılığıyla Şarlo, burjuva gibi giyinmeye özenen (melon şapka, yakalı gömlek, kravat, yelek, baston) varlıksız bir küçük burjuva sayılsa bile aslında papuçları, pantolonu, giysilerinin eksikliği ile ama daha önemlisi grip çıktığı işlerle yoksul bir kol emekçisidir. "Asri Zamanlar" filminde ilk kez bir işçi oynar. Horlanmasıyla, iti-

lip kakılmasıyla, yeni bulunmuş bir canavar makinanın onun üzerinde denenmesiyle, açlığıyla, çektiği acılarla, Şarlo tipi, yoksulluğun şiirsel anlatımıdır. Buna rağmen Şarlo tipinin bu tanımı tam yerinde bir tanım olamaz elbette. Şarlo insanı ve hayatı en geniş yelpazede ele alıp işlemiş, beyaz perdeye aktarmış bir tiptir.

Şarlo'nun adını sinema tarihine altın harflerle yazdırmasının yanında, çocukluk ve gençlik döneminin rolü çok büyüktür. Bu düşünceden yola çıkarak bu yazıda ağırlığı Şarlo'nun çocukluk ve gençlik dönemine verdim. Yine de yazımı Şarlo'nun "Büyük Diktatör" filminin sonundaki konuşmasından bazı bölümlerini aktararak sona erdirmek istiyorum. (Bu filmde Şarlo, Hitler'e tipatıp benzeyen Yahudi bir berberi oynamaktadır) Şöyle seslenir insanlara:

"Beni duyma olanağı olanlara diyorum ki: umutsuzluğa düşmeyiniz. Üzerinize çöken bu vahşi bela, bir gün son bulacaktır. İnsanların kini geçecek, diktatörler yok olup gidecektir ve halktan zorla aldıkları güç yine halkın eline geçecektir."

Askerlere şöyle seslenir: "Askerler, bu vahşi adamlara adamayın kendinizi. Siz makina değilsiniz, onların sandıkları gibi hayvan değilsiniz! İnsansınız! İnsan! İnsan sevgisini taşıyorsunuz yüreklerinizde. Kinsiz olun. Tutsaklık için değil özgürlük için çarpışınız!"

Ve Charlie Chaplin sonunda sevdiği kız Hanna'ya şöyle seslenir: "Cesaret Hanna, cesaret! Umudumuz tükenmedi. Güneş senin, benim ve tüm insanlık için yeniden doğacaktır... İnsanlık yenilmeyecektir."

Büyüksün Şarlo, çok büyük, en büyük!

Haklısın Şarlo, çok haklı. İnsanlık yenilmeyecektir!

Selam sana Şarlo. Bin selam!

Charles Chaplin (1889-1977)

Yüksel KORKUT

Doğumunun 100. yıldönümünde, sinematek ve televizyonda gösterilen filmleriyle, dergi ve gazetelerde çıkan, hayatı üzerine yazıları bir kez daha ölümsüzleşti.

Kimdir Charles Chaplin?

16 Nisan 1889'da Charles Spencer Chaplin Londra'nın Kenigton mahallesinde doğar.

Sefaletle düşmüş iki müzikhool oyuncusunun çocuklarından biri olan Chaplin, çok küçük yaştan yetimhaneleri, ıslah evlerini, sokakta geçen uykusuz geceleri tanır. Altı yaşında sahneye ilk adımını atar. Biraz daha büyüünce kardeşi Sidney'le bir pandomim grubuna girer.

Turneler, sonra 1913'te ver elini Amerika. Bu uzun serüvenin sonunda ürettiği filmler sinema tarihine malolmuştur.

1913 Mack Sennett tarafından sinemaya sokulma, 1914'deki ünlü Keystone güldürüleri.

Bir İngiliz züppesi rolünü oynayacağına, Charles'ın giysileri role bir türlü oturmuyordu. Chaplin üzerine bol bir pantolon, 45 numara ayakkabı (ters olarak), eski dar bir ceket ve ufak bir melon şapka giyip eline eğri bir baston ve dudaklarının üstüne küçük bir bıyık takıp yönetmen Lehrman'ın karşısına çıkar.

Setteki bütün çocukların, sonra teknik adamların kahkahalar atmasından sonra, sinema tarihinin en ünlü ve bilinen "Şarlo tipi" doğar.

...Sürekli olarak düzenlenen ve onun temsilcileri ile, yani patronla, iş adamıyla, polisle çatışan, güzel kadınlara aşık olup yoksullara yardım ederken sürekli başı derde giren küçük adam...

Önceleri tümüyle hareketlere (düşüp-kalkmalara, surata atılan pastalara vs.) dayanan bu güldürü, kısa zamanda bir öz, bir içerik, toplumsal bir dayanak kazanır. Şarlo kapitalist düzenin çarkları arasında ezilen, bu düzenin beceriye ve işbirliğine karşın "kötü"leri yenmesi, içine düştüğü zor durumlardan kurtulması, sevgilisine kavuşması, dünyanın her yanında bu küçük adamla kendisini özdeşleştiren milyonlarca seyirciye umutlu bir mesaj getirir.

Her ülkeden seyircinin, özellikle emekçi kitlelerin, orta sınıfların kendi kendilerini buldukları, özdeşlik kurdıkları bir kişi olur.

Charli Chaplin 1921'de ilk uzun filmi olan "Yumurcak/The Kid"i çevirir. 1923'te umutsuz bir aşkı, buruk ve trajik bir üslupla anlattığı "Hacı/The Pilgrim",

1925'te "Altına Hücum" doğar. (Bu film sinema tarihinin her dönemde en iyi 10 filmi arasında sayılır.)

1928'de yaptığı "Sirk" ise, polislerden kaçarken güzel bir trapeziye aşık olan, ancak kirli geçmiş yüzünden onu yitiren bir serserinin öyküsünü anlatır.

1936'da yaptığı "Modern Zamanlar" da çağdaş teknolojinin ilerlemesiyle kişiliğini yitiren insanoğlunu anlatır. Bugün bile güncel olan bir temayı daha 1936'da haberler. 1940'ta Hitler'in ince bir taşlaması olan "Büyük Diktatör"ü" çevirir. Şarlo Hitlerle aynı yılın aynı ayında (Nisan 1889) doğmuştur. Daha filme hazırlanırken Hitler'in Los Angeles konsolosluğu ve Amerikan Nazi örgütleri filme karşı çıkarlar. Charles Chaplin ölümle tehdit edilir. Amerikan sinemasında gösterimi engelenir, birçok ülke de Nazi korkusundan filmin gösterimini yasaklar. Bu nedenle Chaplin anti-nazi mücadeleye bizzat katılmaya karar verdi. Büyük San Francisco mitinginde konuşma yaptı.

1952'de kendi öz yaşamından izler taşıyan "Sahne Işıkları/Limelight"i çekti.

Bu sırada Chaplin babalık davasından mahkemelik olur, karısına yüklü bir tazminat ödeyerek ayrılır. Zaten basın Chaplin'i hedef almıştır, çeşitli çevre ve basın Chaplin'e gerek komünist propaganda gerek özel aile yaşamından dolayı ateş püskürür.

1947'de Mississippi Demokrat Senatörü, Chaplin'in "Hollywood'da sürdürdüğü hayat tarzının Amerikan ahlakı geleneklerine uymaması" nedeniyle sınırdışı

edilmesi gerektiğini açıkladı. Onu sınır dışı etmekle, ayrıca filmlerini de Amerikan sinemalarının perdelerinden kovmuş, böylece gençliğin onun ahlaksız filmleriyle etkilenmesini önlemiş olacaklardı.

Chaplin için Amerika'yı terk etmekten başka yapacak şey kalmamıştır. İsveç'in Vevey yakınlarında bir malikhaneye son eşi Oona'yla yerleşir. 1966'da Marlon Brando ve Sophia Loren'in oynadığı "Hong-Kong'luk Kontes"i çeker. Bu duygusal komedide kendisine de bir "konuk oyuncu" rolü verir. Film çok eleştirilir, başarısız bulunur.

Chaplin sinemada güldürürken düşündürmeyi, mizahla eleştiriyi, kahkahayla gözyaşını birlikte vermeyi bilen sayılı sanatçılardan biri ve birincisidir. Eserleriyle insanoğlunun çok çeşitli yanlarını gün ışığına getirmiş, "insanlık durumunu" büyük sanatçılara özgü bir duyarlılıkla saptamıştır.

Chaplin, 1952'de "Sahne Işıkları"nı sunmak üzere Avrupa'ya geldiğinde şöyle diyordu: "Özgürlüğe inanıyorum, bu benim politikamdır. İnsanlar için çaba gösteriyorum, bu da benim yaratılışım. Tekniğe, yakın planlarla oyuncuları yücelten kamera oyunlarına karşıyım. Mimiğe inanıyorum, üsluba inanıyorum. Benim hiçbir misyonum yok. Amacım yalnızca insanları mutlu kılmaktır."

Bu sözlerle, Chaplin sanatının kapsamını (ve sınırlarını) belirler.

Doğumunun 100. yılında iyi ki doğdun Charles Chaplin.

Kaynaklar: Sinemayı Sanat Yapanlar, Atilla Dorsay, Şarlo, Marcel Martin.

“Onu Tanımak Lazım”

Gülşen BARDAKÇI

Ani ölümler insana acı verir kuşkusuz, ama hasta bir insanın ölümünü her an beklemek acıların en büyüğü, en çekilmezi... Hele bu insan yakından tanıyıp sevdiğin biriye, çektiğin acılar dayanılmaz boyutlara ulaşır. Bir hıçkırık düğümlebilir boğazın orta yerine. Soluduğun hava ağırlaşır. Gözler bulutlanır ve bir sağanak başlar, şiddetli, ani ve kısa bir sağanak...

Değerli şair Orhan Murat'ı, daha önce Berlin'de Express Edition'dan çıkan "Bu Yürek Sizin" adlı kitabıyla tanımıştım. Şiirlerini ve yaşam öyküsünü okuyunca, onu bir okur olarak çok geç tanımış olmaktan utanmıştım. Sonra onun berlinde yaşadığını öğrenince, her geçen gün onu tanıma isteği sarmıştı beni. Günlerden bir gün, Orhan Murat'ın beyin ameliyatı geçirdiğini, dilinin tutulduğunu, komada yattığını duydum. Anlatılmaz acılar üşüştü yüreğime. Düşünen ve yazan bir insan için korkunç bir sondu bu! O, buna nasıl katlanacak, yaşamının bundan sonraki bölümlerinde neler hissedecek, neler düşünecekti? Bu, Orhan Murat'ın diline ve beynine koyulmuş sansürlerin en büyüğü, savaşımın en zoruydu. Yaşayacak mıydı Orhan Murat Arıburnu? Yok ama, hayır, Arıburnu bizleri yalnız bırakıp gitmeyecek, "inadım inat" diyerek, beş kez kapısından kovduğu ölümü yine kovalıyordu.

Onu ilk kez kendisi için düzenlenmiş bir şiir okuma gününde görmüştüm. Salon tıklım tıklım doluydu. Tam da düşlediğim gibi bir delikanlı, gözlerindeki umut ışığı ve yaşama sevinci sönmemiş, beyninin ve dilinin acısı yüzüne yansımıştı. Bakışlarında, "bu yürek sizin!" diyen üryan bir anlam vardı. Okurlarını, elini kalbimin üzerine koyup başını hafif öne doğru eğerek selamlıyor, sevgiyle bakıyordu. Salonda ses yoktu. Elini, yanında oturan (şiirlerini okuyacak olan) Ertekin Özcan'ın omuzuna koydu. Dinleyicilere "hoşgeldiniz" demek için kıpırdandı, o gürleyen sesiyle ancak anlaşılması zor birkaç sözcük söyleyebildi. Sözlerini anlayıp anlamadığımızı soran gözlerle bir süre baktı. Onu anladığımızı belirtmek için alkış yağmuruna tuttuk. Umutla Ertekin Özcan'a baktı. Şiirleri okunurken pür dikkat dinliyor, önündeki kağıtlara notlar alıyordu. Kulağım şiirde, gözlerim onun devrimlerinde, kıpırdasız oturuyordum. Okuyanın, şiirdeki sesi yakaladığına inanınca, alt dudağını ısırarak elini boşlukta savuruyor, beğen-

mediği zaman yüzünü buruşturarak kafasını sağa sola sallıyordu. Sonunda dayanamayıp okumayı kestirdi. Devinimleri hızlandırmıştı. Çantsından bir kaset çıkartıp masanın üstündeki teybe soktu. Sonra düğmeye basıp kendinden emin arkasına çekildi. Onun bu çocuksu sevinci oizi meraklandırmış, kasetten çıkacak sesi bekliyorduk. Ortalığı birden piyano eşliğinde gürül gürül çağlayan bir ses, kendi sesi kapladı. O gün orada bizi şiire doyurdu. Okumaya ara verildiğinde bu güzel insana çiçekler armağan edildi, onuruna kadehler kaldırıldı. Çevresini kuşatan bir şiir severlere, basında kendisiyle ilgili çıkmış yazıları ve resimleri gösteriyor, ölümün kendisini beş kez yokladığını anlatmaya çalışıyordu. Ara-a kazası, uçak kazası, yine araba kazası, yürek ağrısı, beyin ağrısı, dil ağrısı... Yönetmenlik yapmış, filmlerde oynamış, senaryo yazmış, yönetmiş, şiirler yazmış, şiir sergileri açmış, ödüller almış... Kimi çok sevmiş onu, kimi saldırmış ona. Acı çekmiş, ağlamış, sevmiş, mutlu olmuş... Ama hiçbir zaman eğilmemiş, bükülmemiş, "yamuk eller, çirkin eller, hayın eller kırılın!" demiş.

Vehbi onun kitabını alıp imzalaması için uzatıyor. Sonra diğerleri imza kuyruğuna giriyorlar. Program bittiğinde Vehbi'yi ve beni evine davet ediyor. Öğlunun evinde kalyormuş. Bir gün geleceğimizi söyleyip ayrılıyor.

Çoğu zaman Vehbi'yle birlikte onun şiirlerini okur, bazan sevgi, bazın direnç, oazan umut kesilirdik Onun kişiliği ve sanatı insanlığımıza çok şeyler kattı bizim.

Birkaç hafta sonra onu ziyarete gittiğimizde çok sevinmiş, nasıl davranacağını, ne yapacağını şaşırmıştı. Evde kendisinden başka onunla ilgilenen bir bayan vardı. İlaçlarını düzenli veriyor, iyileşmesi için elinden geleni yapıyordu. Bayan, sigarayı kesinlikle içmemesi, ilaçlarını bir saat sonra mutlaka alması gerektiğini söyledikten sonra onu bize emanet edip gitti. Bayan gidince, gözlerini açarak "pof!" çekti, elleriyle ceke-tinin yakasını tutup, "nedir bunlardan çektiğim!" dercesine silkti.

— Buralar sıkıyor beni, ülkeme, kendi evime gitmek istiyorum, dedi.

Çok şeyler söylemek istiyor, düşüncelerini dile getirmek için sürekli çırpınıyordu. Ne söylemek istediğini anlayıp, sözünün sonunu bize tamamlayınca, ellerini birbirine vurarak çocuklar gibi seviyor, sonra elini kalbinin üzerine koyup

Orhan Murat Arıburnu

hafif gülümseyerek teşekkür ediyordu. Onun bu çaresiz çırpınışları altında eziliyor, konuşan dilimden utanıyordum. Sonra "ah nasıl unuttum!" dercesine elini kafasına vurdu. Durmadan "ah, ah!" diyor, bir şeyler arıyordu. Sonra dolabın çekmecesinden fotoğraf makinasını çıkartıp titreyen elleriyle ayarladı. Bize "oturun" işareti yaptıktan sonra gelip ortamıza kendisi de oturdu. Bizi yiğit bir kartal gibi kanatlarına alıp öylece baktı.

Sonra Vehbi'nin öykülerini kasete alıp, kendisinin kasete alınmış şiirlerini dinletti bize. O gün geç saatlere kadar oturduk, ona doyamadık. Türkiye'deki adresini verdi, adresimizi aldı.

O günden sonra onu bir daha göremedim. Türkiye'ye giderken bize haber verecekti oysa, çok üzüldük. Kimi zaman Vehbi'yle birbirimize:

— Arıburnu nerelerde acaba, neler yapıyor şimdi? diye soruyor, onunla olan anılarımızı tazeliyor, kitabını açıp birkaç şiirini okuyoruz.

Bir gün bizim evde söz şiirden açılınca konuklarımıza onun şiirlerini okumak istedim. Orhan Murat'ın öldüğünü duyup duymadığımızı sordular. Duymadığımızı söyleyince üzülerken doğruladılar. Sonra bir gülümseme, acıyla, hüznüyle karışık, korkak bir gülümseme...

— O ölmez! dedim. Yine bir yalan ya da soğuk bir şaka yapmıştır! dedim.

Günler sonra onun yaşadığını duyunca çok sevindik.

— Bizi yine aldattın Arıburnu, diyecek güleştük.

Ölüm, beklendiği an değil de, onu unutulunca ansızın çalar kapını. Çaresiz teslim olursun. O gitti. Arkasında yaşamış tüm acılara gülümseyerek, birbirinden güzel şiirlerini ve yüreğini bize bırakarak çekip gitti. "Onu tanımak lazım!"

Interview mit Gerhard Köpf

Necile DELİCEOĞLU

Meine erste Frage bezieht sich auf die Solidaritätsveranstaltung für Salman Rushdie, die Sie in Zusammenarbeit mit dem Literaturbüro Gladbeck gemacht haben.

Ich habe von Herrn Herholz erfahren, daß Sie bei dem Versuch, einen öffentlichen Raum für diese Veranstaltung zu bekommen, auf Schwierigkeiten, ja sogar auf Ablehnung gestoßen sind.

Meine erste Idee war, diese Veranstaltung in Duisburg zu machen, und ich habe deshalb mit dem Kulturdezernenten der Stadt Kontakt aufgenommen. Er hat aber dann aus zwei Gründen abgelehnt: der eine Grund war der, daß momentan durch die DUISBURGER AKZENTE sehr viele Räume belegt sind und sehr viel organisatorischer Aufwand betrieben wird, der andere Grund war die Absprache mit den entsprechenden Polizeibehörden, von solchen Veranstaltungen abzuraten. Ich vermag den zweiten Grund am ehesten zu verstehen, u.z. daß die Polizei von derlei abräht aufgrund der Vorkommnisse und Gefährdungen, die damit verbunden sind. Beispiele hierfür sind das Verhalten der Berliner Akademie der Künste und der Bayrischen Akademie der Künste, die es abgelehnt haben, solche Veranstaltungen durchzuführen.

Aus Duisburg kam dann die Empfehlung, die Solidaritätsveranstaltung doch in den Sommer zu verlegen. Das ist natürlich ein für mich überhaupt nicht akzeptables Angebot, denn so etwas muß ja akut durchgeführt werden.

Es gab darüberhinaus noch andere Versuche, einen Raum zu finden, wie z.B. eine Anfrage beim Theater an der Ruhr. Darüber weiß aber Gerd Herholz genauer Bescheid, weil er die organisatorische Arbeit geleistet hat.

Er hat auch mit dem Intendanten des Theaters an der Ruhr, Herrn Ciulli, gesprochen..

Ja, er hat mit ihm und mit vielen anderen gesprochen; auch hat er bei der Stadt Gladbeck angefragt. Aber in diesem Punkt bitte ich Sie, die präzisen Auskünfte bei Herrn Herholz selbst einzuholen.

Nur so viel, der eine Grund der Ablehnung der Veranstaltung ist verständlich, denn der Polizei lagen ja Morddrohungen vor; völlig unakzeptabel ist für mich ein Abraten mit der Begründung, es seien gerade die DUISBURG AKZENTE.

Diese „Duisburger Akzente“ stellen unter dem Signum der „Französischen Revolution“ und betreffen etwa auch einen Forschungsschwerpunkt der Universität Duisburg, der sich „Aufklärung“ nennt. Nun ist die akademische Reflexion über „Aufklärung“ das Eine, aber aufklärerisch zu handeln das Andere. Über „Freiheit, Gleichheit, Brüderlichkeit“ zu sprechen kostet nichts, und es bringt keinerlei Risiko. Es fordert nicht einmal für 5 Pfennig Zivilcourage.

Aber akut und aktuell Stellung zu beziehen zu solche einer Ungeheuerlichkeit wie denn Mordaufruf von Khomeini, das bedarf dann, wie man ja auch gesehen hat, vielleicht doch einiger Zivilcourage, und da habe ich den Eindruck, und es bestürzt mich, daß ein Großteil der Intellektuellen, die ja da in die Verantwortung genommen sind, ich sag's mal ganz salopp: den Schwanz einzieht — das können Sie auch gerne schreiben — und kneift.

Ich respektiere es, wenn mir jemand sagt: Ich gehe da nicht hin, weil ich Angst habe um mein Leben. Aber fadenscheinige Gründe vorzuschieben, das vermag ich nicht mehr zu akzeptieren. Mich bestürzt es auch deshalb, weil ich aus diesem Verhalten Rückschlüsse über den Zustand unserer Republik ziehe.

Wenn also schon in solch einem Fall solche Rückzieher gemacht werden, wie sieht es erst aus, wenn es etwa einen Intellektuellen, einen Autor, einen Künstler, wen auch immer in unserer Republik betrifft.

Ich befürchte, daß der vorausseilende Gehorsam als deutsche Tugend mittlerweile so sehr vorausseilt, daß eine Beziehung wie Galopp gar nicht mehr ausreicht, sondern daß das schon im Schnellgang passiert, und das —so finde ich— ist eigentlich das Fatale daran, das da so wenig Bereitschaft da ist, engagiert öffentlich Stellung zu beziehen. Sie werden auch an dem Abend festgestellt haben, daß außer den Referenten und den Lesenden und deren Freunden niemand sonst etwa aus der Universität da war. Das ist für mich ein sehr trauriges Ergebnis. Es ist also wenig Bereitschaft da, sich zu solidarisieren und öffentlich zu einem solchen Sachverhalt Stellung zu beziehen.

Ich finde, daß sich damit die Leute, die in Verantwortung genommen werden und die nach außen groß Kultur propagieren, ein Armutszeugnis ausstellen.

Ich denke nur, das dies auf Zusammenhänge mit einem heruntergekommenen kommerzialisierten Kulturbegriff zeigt, der nur noch auf den Glanz achtet und auf den Show-Effekt, der von dem einen oder anderen zur Selbststilisierung genützt wird, aber der sich nicht mehr, oder kaum mehr in den Dienst einer Sache stellt.

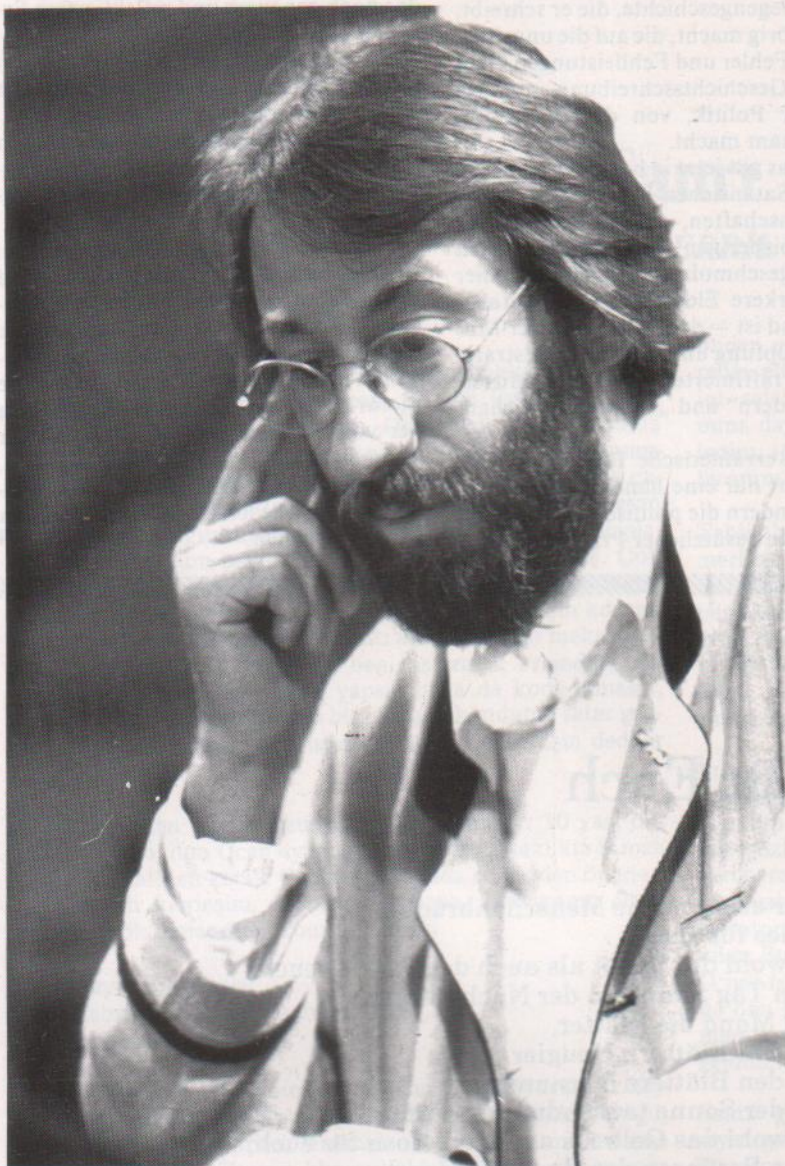
Ich werde mir sehr gut überlegen, ob ich weitere öffentliche Auftritte im Kontakt mit dem Kulturamt in Duisburg machen werde...

Über das Buch „Satanische Verse“ von Salman Rushdie ist in den Medien und in der Presse sehr viel unsachliche Kritik laut geworden. Es gibt kein Buch, über das so viel gesagt und geschrieben worden ist, ohne daß es je intensiv gelesen wurde.

Das bedauerliche an diesem Verhalten —auch des deutschen Feuilletons— liegt darin, daß nicht die literarische Auseinandersetzung mit einer literarischen Neuerscheinung gesucht wird, sondern daß von vornherein der Fall Rushdie einerseits in ganz bestimmte Kontexte gestellt wurde und andererseits aus literarischen Kontexten herausgerissen wurde. Die wenigen Besprechungen, die es zu dem Buch gibt, —und eine unsägliche Besprechung war in der „Zeit“—, erkennen, noch meiner Einschätzung, den literarischen Rang von Rushdie gar nicht. Sie setzen sich auch gar nicht mit den bisherigen Werken Rushdies auseinander. Das ist ja kein Erstling, den er da publiziert hat, sondern dieses Buch steht ja im Kontext seines bisherigen Werkes. Es ist ein sehr umfangreiches Werk, nicht nur in der Anzahl der Seiten sondern auch in der Realität sehr umfangreiches Werk. Es ist sein 3. großer Roman.

Ein weiteres bedauerliches Element war, daß das deutsche Feuilleton die Integrationskraft, die es hätte, gar nicht genutzt und vielleicht auch gar nicht erkannt hat, nämlich die Integrationskraft, Stimmen zu versammeln, die sich um dieses Buch herum gruppieren oder um den Autor und um sein Werk und die sozusagen begleitend und kommentierend Stellung beziehen.

Wenn Besprechungen erschienen sind

Gerhard Köpf

Geb. 1948 in Pfronten/Algäu; Studium der Germanistik in Münschen; 1974 Promotion; Lehrtätigkeit an versch. Universitäten; seit 1984 Professor für Gegenwartsliteratur und angewandte Literaturwissenschaft an der Univ. Duisburg, lebt in Münschen.

Publikationen: *Innerfern* (Roman) Frankfurt, S. Fischer 1983; *Die Strecke* (Roman), Frankfurt, S. Fischer 1985; *Die Erbgemeinschaft* (Roman), Frankfurt, S. Fischer 1987; *Eulensehen* (Roman), München, Hanser 1989. Außerdem Erzählungen, Anthologien, Essays, Hörspiele.

Preise und Auszeichnungen: 1983 Preis der Klagenfurter Jury beim Ingeborg Bachmann Preis; 1983 Jean Paul Förderpreis des Freistaates Bayern; 1984 Münchner Literaturjahr; 1985/86 Villa Massimo Rom; 1986/87 Stadtschreiber von Bengen-Engkheim; 1989 Förderpreis für Literatur der Berliner Akademie der Künste.

zu den „Satanischen Versen“, die ja noch nicht in deutscher Sprache vorliegen, dann waren es Besprechungen, die am literarischen Rang dieses Buches vollkommen vorbeigegangen sind und es nur im Sensationskontext wahrgenommen haben. Dies ist ein großes Versagen des deutschen Feuilletons.

Der Hintergrund ist der elende Zustand, in dem sich unsere Literaturkritik befindet.

Sie wäre —wie auch die deutsche Intellektualität— an diesem Punkt gefordert, und sie hat dieser Forderung nichts anderes entgegenzusetzen als ihre alten abgeschmackten eingefallenen und festgelegten Vorurteile, die sie dann sammelt und auflistet.

Es wäre für mich auch äußerst wichtig gewesen, daß im Zusammenhang mit Rushdie etwa so etwas passiert wäre wie mit Vaclav Havel; daß man also nicht die Singularität so stark betont, sondern das geschehen in Kontexte stellt: Was geschieht da tatsächlich momentan mit der gesellschaftlichen und politischen Einschätzung von Literatur

und von aufklärerischem Denken? Und auch da hat über weite Strecken das Feuilleton wirklich versagt, man rennt Etiketten nach, die differenzierte präzise literarische Auseinandersetzung findet nicht statt; und nachdem jetzt diese Äußerungen gedruckt sind, tut sich natürlich eine differenzierte literarische Auseinandersetzung mit diesem Werk erheblich schwerer.

Denn wenn das Werk in Herbst oder im Frühjahr kommen wird, dann befürchte ich, daß es in die Ecke des bereits Gegessenen gestellt wird und nur noch ein Sud neu aufgewärmt wird, der übriggeblieben ist von den bereits mehrfach vorgekochten.

Danke! Ich hoffe, daß wir mit Ihrer Hilfe bei unseren Lesern einiges wieder gutmachen können. Ich habe an diesem Abend sehr viel von Ihnen gelernt über Salman Rushdie.

Sie haben ja in Gladbeck zusammen mit Herrn Prof. Haack Teile aus dem Buch „Mitternachtskinder“ gelesen. Sie haben mit den Studenten

der Uni Duisburg ebenfalls über das Buch gesprochen. Allein das Zuhören hat mich fasziniert.

Können Sie eine kurze literarische Einschätzung der Werke Rushdies geben, soweit das in diesem begrenzten Rahmen möglich ist?

Rushdie ist, denke ich, einer der wirklich bedeutenden Epiker in der 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts und dies aus einigen Gründen. Nicht nur, daß er brillant das literarische und erzählerische Handwerk beherrscht und in der Lage ist, sowohl Strömungen des europäischen Erzählers mit seiner Geschichte als auch Strömungen des lateinamerikanischen Erzählers aufzugreifen und einzuarbeiten auch in den Kontext seiner indischen Erfahrungen, sondern über dieses handwerkliche Beherrschen hinaus hat er etwas ganz Seltenes vollbracht: er hat es nämlich fertiggebracht, einen epischen Stoff auszubreiten, ihn sozusagen mit den geläufigen Mustern der europäischen und der lateinamerikanischen Tradition —als Vorbild sind Günter

Grass, Lawrence Sterne und Gabriel Garcia Marques zu nennen — auszubreiten, und ihn zugleich bei aller Phantastik und bei allem märchenhaften und erzählfreudigen und sprachverliebten Elementen, die darin sind, auf einen politischen Bezug hinzubringen. Das heißt, daß er es geschafft hat, eine individuelle zu transponieren, daß mich das Individuelle immer wieder im Allgemeinen spiegelt und das Allgemeine im Individuellen.

Es ist also die Geschichte Indiens beispielweise, die in den „Mitternachtskindern“ an einer individuellen Figur erzählt und erklärt wird; es betreibt auf diese Art und Weise wirklich eine neue Geschichtsschreibung. Man muß die Bücher der Historiker einstampfen — in seinem Kopf — wenn man diesen Roman „Mitternachtskinder“ gelesen hat.

Das ist eine grandiose Leistung von Literatur, wenn sie deutlich machen kann, wie gegenläufige Geschichtsschreibung stattfinden kann, ohne daß es trockene Wissenschaft wäre oder Faktenhuberei, sondern stets anschaulich, sinnlich und auf allerhöchsten literarischen Niveau. Ich halte S. Rushdie für einen hochgradigen und einen der bedeutendsten Epiker des 20. Jahrhunderts. Ich bin sehr neidisch, liebevoll neidisch, denn er gehört meiner Generation an. Er hat meine uneingeschränkte Bewunderung für seine literarische Leistung.

Ähnlich ist es bei „Scham und Schande“, auch da ist mein Urteil überhaupt nicht einzuschränken. Er benützt in „Scham und Schande“ andere literarische Mittel als in den „Mitternachtskindern“, und das ist gut so.

Er plagiert sich nicht selbst, er schreibt nicht bei sich selbst ab, er benutzt nicht ein Muster, von dem er als Schriftsteller gelernt hat, daß es geht, und daß er es brillant beherrscht.

„Scham und Schande“ hat noch stärker essayistische Züge, und das Verhältnis von Erzähler und Erzählten ist in Scham und Schande noch differenzierter ausgedrückt. In den „Mitternachtskindern“ kann man ersaufen aufgrund der Fülle des Stoffes und der Phantastik des Stoffes und diesem hochintellektuellen und hochraffinierten Arrangement des Stoffes, der Erzählstrategien, der Motiverknüpfung. Das ist in „Scham und Schande“ nach meiner Lektüre-Erfahrung etwas reduzierter. Dafür aber kommt die erzählerische Reflexion noch stärker zum Ausdruck. Ich sehe dabei „Scham und Schande“ den deutlichen Einfluß von Günter Grass und auch von dessen Entwicklungsgang, also vom barocken, episierenden, erzählfreudigen, fabulierenden, trunkenen Erzählen stärker hin zum Essayistischen zu kommen, wie dies etwa bei ihm im „Tagebuch einer Schnecke“ der Fall war.

Aber auch in „Scham und Schande“ ist Rushdie immer auf der Höhe der Zeit. Auch für „Scham und Schande“ gilt: es

ist eine Gegengeschichte, die er schreibt, die hellhörig macht, die auf die ungeheuerlichen Fehler und Fehlleistungen nicht nur der Geschichtsschreibung, sondern auch der Politik, von der er erzählt, aufmerksam macht.

Und das gilt jetzt in besonderen Maße für die „Satanischen Verse“, da sind die Errungenschaften, die er sich mit den beiden bisherigen Werken geschaffen hat, eingeschmolzen. Er benutzt hier noch stärkere Elemente des Phantastischen und ist — denke ich — in der Motiverknüpfung und in der Erzählstrategie noch raffinierter als in den „Mitternachtskindern“ und „Scham und Schande“.

Dieses erzählerische Raffinement ist eben nicht nur eine handwerkliche Leistung, sondern die politische Dimension gewinnt an zusätzlicher Präzision durch

das noch genauere und reflektiertere Erzählen, das da stattfindet.

Er lotet die Tiefen, die historischen mythologischen und die theologischen Tiefen noch stärker aus.

Und ich denke, daß die „Satanischen Verse“ epische Werke sind, das allerhöchste erzählerische Risiko auch einget.

Rushdie ist ein Autor, der bei jedem Buch das ich von ihm gelesen habe — und das gilt auch für seinen Nicaragua — Be-richt — immer bis an den Rand seiner erzählerischen, literarischen Möglichkeiten gefangen ist; er reizt also seine literarischen Möglichkeiten von Thema her voll aus und gibt wie klein bei. Er formuliert auch seine Probleme mit. Wollte man eine Hitliste aufstellen würde, dann würde ich Rushdie über Garcia Marquez stellen.

Für Euch

Für euch, meine Menschenbrüder,
Alles für euch.
Sowohl die Nacht als auch der Tag für euch,
Am Tag Sonne, in der Nacht Mond,
Im Mond die Blätter,
In den Blättern Neugier,
In den Blättern Vernunft,
In der Sonne tausendundein Grün.
Sowohl das Gelb als auch das Rosa für euch,
Das Berühren der Haut, die Hand,
Die Wärme,
Das Weiche,
Die Behaglichkeit im Bett,
Die Grüße für euch.
Für euch die im Hafen schaukelnden Masten,
Die Namen die Tage,
Die Namen der Monate,
Der Anstrich der Boote.
Für euch die Füße des Briefträgers
Und die Hände des Töpfers,
Der Schweiß auf den Stirnen,
Die an den Fronten verbrauchten Kugeln,
Für euch die Gräber, die Grabsteine,
Die Gefängnisse, die die Handschellen, die Todesurteile
Für euch.
Alles für euch.

Orhan VELİ

Übers: Yüksel Pazarkaya

Bir Öykü

Tanrı

Leylâ ERBİL

Türk Konsolosluğuna

Ben Zarife Eyigıcıklar. Ben Zarife Eyigıcıklar beş yıldır Alamanyada çalışıyor olan kocam Şuayib Eyigıcıklar, ben burada dört çocuğumla yalnızım. Gitti geldi bize beş kuruş göndermedi, çocuklarım adam olsun gider gitmez sizi yanıma aldracam ve bakacam diyerek. Ben kendim el kapılarında çalışıp çocuklarıma bakarım da, bugün beşinci aydır, ve ayın ikinci günü bacağım kırık olarak attılar beni Mutfat dolaplarını temizliyordum beyin. Sandalyenin bacağı kırılmış. Çok hastayım, bize bakacak Tanrı'ndan başka bir kul yok. Konu komşu bir çorba getirirse yerim çocuklara. Onun için kocamı bul yavrularıma baksın. Bundan altı ay oluyor, bir mektup aldım, beni boşamak istiyor o beni kaçırarak evlendik, ben ondan boşanmam, istediğini yapsın bana da koca olmasın, ben ayrılmam azıcık dirilsem bir göz gecekonduyu satar gelirim. O yüze duramaz. Sen istersen herkesi bilirmişin dediler onun için.

mektubu yazan büyük kızım Nurcan Eyigıcıklar 10 yaş, ondan sonraki oğlum Ocan eyigıcıklar yedi yaş, öteki kız Bircan Eyigıcıklar altı en küçük Cancan 4 yaşında ellerinden öperler. Ne olur oh kardeşim, kocamı bul bana, ayaklarının altını öpeyim, çok darlandım. Kocamın adresi

Her Şuayib Eyigıcıklar
Schuhfabriken Odermette und COAG
Zurbach-Deutschland

Sana bir tane de eski fotoğraflarından gönderiyorum, kolay bulursun, kucağındaki Osmanımdır. Öbürü Hanifenin büyüğü, anası oraya kaçtı. Ciritçi Mehmet almıştı bu resmi, makina Günsüz Cemilindi. Tanrım kimseyi elden ayaktan düşürmesin kardeşim, İskambil Recep son olarak görmüş onu orada, hiç ou resimdekine benzemiyormuş.

İyiler yüzü suyu hürmetine bul onu allahaşkına, ellerinden öperiz.

Sevgili eşim,

Senden çok ricam, allahaşkına benim dönmemi istersen ve yine biraraya gelmemi istersen ve çocukları öksüz etmemek istersen ve allahını seversen, Tanrı adına, benden bir gün önce boşanırsan birgün eve gene beraber oluruz, ayrılmadan beni oekleme sevgili eşim.

Başıma öyle bir iş geldi ki sorma, beni ve çocuklarını seversen beni boşa ve bir yıl sonra bekle gelicem.

Aksi oldu gelemem, ömrümün sonuna dek sonsuz selamlar sevgili eşim, Boşarsan namusum üstüne gelirim.

Eşin Şuayib.

Sevgili Ablacığım,

Her iki yanımdan yapılan iğneler yüzünden gece ve gündüz acıyıyordum. İlk iğnenin ardından ikincisi geldi, uçları küt ve kıvrıktı, yüzün sapsarı karasarı kesilir. Üçüncü yine o iki diş

önden çıkık hemşire yüzü şöyle, bataklık sazları var ya işte o renk, elinde oklava denli uzun halat gibi bir iğneyle gelince, içi selvi ağaçları var ya işte o renk ağıyla doldurulmuş, artık ouna dayanmam. Kapmamla elinden yere yatırdım ve iğneledim, iğneledim, iğneledim, çünkü ben de iğne yapmasını biliyorum artık, gelince İğneci Hüseyin Efendi düşünsün...

Tabii ablacığım beni yakalayarak bir odanın içinde kalın kemlerle bağlayıp üçgün üçgece aklımı oynatanadek yatırdılar. Altımı hep ıslattım, gece hemşiresi yaşlı bir frolayin geldi, beni kaldırdı çözdü, hiç oir yere tuvaletten başka gitmeyeceğime sözümü aldı. Sözü verdim bir kez ablacığım, dönmem, oir de pöçümün ağrısına durabilsem... bir de kokuyu duymasam... Cancanımı toprağa koyup döndüklerinde elleri tabut-suz kokan.

Burada, trenden ilk indiğimde istasyonun tuvaletinde birden duydum kokuyu kalbim çarpmaya ve terlemeye başladı. Polisi olup Şuayibi sorayım dedim, ardında belirdiler adamları sarı gözlü ve mavi saçlı olarak, pembe yanaklarından dişleri görünerek bilenen, hemen polise bunu da anlattım, "yakalayıp, yakalayın" diye göstererek dişlerini sorgu bile etmeden bir otomobile atarak beni, buraya kantonşipitay derler getirtiler. Buluruz biz dediler, ama nerede ablacığım, bulamadılar. O her işi bilir dedikleri konsolos başı da bulamadı heh! ben de onu bir adam sandım. Onu ben bulacağım, bulmadan dönmem, buralara dek geldim fabrikalarda süründüm, iş buldum geldim... Daha oralardaykene neler çektimdi:

Sekiz gün sekiz gece beklediydim, tren istasyonunda bizim. Ayrıl gelirim dedi, söz veriydi, gelme gününde gittiydim, Ocanımı da yanıma kattıydım, sekiz gece ve gündüz uyku bilmediydim, herkesler çıktıydı, trenler bomboşaldıydı. Abdestsiz Yakup, Dursungillerin İdris, Safınazın Davut, İskambil Recep, Körük Mustafa indiydiler, "onu görmedik, onu bekleme gelmez" dediydiler. Çarpuk Haydar, Ebe Rahime, Çöp Hüseyin indiydiler, "bekleme gelmez" dediydiler, "Gebez Eminylen, Yürüğü Havaşı da gelmez artık" dediler, "gavura orospu oldular" dediler, "İrisin Hanife, kör Musa delirdi", "Ciritçi Mehmet otomobile çığnendi", "Ama Şuayibi hiç oekleme" dediler. Bu bizim köyü oralara kaldıran hep o Gündüz Cemildi. "Gündüzün iki otomobili vardı ama onu bastılar, esrardan yakalandı, içeri girdi" dediler.

Sekizinci gecenin sabahıydı, Ocanımı sıraların üzerindeki uykusundan kopardıydım, trene karşı durduydum, artık bundan çıkar dediydim, tren bomboşaldıydı, herkes birine kavuştu, son yolcu da indiydi, Ocanım bana baktıydı, hiç bi söz etmediydi, ağlamadıydı, babası Almandan uralar, şapkalar, kunduralar getirir belledi, çakmak çakmak baktıydı oen uralara geldiydim, ilk yemeği getirdiydiler, ilk yemekte herkes korkuyordu ourada, herkesin gözleri çimen oğlıyordu, herkes yemeğini ötekine vermek için dakikayı fırsat bilip veriyordu. Bana da bunu yapıydılar ama yemedim, kendi aralarında beni yalnız bırakarak beni konuşmaya başladılar birden, elbette benim öğrenmemi istemezler ama başladım bile çalışmaya heh heh heh!..

Bangue Nationale
Kent

Makswell
Hotel Krone
Scweppe
Neu Zürcher Zeitung
E.Winkler and Cie.

Sabah banyo yaptığımda su akıp gidince, bembeyaz banyonun dibinde yağlıkara bir su birikiyor ondan başka buzlu cam kapı açılıp beni sınamak için sıraya diziliyorlar, ben düşmanlarıma göstermem kendimi, karanlık basıp da gece kuşları uçmaya başlayınca pencerenin önünde bu kez de hani funda rengi var ya o renkle yazıyorlar ezberletmek için:

Pepsi
Springler
Farbwerke
Hoechst
BASF
Krupp
Ziemens
Lark

Bu larklardan her yerde vardır, hani bizi verdikleri o pis kokulu ördek lazımlıklarına denir. Dün ve bugün içtiğim kahve oeni baştan aşağı titretti ve ter içinde düşürdü beni. Yeşil terledim ablacığım pencereden bakınca bahçede gördüğüm ağılı otlardan yapıyorlar bizler uyanmadan daha ıslakken bahçivana biçtiriyorlar onları, anca buzlu sularla kendime gelebilirim...

Hemşire mendil getirdi, gönderene teşekkür ederim. Mendile Külotu, verdikleri beyaz peçetelere ve kurulanmak havlularına oyalanmak içinŞZE işlemek istedim ama iğne vermediler ablacığım ne olur beni kurtarın buradan, ben hasta değilim artık, Şuayibi aramıyacağım, Türk milleti öldü mü ablacığım, beni sığındığım kucağından, vicdan size ait olmak üzere yakaran ve bağıri yanık bir Türk anası ve biri ishalden ölecek üç çocuğu kalmış bir ana ve eşini yoldaşını yad ellere yitirmiş bir eşim ki deri ve kemikten kervanım günahsız gövdeyi aşındırıp yıprandıracak ve taşına gülmeyen kabrimin yolunu tutmaktan başka bir çarem olmadığını bilerek yaşayan bu hatsız olmakla beraber her gece vatanıma ve sizlere duacıyım.

Geçenlerde bizi parkta dolaştırdılar. Taştan etleri insanlar çirilçiplak havuz başlarında tutunmuş, heryanı bize yaptıkları kahveden ekilmiş bahçeler ve dönünce saat sekizi bir gece öiri birden gördü: hiçbir yerden hava gelmiyor ve saat sekizi iki gece herkes birlikte fenalık geçirdi, bir hasta kız ağladı. Dün benim dolabıma çantamdaki kremin gelmiş buradakilere eczane veriyor ben de herkese pay ettim. Bu odada krem hirsızlığı var herkes kremini yanında getirip gezdiriyor.

Sevgilerimi gönderen kardeşine acıyın

Zarife Şuayip Eyigıcıklar.

Aolacığım,

Tanrı senden, eniştemden, Necdet Ulutürkten, erişilmez büyük Konsoloslarbaşından ki adı bana malum olmadı bir de doktorum Werher Hunt'dan razı olup aziz etsin - estafurullah- ki içlerinde azizlikten çok yukarı mertebelere yükselmiş kulların, generallik, paşalık rütbelerini aşanlar vardır.

Dün Necdet bey ve doktorum geldiler ve bir aya kalmaz taburcu edilirim dediler. Tanrı günah yazmaz ben bunların dilini de biraz öğrenerek konuşmamı ve anlaşılmamı sağlayarak iyi oldum Bayer sadece aspirin mi ablacığım heh heh sen öyle san, ya M.A.N. bunlardan başbaşayken sana bahsedilecektir yerin kulağı var... Taburcu edilir edilmez... doğru Selinger-torplaza atlar, oradan Karlplaz ve Suddeutsche Zeitung'un berisinden kıvrılınca tren istasyonu... Güzel yerler güzel ama ruhsuz, Tanrı'sız buraları ablacığım, dinimizi bilmeyenlerin

yaşadığı yerler. Korkmam kendi kendime gelirim Necdet'de yardım eder... Bu Necdet: Türk işçisi islamının sıkıntılarına ve Tanrının onlara verdiği deneme cezalarından -Motoren Werke Mannheim, Hoecht, Volkswagen- olmak üzere yad ellere gönderilen ve rızkını oradan çıkarmaya denenen müslümanların, şüphesiz ki önce Tanrım sonra adaletli hükümetimiz tarafından, "dini yayma ve unutturmama ve Türk videdan ve bilgilerini koruma" üzere gönderilmiş bir bey idi... Konsolosumuz ki çok büyük bir zat olup -amenna ve saddekna- odasına çekilir biz kullarına gözükmez ama onlar için çeşitli yalnız kalma -odasında- işkenceleriyle düşünür konuşma yoksunu olur ve bizlerin krallığına uğraşır -biz neyiz ki yoksul işçi parçaları - ablacığım, o bile işte benim için telefon edip doktorum Warner Hunt'a "Türk ve İslam Zarife Eyigıcıklar iyi midir?" diye sorduğu bana söylendikte yüreğim köy köy oldu. Ardından Necdet bey ki (ikimiz arasında kalsın -Tanrıya yakınlık bakımından konsolosbaşımızdan kat o kat yukarıdadır, halkın arasına karıştığına bakma, bunun böyle olduğu burada çalışan işçiler arasında da dile gelmiştir, ve ve benim o fabrikada çalıştığım arkadaşlarımdan biri -Rızkiye- beni bir gün görmeye geldiğinde bunun böyle bilinip konuşulduğunu bana gizlice söyledi) gelip hal hatırdan sonra, daha benden genç ve diri -sık sık yoklardı beni- bir gün uzatarak bir paket bu Necdet Bey dünya ahret kardeşim, "Hervakit ki ne vakti tanrı içine bir sıkıntı, bir korku, bir yanma koyar açar bu kitabı okursun" -doktorumsa bunlar için hemen iğneleri bastır- dedi ki Tanrım mağfiretini bağış eder ve seni önce kocadan çektirip, düşürüp buralara, iki yavrunun canını da -amelle- alarak seni dener, o dener, nasıl ki Hazreti Ali'yi, İbrahimi, Hatçeyi, Zekeriyayı, Yunusu, Keleşin gelinini, Günsüz Cemil'i, Partalın Sıtkıyı, Muhammetten önce ve sonra tüm peygamberleri ve insanları denemiş sarırlarını ölçmüş kendisine olan bağlılıkları gözden geçirmiş, geçirmektedir bu işin biteceği yoktur şimdi sıra bizim günümüzündür, bizlerindir, seçtiğini kendisinin yapmış koynunda şifa vardır onun, onun ezasından kaçınılmaz ve korkulmaz, cefasına gönül verilir, o biraz hain ve hoyratça sever acıtarak kendinin yapar... Çünkü ablacığım düşünürsen bir, beni denemek kendisine almak niyeti yoksaydı, orada durup durukene ne zoruna tüm acıları bana yazmış olsun? Şuayip az mı severdi yuvasını? ağlıyarak gitmedi mi köyümüzden bir aya varmaz aldırırım seni ve yavrularımı, ve o iki yavrunun Bircanımın Cancanımın ne günahı vardı, her çocuk amel olur. Beni böyle türlü acılarla yoğurduktan sonra temelli eline kalayım onun olayım diye pişirdikten sonra işte ben şimdi içimin kuyusundan duyuyorum, Necdet de öyle söyledi bunlarda hep bir amaç var idi, ne vakit ki Tanrının ruhundan biraz uzak kalıyım bu kitabı okurum açar, kokular dağılsın ve darlanınca oeni ara dedi telefonu 22356 olarak kazıldı zihnime, kazılmış toprak ise yeşildir, hiç korkmam, çuha çimenler, banyonun dibine biriken yağlı kara yeşildir, iki çocuk ölüsü, amel, kabristan dört arşın çeker, incir sütü yeşil akar, koruk, üzerine uzanılan çimenlerde Necdet, kör şeytan, yeşil yeşil yeşildir... Kuyu. İçine atlayacağın kuyular da yeşildir ablacığım bundan sonra bilgi vereceğim, ışıklı yazılar birini arasın değil Şuayip değil de, bulamamak tanrının biz kulları için yaratıklarıdır...

Kızım Nurcanım gelinlik oldu diyorsun, ben onu daha memeleri yetmemişken ve uyurken yatağında bırakıp trene bindim, dönüşün gelin gününü görürüm, hiç olmazsa anacığın başında olsun, babası buradan o kemik a.lı sarı kanylan italyaya kaçtı diyorlar, zaten ablacığım gelse Şuayip ayaklarının altını ısırsa ve gıdıkla ve etse secde dizlerine, kulun kölen olayım bağışla beni, sensiz edemem, git git başımdan murdar! sen karşı geldin ve suç işledin ve yakılacaksın ve ulaklar gönderse gülmüş ve altınlar ve kurbanlar ada istersen babaları olsan da onlara karşı geldin ve evimi attın şimdi seni tanrıya ısmarlıyorum ve sen insanın suçlarını insana tanrının suçlarını tanrıya ödersin... Hadi bakalım...

İki gözüm ablacığım,

62 - Tavuk kaz, ördek hayvanlarının tersleri suyu bozar, Binaaneleyh içine düştükleri kuyunun bütün suyunu çıkarmak gerekir. Çünkü bunlar necaseti galizardır.

Sana aynen yazıyorum ablacığım bu kuyulara dair bölümden olup kitabın en yeşil yeridir.. Çünkü izinli günlerimizde bizi parka çıkarırlar ve Necdet de bir kaç gün yanımsıra konuşarak dolaştık ve bir gün bu Sapıtmış Şuayibi anlatarak ona açıldım ve oturdum, çimenlere beni affet abla, çimenlere birbirine kenetlenmiş ve açılmayan sağel parmakları sola, solunkiler sağa sıkışmışken, acı gücü ile beni yatırıp çimenlere ve uzanınca tatlı dili çözöldü parmaklarım ve bana bu kitaptan olacak parçalar okudu. Bunun üzerine geçen sabah o korkuyu duyarak ve ağlıyarak, "burası nere, neden düştüm ben bu ellere" diye karşı gelince Tanrıya uyup kör şeytana uyardığımda Necdet verdiği o kitabı açarak kalbime birikmiş gizli aşkıyla Tanrının okudum İstanbul Müftüsü Ömer Nasuhi Bilmen'in sonsuzluk içi bilgileriyle yazılmış açsan neresini ve daha 65, 67 maddeye gelmişken gelmişken o koku dağılmış ve tövbelerle arınmış olarak uyuyakalmışım...

65- Güvercin serçe gibi eti yenen kuşların tersleri kuyudaki ve kaptaki suyu bozmaz. Eti yenmeyen kuşların tersleri de suyu bozmaz. (İmami Şafii'ye göre suları bozarlar.)

Daha bizim bilmediğimiz hangi kuyuya atlanabileceğine dair, mekruh olmayan sular, binlerce, ancak büyüklerimizin bilebileceği milyarlarca kuyular ve maddeler vardır dünyada ablacığım Tanrıya kendimizi sevdirebilmemiz için ama ne günahımız var bizim, bir öğreten olmalıydı ki....

Parktan dönüş bir kartpostal aldım, Mavi, Tanrı ablacığım. Necdet parasını da verdim, buraların peygamberlerinden biriymiş dedi, hih hih hih! söz aramızda azıcık Necdet'i andırıyor, eniştem görmesin o da tıknazlığı bakımından bu peygamberi andırıyor, tanımadığım renkler var kartta ama gene

de Mavi Tanrı ablacığım çirliçirli olmuş ağzından su fıskiyeleyen bir kocaman kablumbağanın üstüne at bin oturmuş, at bin oturunca her bi yeri meydanda bacaklar kollar kısacık, göbekli göbeği hani herkesin taktığı kenarlı yuvarlak bir biçim var ya burda hep hemşireler ve kızlar takar boynuna işte onun biçiminde ablacığım saydım altı kenar göbeği, orası da öyle tam düşmüştü ki tıpkı üstüne bindiği kaplumbağanın ka-buğundan çıkardığı başı iki yanda da ayakları hih hih hih!..

Doktor Hunt dört yıldır burada olduğumu söylüyor, sanmam, daha dün gelmiş gibiyim, dündü treni beklediydim, tren bomboşaldıydı, herkes birbirine kavuştuysa, dündü... Ocanım kucacımdıydı... Bir de Fotika diye İstanbullu bir Türk daha varmış burada ama o çok tozuttuğu için görüştürülmezmiş... Yoksa o mavi Tanrı'da bir duvarın önünde kaplumbağanın ağzından işyen yahudi mi ablacığım?... olamaz, Tanrı çıplak olabilir mi ablacığım gavur da olsa olabilir mi? O olursa biz de oluruz ablacığım... Artık ben onu gelin gününde görürüm, öldü bilsin babasını, konsolosbaşı da bir baba sayılır, Necdet de ulvi bir baba sayılır odanın penceresinden bakınca çimenlere üzerine işlenen günahımızı yazmış bir kez yazan, değiştiremessin, bir din adamı yalan söylemez: "Tanrı bunu da istedi beni ve seni bana yazdı" dedi, bunda bir cevap çentilmiş ki beni iyi edecek zaten çözöldü parmaklarım park kararır o sıra yeşil, yoksa gene mi beni denemektedir, gök tanrı gök, şüphesiz ama Necdet çimenleri, parkları bizim için yarattı demektedir, kartpostalları, buraya gelen dindaşlarımızı baba ocağından savurarak, benim benim inletip kıvrandırarak kabir azabından dünyada, vurarak yalnızlıktan yalnızlığa, yalnızlığa hani sırf Tanrıya vergiydi yaaa! Ama acı yalnızlık buruk buruk burukturarak ruha güç katan, katıkça Tanrıya yaklaştıran, o ise: "ne o yoksa benimle boy mu ölçüşüyorlar" diye bir sille daha, yerden yere vur ya rab, vur! diye şahlanıp sonunda kendine alacak, ey yüceler yücesi cayır tutuşmuşum, tahtına kapanmışım, yapma Necdet olmaz, ama Tanrı seni içime düşürdü ve Hazreti Muhammet -Sellallahü teala - dahi kaç karı almış idi, olsun yoksa ben onun olası, o bana sahip olası kavi değil miyim? Başkaları var insan olarak beş nikah geçirip namusunla yavrusunla oturup... güçlüler var güçlüler keşke benim yerime sinamak için başkasını seçseydi şu Tanrı, hiç mi aklı yok, yüz aklıyla sınavları geçecek, kör şeytan... bu ayak sesleri onun, hemşire Genuchhi iğneye geliyor, odur o, adım adım izler beni parkta ağacın yeşil ardından gözetledi bizi, kaçarken,... Yeter artık tanıdım ayak seslerini, üç yıldır, onu üç yıldır, binüç yıldır görür o yeşili şimdi...

Zur Sonne, zur Freiheit

Ich will Freunde haben
so verlässlich
wie meine Feinde
und Feinde
so unbeholfen
wie viele Genossen
und Arbeiter
die soviel vom Kampf verstehen
wie ihre Arbeitgeber
Brüder
das wäre
der Sieg

Erich FRIED

Ali Yücel ile Söyleşi

Mustafa ÖNAL

Sizce şiir nedir? Nasıl yazarsınız?

"Şiir yaşamdır" tanımını severim. Ben de şiirimi yaşamdan devşiririm. Halkımızın, üreten yaratan, emeğiyle geçinen insanlarımızın yaşamından çıkarırım şiirlerimi. Halktan aldığımı yeniden üretip gene halka veririm. Sözcüklerle güreşerek yaparım bu işi. Altın arayıcıları gibi ararım onları. Herbirini ölçer, biçer, tartarım. Ağırlıklarına, renklerine, kokularına, sertlik ve yumuşaklıklarına, sıcaklık ve soğukluklarına göre ayırırım. Benim için her sözcük bir kişiliktir. Hangi sözcüğün hangi sözcükle yanyana gelirse istediğim şiirsel elektriklenmeyi yaratır? Hangi sözcük hangi sözcükten hoşlanır, sevişir, koklaşır onunla? Bunları anlamaya, sezmeye çalışırım. Ona göre biraraya getiririm onları. Önce anlaşıp gibi olup sonra ayrılmak isteyenler olur. Ayırırım. Hem nikâh memurluğu hem yargıçlık yaparım. Bir çeşit mühendislik bizimki. Sözcük mühendisliği, sözcük işçiliği demek daha doğru olur. Sözcüklerle güreşir dururuz. Heykeltıraşların mermerle, granitle güreştikleri gibi. Onlar nasıl o sert taşın içine saklanmış olan güzeli bulup ortaya çıkarırlarsa ben de sözcüklerle güreşerek güzeli bulmaya çalışırım. Çok yorulurum, ama çok tatlı, çok mutlu bir yorgunluk bu. Bilenler bilir. Ne ki şiire olan yakınlıkla çabayı iyi dengeleyebildiniz mi, emeğiniz sağdıç emeğine dönebilir. Şiiri bulamazsınız.

Sanat anlayışınızı kısaca açıklayabilir misiniz?

Toplumcu gerçekçi sanattan yanayım. Çağımız büyük çelişkiler ve büyük acılar çağıdır. Bir yanda baş döndürücü, göz kamaştırıcı bir uygarlık, öte yanda barbarlara taş çıkartacak bir barbarlık. Yeryüzünden kölelik düzeni kalkmamış gibi. Yalnız biçimi değişmiş. Kölenin zincirleri, köle sahibinin kırbağı gözle görülmeyecek denli incelmış. İnsanoğlu hem insan yaratıyor, hem de daha kısa zamanda daha çok insan öldüren silahlar yapmayı başarıyor! Uygarlık kendi kuyusunu kazmaktadır. Büyük bir değişimin eşiğindeyiz. Toplumsal depremlerin sıklığı belki de bundandır. Uygarlığın kurtulması, üreten ve yaratan halkın oynanan ince oyunların farkına varmasına ve gözle görülmeyen zincirleri ve kırbaçları kırmasına bağlıdır. Sanatçı çevresinde yaşanan bu acıları, bu çileleri görmezlikten gelemez. O halkın hem

Ali Yücel

beyni, hem duyu organıdır, halkın doğal milletvekilidir. Bilim namusunu parayla satmamış bilimadamları, halkının mutluluğunu isteyen demokrat aydınlar, öğretmenler, emekçiler halkın doğuştan milletvekilleridir. Onlar bu hizmetlerine karşılık hiçbir ücret almazlar. Gözle görülmeyen ince hilelerle ve oyunlarla halkın sırtına binenler bu doğal milletvekillerini hiç mi hiç sevmezler, her fırsatta ezmeye çalışırlar onları. Ama gönül ferman dinlemiyor işte. O ince oyunlar gönül işinden pek çakmazlar. İyi ki çakmazlar.

"Boncuk Şiir"leriniz toplumcu sanat anlayışınızla çelişiyor mu?

Boncuk şiir adlandırması eleştirmen Tuncer Uçarol'undur. Bu tarz şiirlerim toplumcu sanat anlayışına hiç de ters düşmez. Bu şiirlerin biçimi geleneksel dize anlayışından farklı olmakla birlikte özü toplumcu gerçekçidir. Sözcükler anlam ve duygu ağırlık ve akrabalıklarına göre ipliğe boncuk dizer gibi yanyana dizilmekte, alışlagelen dilbilgisi kurallarına önem verilmemektedir. Özne, yüklem ilişkileri de çoğun aksamaktadır. Şiir hızla okunduğunda sözcükler sinema şeridindeki küçük resimler gibi arka arkaya gelince bir bütünlük ve bir şiir akımı yaratmaktadır.

Gerek Türkiye'de gerek Avrupa'da bu tarz şiirlerime bugüne değin hiçbir olumsuz tepki ve eleştiri gelmedi. Tersine

öteki şiirlerimden daha çok ilgi gördü diyebilirim. Dahası bu tarz yazılmış "Poliklinik" şiirimle ben, 1978'de İzmir Tabibler Odası'nın açtığı yarışmada birincilik ödülü bile aldım.

Şiirlerinizi geleneksel kültürümüzden beslediğinizi söylüyorsunuz. Bunu nasıl yapıyorsunuz, biraz açar mısınız?

Şiirimi içinden geldiğim toplumsal katmanın insan sıcaklığından, doğup büyüdüğüm toprakların doğal güzellikleriyle beslerim. Halkın kültürü som bir kültür. İçine hiçbir yapay ve yabancı madde karışmamıştır. Binlerce yıl işense eksilmez, tükenmez, cömert bir hazinedir. Bir bebek için anne sütü ne denli yararlı ise sanat için de, sanatçının içinde yetiştiği geleneksel kültür o denli yararlı ve besleyicidir. Evrensele giden yolun ulusaldan ve gelenekselden geçtiğine ben de inanırım. Kendi kültürünü özümsemeden evrensele sıçramaya kalcan bir sanatçı, korkarım sanatın bacasını kırar. Bütün büyük yapıtların harcında ulusal, yerel kültürün mayası vardır.

Yalnız geleneksel kültürden beslenmekle o kültürü ta bilmem kaç yıl önceki biçimiyle alıp yineleyerek gericiğin batağına saplanmayı birbirine karıştırmamak gerektirir. Geleneksel kültürden yararlanırken çağdaş toplumun ulaştığı noktayı gözönünde tutmak zo-

rundayız. Ben bu işi ne ölçüde başarabiliyorum, bilemem ve tam başardığımı söyleyemem. Başaranları da candan kutlar, alkışlarım.

Almanya'da, Hollanda'da söyleşiler yaptınız, şiirlerinizden örnekler okudunuz? Nasıl karşılandı şiirleriniz? Değirir misiniz?

Bildiğiniz gibi Avrupa'daki insanımız genelde halk katmanından gelmedir. Kendi ülkesinde iş bulamamış, geçim derdine düşmüş, ekonomik mutluluğu el kapılarında aramaya gelmiş insanlar. Ya da halktan yana tavır aldıkları için tedirgin edilmiş aydınlar. İşte benim söyleşi yaptığım, şiirlerimden örnekler okuduğum kesim bu kesimdir. Böyle olunca doğal olarak şiirlerim ve söyleşilerim çok ilgi gördü. Bu arada şiirlerim üzerinde çok güzel değerlendirmeler, eleştiriler yapıldı. Benim için, şiirim için çok yararlı oldu bu değerlendirmeler. Türkiye'ye paha biçilmez insan sıcaklığı, insan sevgisiyle dolu olarak dönüyorum.

Bu Avrupa gezinizden genel olarak izlenimlenimlerinizi rica etsem?

Doğrusunu isterseniz ben bu geziye çıkarken, Almanya ile Almanya'daki Türkiye'yi derinlemesine incelemeyi amaçlamıştım. Buraya gelince gördüm ki bu işi böyle birkaç ay gibi kısa bir zamanda yapmak olası değil. Bu bakımdan izlenimlerim, gözlemlerim yüzeysel olmuştur. Ancak buncası da benim için çok yararlıdır.

Buralardaki aydın, sanatçı arkadaşlarımızın kendi kültürümüzü yaşatmak için nasıl çirpındıklarını gördüm. Alman kültürüyle Türk kültürünün kapıştığı bir arenada bu arkadaşların ne çilelerle didindiklerini görmek beni gerçekten duygulandırdı, övünç ve kıvançla doldum.

Batı demek us demek olduğunu Avrupa'ya gelmeden de biliyordum. Buraya gelince bunu daha somut olarak gördüm. Batı eşittir us, matematik, ölçü, tartı, inceleme, araştırma ve gözlem, ve ibadet eder gibi çalışma. Kadınlar ekonomik ve toplumsal yaşama bütün boyutlarıyla katılmaktadır. Bu kadın işidir, bu erkek işidir gibi bir ayırım kesinlikle yok. Bir arkadaşım söyledi, burada kaldığı 26 yılda hiç elektrik kesilmemiş. Trenler, tramvaylar, belediye otobüsleri saptanan programa göre nerelerden hangi saatte geçeceklerse saniye sektirmeden geçiyorlar. Onca dikkatle gözlemleme karşın bir kerecik olsun bir otobüsün, tramvayın bir dakika geciktiğini yakalayamadım. Yol onarımı yapan belediye işçileri, kazdıkları toprağı çıkarıp dikkatli bir aşçının porselen tabağına piriç koyuşu gibi koyuyorlar, çevreye en küçük bir toprak dökmüyorlar. Onarım bitince burada onarım yapılmış mı yapılmamış mı, bilemezsiniz. Sanki sibirbaz eliyle yapılmış.

Buralarda köy sözcüğü geçmiyor pek. Köy yok ki sözcüğü geçsin. Bütün köyler kent olmuş. Elin oğlu bizim gibi incir çekirdeğini doldurmayan şeyler için birbirini yemiyor. Beyinleri küflendiren safsatalar için ömür tüketmiyorlar. Görebildiğimizce Batı, almış başını gidiyor. Adım başına üzüliyorum. Bunlar niye böyle, biz niye öyleyiz? Sorup duruyorum kendime. Batı koşuyor. Biz yalnızak onun arkasından yürütüyoruz. İkide bir ayaklarımızı dikenler batıyor. Oturup çıkarıyoruz ağlayarak. Biz dikenin çıkarıp yeniden yola koyuluncaya dek Batı, dağlar, tepeler aşıyor. Koş Mehmet koş, belki yetişirsin.

Teknoloji uygarlığının getirdiği ürünler, aksamalar yok mu? Var elbet. İnsan makineyi yapmış. Makina da insanı. Başka bir deyişle insan, yaptığı makineye benzemiş. Düğmesine basınca çalışıyor, belirli mekanik işleri yaptıktan sonra duruyor. Bundan başka bir şey yapmıyor. Müthiş bir yalnızlık içinde insan. İnsan ilişkileri, sevgisi, sıcaklığı yok gibi, ya da çok seyrek. Şöyle doya doya değil. İnsandan insana uzanan sevgi bağı kopmuş ya da koparılmış. İnsanla makina arasına bağlanmış. İnsanlar bu sevgi boşluğunu yapay doğa parçalarıyla, köpek möpekle doldurmaya çalışıyorlar. Sokaklarda köpeğiyle konuşan, şakalaşan insanlar gördüm. So-

runlarını sıkıntılarını da köpeğe anlatıyor gibi geldi bana. Komşumuz yaşlı bakan, kendisini ziyarete gelen arkadaşının önce köpeğine yakınlık gösteriyor, ona sevgi gösterisinde bulunuyor: Aman ne şeker şey bu böyle! Tıraşı da ne güzel olmuş! Mantosu da ne güzel yakışmış! Canım benim. Bıcı bıcı bıcı. Gudu gudu gudu" diyerek kucaklayıp yanaklarından göpüyor, koltuğa oturtuyor. Benim gibi doğal doğanın koynundan gelenler için bu ve benzeri yapay doğa sevgisi çok yavan gelir sanırım.

Söyleşimizi güzel bir izlenimle noktalayalım. Batı'da yönetimlerin sanata ve sanatçıya gösterdikleri ilgi, saygı ve destek övülesi bir tavidir. Bunu yaparken şunu yazacaksın, bunu yazmayacaksın gibi bir koşul koymuyorlar. Sanatçının yaratıcı özgürlüğünü ve kişiliğini öldürmüyorlar. Bizde sanata, kültüre, sanatçıya saygı mı? Ağzını topla, o bir "Sakıncalı Piyade"dir. Kitapları toplatılır, yakılır, kendisi de hapislerde "ağırlanır". Ama gerici yönetimlere düdüklük yapanlar maddi ve manevi sadakalarını bol bol alırlar. Sonra da bu "Sakıncasız Piyadeler" elin içine çıkıp, TV ekranlarında karşımıza geçip sanatçıyım diye kasım kasılırlar. Öldüklerinin ayırımında değiller besbelli. Sadakanın sanatı öldürdüğünü nerede bilecekler. İnsanın ağlayası gelir hep.

Türk Dişhekimleri Derneği'nin Kuzey Ren Vestfalya çapında düzenlediği çocuklar arası 23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı konulu resim yarışmasının sonuçları açıklandı. İlkokul çağındaki çocukların büyük ilgi gösterdiği yarışmaya yüze yakın resim gönderildi.

Prof. Dr. Yavuz Başar, ressam-eleştirmen Aydın Karahasan, Dr. Tuncay Özverim'den oluşan jürinin değerlendirdiği resimlerden birinciliğe Lenenstadt'dan dokuz yaşındaki Aslı Alpergin'in yapıtı uygun görüldü. İkinci de mansiyonun verildiği yarışmanın genel sonuçları şöyle:

Aslı Alpergin	Birinci Ödül	500,- DM	Yaşı: 9
Emel Turan	İkinci Ödül	300,- DM	Yaşı: 10
Sırma Supçun	Üçüncü Ödül	200,- DM	Yaşı: 11
Gülşay Acar	Mansiyon	Bir kutu suluboya	Yaşı: 11
Deniz Güngör	Mansiyon	Bir kutu suluboya	Yaşı: 12

Küçük sanatçıları yürekten kutlarken gelecek günlerin sanat dünyalarında başarılar dileriz.

İrkçılığa karşı düzenlenen uluslararası bir konferans nedeniyle Alman Sendikalar Birliği DGB ile Kuzey Ren Vestfalya Sanatçılar Derneği SAN-DER'in de katkılarıyla geçtiğimiz aylarda Dortmund Halk Yüksek Okulu ile Yabancılar Enstitüsü'nde bir resim sergisi açıldı. Kalabalık bir izleyici kitlesinin gezdiği sergiye şu sanatçılar katıldı: Mariano Castanera Adan (İspanya), Necat Akkan (Türkiye), İzal Hendek (Türkiye), Raffaello Galizzi (İtalya), Aydın Karahasan (Türkiye), Birgit Mütherich (Federal Almanya), Stanislava Raskoviç (Yugoslavya), Feri Sepahzad (İran).

İntihar Denemesi ve Fare

Gönül ÖZGÜL

Almanya'nın büyük kentlerinden birine yerleşmişti. Bir yıldır sözleşmeli çalıştığı fabrikayı, sıkıcı bulduğu küçük Alman köyünü bırakıp geldiğinde... Her şey çok değişecek, iyi işler bulacak, okullara gidecekti. Büyük kentlerdeki alışveriş mağazaları, lisan kursları yaşantısını dolduracaktı. Bulacağını sandığı arkadaşlarla, çevresi genişleyecekti. Bir yıl yaşadığı köyde, oturacak kahve, seyredecek vitrinler yoktu. Bunalmıştı orda. Zamanı, fabrika ve kaldığı kadınlar yurdunda geçmişti. Ordaki kadınlarla anlaşmak kolay değildi. Mutfağında, salonunda hep gürültü ediyorlar, sık sık dövüşüyorlardı. Hepsisi aynı ülkenin insanlarıydı. Ama değişik yapıda, değişik yörelerin kadınlarıydı. Aynı işyerine gönderilen kadınların bazıları hiç çalışmamışlardı daha önce. Bazıları, köylerindeki tarlada çalıştıklarını söylüyorlardı. Büyük kentten gelenler arasında ev kadını, hemşire, memur gibi meslekte olanlar vardı. Derya, resim, renkler ve modellerle uğraştığını anlatmıştı bir akşam sohbetinde. Kadınlar inanmamış, alay etmişlerdi. Blucini, modern görünüşüyle ordaki kadınların çoğuyla uyum sağlayamıyordu. Yalnız kâliyordu hep.

Camin önündeki yatağında, kaç gündür postacıyı bekliyordu. Dışarıdaki ayak seslerini duyunca cama seğırtti. Kutuda bir takım kâğıtlar gördü. Belki bir iş davetiyesiydi. Ya gene yoksa. Nasıl vakit geçer... İki aydır bekliyordu. Yatak giysileriyle kapının önüne çıktı. Oturduğu binada herkes çalışıyordu. Bu saatte kimse onu görmezdi. Arada bir tahta merdivenleri silen Türk kızının yanık türkülerini duyardı. Günlendir ondan başkasıyla selâmlaşmamıştı.

Kızın türkülerini duyduğu ilk sabah, kapısını aralayıp bakmıştı. On beş yaşlarında toplu, sağlam yapılı bir kızdı. Binanın merdivenlerindeki görünüşü Derya'yı biraz neşelendirmişti. ...Güzel bir tablo olabilir. Resim yapmaya başlasam, savaş artığı binanın merdivenlerinde bir Anadolu kızını resimlerim. Kovasıyla, paspas beziyle... Konuşmuştu kızla. Anası, babası, fabrikada, işçiymiş. Yeni gelmiş Türkiye'den. Binanın merdivenlerini silerek aldığı parayı biriktirmiş. Evleneceği oğlan Türkiye'deymiş. Elin oğluna çıplak gidilmezmiş.

Derya, kızın istediği bir kova suyu verdikten sonra odasına davet etmişti. Kız geldiğinde, çeşitli sorularla tanımaya çalışmıştı Derya'yı.

- Evli misin?
- Hayır.
- Neden evlenmedin?
- İstedğim olmadı.
- Yaşın büyük senin ama evlenmen lâzım.
- Herkes evlenmek zorunda değil.
- Hangi memlekettensin?
- İstanbul.
- Biz Nevşehir'den geliyoruz.

Kız bilmiş biriydi. Derya'nın boyalı tırnaklarına bakıp, Türkiye'de fabrikada mı çalıştın diye sormuştu.

— Orda bir modaevinde modeller çizdim. Yani resim yaparım ben.

— Resim yapmak kolay. Ben de yaparım. Merdivenleri silmek daha zor.

— Öyle ama.. burda çamur yok. Fazla kirlenmiyor merdivenler.

— İş arıyorsan babamın fabrikasına gir. Orda da bir İstanbul varmış.

— Ona da sorarım. Bildiğim yerlere başvurdum. Mektup bekliyorum.

Posta kutusundan reklam kâğıtlarını çıkardı. Sucuk, mobilya, konserve reklamları.. Aynı kâğıda renkli basılmıştı. Kâğıdın her tarafını okudu. Almancasını geliştirmek için ne bulursa okuyordu. Almancası gelişirse, iyi işler bulacağı umundaydı.

Sonra yürüyerek kentin kalabalık yerlerine gitti. Magazalarda gezindi. Hergün aynı şeyleri yapıyordu. Her şey beni al diye çığlıklar atarcasına güzel, renkliydi. Beğendiklerini giyip, çıkarıyordu. Hiç kimse al diye zorlamıyor, size yakıştı diye yalan konuşmak zahmetine girmiyordu. Aynadaki görünüşüyle giydiklerinin yakıştığını biliyordu. Al diye peşinden koşanların olmayışı ne iyiydi.

Geçitte kendisi gibi gençler vardı. Ama onlar çok neşeliydiler. Bazılarının elinde gitar, çalıp söylüyorlardı. Bazıları geçidin merdivenlerinde dünyayı unutmuş öpüşüyorlardı. Kendi ülkeleri... İstediklerini yaparlar diye geçirdi içinden. İstanbul'da deniz kıyısında kaçamak gezindiği delikanlıyı anımsadı. Acaba gören oldu mu diye hep kuşkuluydu.

Derya, elindeki son fenikleri dinlediği bir gitariste verdi. Öylesine güzel çalıyordu ki. Kimseleri tanımadığı bu kentte gitaristi, yanındaki kızı evine davet etmeyi düşündü. Ama cesaret edip yaklaşmadı. Onlarla göz göze gelmek için saatlerce durdu. Belki hiç uzaklaşmayan bu kızı görür, konuşurlardı. Gitarist genç ve şarkı söyleyen kız toplanan paraları alıp, arada bir gidiyor, sonra yine yerlerine geliyorlardı. Herhalde yemeğe gidiyorlar diye düşündü Derya. Anasının yemeklerini, böreklerini anımsadı. Evinde hiçbir şey kalmamıştı.

Akşam evine gelince zeytinyağına kuru ekmeği batırıp yedi. Midesi hiç bulanmadı. Çok lezzetli bile buldu. Demen anasıydı bütün inatları. Yemem, istemem diye yemek seçerdi. Ömründe etli dolma yememişti. Şimdi hiç sevmediğini sandığı dolmalar tencereler içinde gözlerinin önünde geçiyorlardı.

Yatağına girip, ertesi günü postadan çıkabilecekleri düşündü. Postacıdan sonra yeni işyerlerine bakabilirdi. Tramvaylarda kaçak gitmeye alışmıştı. Bir iki durak gidip iniyor, sonra gelen tramvaya binip yoluna devam ediyordu. Tramvaya yaşlı bir grup binerse, o iniyordu. Çünkü yaşlı insanların bazıları bilet kontrolü yapıyor, ansızın halkın arasından çıkıyorlardı. Derya şimdilik hiç yakalanmamıştı.

Ertesi sabah yatağında büzülmüş, postacıyı bekliyordu yine. Az sonra gelen postacı, öteki kutuları birer birer doldurdu. Postacının eli, adının yazıldığı kutuya hiç uzanmıyordu. Camı tıklatıp sordu. Şişman, kırmızı yanaklı adam —yok— dedi. —Yarın sana bir çuval mektup getiririm diyerek uzaklaştı.

Derya camın önünden ayrılamıyor, postacının karşı binalara götürdüğü mektupları gözlüyordu. Sarı çantanın içindeki mektuplar gerçekten kendisine gelmiş olsaydı... Postacılar, sevindiren, hüznölendiren haberlerin taşıyıcısıydılar. Kutuları boş bıraktıklarında, anlamlarını yitiriyorlardı.

Vakit geçirmek için, yorgana enine boyuna baktı. Kendinden önceki kiracının bıraktığı yorganda, hâlâ kıllar, tırnak parçaları vardı. Bulduğu saç kıllarını çekip çekip çıkardı. Yorgan çarşafını değiştirmek, temiz bir yatakta yatmak geçti içinden. Bir yedek çarşafı yoktu. Yıkamak için çıkarırsa, bir gece mantosuyla yatardı. Çarşafsız, kirli bir yorganda yatamayacak kadar titiz olduğu gülümsedi. Para kazanmaya

başlayınca ilk işi yeni bir yorgan ve çarşaf almak olacaktı.

Yorganın altına girip, başına çekti. Dünyadan, parasızlık-tan, Almanya'daki düş kırıklığından korunmaya çalışıyordu sanki. Karanlıkta kalmak için sınıksız kapadı gözlerini. Hiçbir şey düşünmek istemiyordu. İyi bir iş bulup çalıştığını sanan ailesini, para makhuzu bekleyen babasını, hem Türkiye'deki, hem burdaki evin kirasını unutmak istiyordu. Ama ne denli sıkı da gözlerini, sapsarı güneş, masmavi deniz, yemyeşil çayırlar birbirine karışıyor... Güneşte, mavi denizde yüzüyordu. Güneşte, yeşil çayırlarda koşuyordu. Bu renkler, doğup büyüdüğü yerlerin rengiydi. Sarı, yeşil, maviler... Renklerin karın doyurmayaacağını anladığı için şimdi gri bir yerdedi. Gri bir kent. Burada iş arıyor, geleceğini sağlamak istiyordu. Belki ufak bir evin sahibi de olacaktı. Bunun için griye yapışmak, çok çalışmak istiyordu. Posta kutusundan çıkacak bir iş davetiyesi... Doğup, büyüdüğü yerlerin rengine kavuşabilirirdi onu. Gride çalışarak, yeşillere, mavilere ve güneşe koşacaktı. Yorgandan başını çıkarınca, gözü tavanındaki avizeye takıldı. Kaç gündür en çok avizeyi gözlüyordu. Önceki kiracı kırmızı avizesini de bırakmıştı. Yerdeki kilim sarıydı. Sarı kırmızıyı yanyana hiç sevmezdi. Odası bile güzel görünmüyör, boğuluyordu. Odanın yüksek tavanından örümcek ağı sallanıyordu.

Yatağın üstüne çıkıp avizeye uzandı. Acaba beni tartar mı dedi. Sağlam gibiydi avize. Eli boynuna doğru gezindi. Bir avizede, bir boynunda gidip geldi elleri. Örümcek ağı hafifçe titreyordu. Az sonra kendisi de örümcek gibi sallanıyordu olabilir. Bu anlamsız yaşantıyı yürütmek sadece bir yükü.

Küçük köydeki işinden ayrıldığına pişman mıydı yoksa. Geri dönmezdi. Geri geldi diye gülenler olacaktı. Elleri bir kez daha avizeyi yokladı. Elli kiloluk gövdeyi tartar mıydı. Tartabilirdi de... Sökelünceye dek tavan onun işi biterdi. Kendini asmak düşüncesi fena takılmıştı aklına. Yapanlar vardı bu işi. Cesaretleri kocamanmış. Korkak olduğunu kabullendi. Fabrikadaki yaşamından korkmuştu. Burda, henüz kuramadığı geleceği belirsiz yaşamdan da korkuyordu. Türkiye'de de hep korkmuş gibiydi. Sınavlarda geçememek, iş bulamamak, ay sonları verilecek borçların çokluğu... Yetti artık diye çığlık attı. Üstelik burda rahatsız edilmek korkusu da vardı. Nasıl da peşine takılmıştı bir arabalı. Nerden Türk olduğunu anlamışsa adam...

— Gel arabaya diyordu. Öyle serseriydi ki görünüşü. Korkmuştu Derya.

Avizeden vazgeçmek istedikçe, gözü takılıyordu.

... Ya birden bire tavan sökülür, taşlar başıma düşerse.. Ben hâlâ diri. Odada taşlar, topraklarla ve delik tavanla ne yaparım. Bir de tamir masrafı çıkacak. Tavan başıma yıkıldı diye anlatsam, bu masala kimse inanmaz. İntihar denemesi yaptığımı anlarlar. Belki de zor bulduğum bu evden atarlar beni. Ama, ya tavan sökülmez, sınıksız tutarsa beni... Türkiye'dekiler, yakınlarım çok üzülür. Taniyan insanlar, ondan beklenirdi bu. Biz çok mu tokuz burda. Ne vardı yurtdışında derler. Az sonra da unutulurum. İşte hepsi o kadar.

Hızla kalktı yerinden. Herşeyi denemeli diyecek kadar yerindeydi bilinci. Çok normal bir iş gibiydi yapacağı. İskemleyi ortaya çekti. Türkiye'nin denizi, güneşi, annesinin yemekleri çok uzaktı. Almayı düşlediği ev de...

İpi boynuna geçirmemişti henüz. Bir tıkırtı duydu. Gözleri, tıkırtının geldiği yönü buldu. Orda, ufakık bir farenin gözleriyle çarpıştı. Fare, lavabonun altında durmuş ona bakıyordu. Bıyıkları titriyordu hafif. Öyle güzel, öyle sevimliydi ki. Boyu on santim var mı diye mırıldandı Derya. Her şeyin minisi sevilirdi ya. Farenin böylesine güzelini, bebek yüzüsünü hiç görmemişti. Ufakık bir hareketi çıkarabilirdi onu. Öylece durdu. Göz kırptı farenin gözlerine. Hareket etmiyor, farenin kaçmasını istemiyordu. Elindeki ipi kullansa, bu hareketiyle fare gidecekti. Deli, senden sonra giderse gitsin dedi. Ama hayır...

İpi düzeltti. Fare yerindeydi hâlâ. Bir iki ufak adımla iskemleye doğru yürüdü bile. Derya fareyle söyleşmeye çalıştı.

— Ne güzelsin sen. Nerden geldin.

Fare gözlerini kırptı. Hep Derya'ya bakıyordu. İnsan yav-

rusu gibiydi. Dayanılmaz bir istekle fareyi tutmak istedi Derya. İskemleden inerken, takılıp yatağa kapaklandı.

Fare kuyruğunu titreterek lavabonun altına seğırtti yine. Girebileceği bir delik arandığını görüyordu Derya. Öylesine acele ediyordu ki saklanmak için. Bir tehlike duyumsamış korunmak için çırpınıyordu.

— Kaçma, dedi Derya. Onun sesine bir kez daha ürktü fare. Gözleri yaşamaya hırslı, pırıl pırıl ve korku doluydu.

Düştüğü yerden doğrulmaya çalıştı Derya.

— Kaçma ne olur, diye yineledi.

— Korktuğunu biliyorum. Ama ben seninle dost olmak istiyorum.

— Orda dur istersen.

Fare kımıldamıyordu. Gözleri, gövdesini saklıyacağı bir yer araştırır gibiydi hâlâ. Lavabonun altından duvarın öte ucuna gitti çabucak.

Derya, ayağa kalktığı anda fareyi göremedi. Gürültüsü, onu kaçırmıştı. Odanın köşelerinde, dolabın arkasında arandı. Yatağın altına baktı. Fare, ansızın geldiği gibi, gitmişti de.

Oturup fareyi bekledi. Gelseydi. Gelirdi minik arkadaş. Sevimli bir farenin varlığı ürktüydü onu. Sevinç duyuyordu. Odasının bir köşesindeydi. Çıkacaktı bir yerden.

Fare, bir daha hiç görünmedi. Geri gelmedi. Küçük canını korumak için belki korkup kaçmıştı. Yaşamda kalmak için farece çabalamıştı. Elli kiloluk gövdesini iple sallandıracağını düşünüp kızardı Derya. Fare kadar bile gücü yok muydu yaşamın zorluklarına...

İskemleyi yerine çekti. Az önce boynuna kullanmak istediği ipi, görmemek için çöp kutusuna attı.

Desen: Sait Günel

Adıyla Yaralı

Nevzat YALÇIN

Akdeniz'i çevreleyen her ülkenin oluşmuş bir Akdeniz edebiyatı var mı, bilmiyorum. Türk edebiyatının belirli bir Akdeniz yanı yoktur. Geçmişte de olmamıştır. Diğer ülkelerden okuyabildiğim yazar ve şairlerin çoğu sırtını Akdeniz'e çevirmiştir; Kuzeydekiler daha kuzeye bakar, Güneydekiler nereye, bilmek mümkün değil. Öyle bir edebiyat, aşağıdan ve yukarıdan Akdeniz'i çevreleyen iklim şeridinden doğabilir. O da daima "melez"leşme tehlikesi ile karşı karşıyadır, çünkü biraz içerilerde onu etkileyebilen çok değişik bir dünya başlar.

Bugüne kadar okuduğum örnekler ve dostluklarımla edindiğim deneyimler, bana, gerçek Akdeniz edebiyatının, doğası ve insanı ile anakaralar Avrupa ve Afrika'dan çok farklı özellikler taşıyan Akdeniz adalarında olduğunu gösterdi. Kıbrıs o adalardan biridir. İçinde yaşadıkları iklim kuşağına paralel gelişen yaradılışlarındaki sıcaklık ve duyarlılık, o iklimin insanlarını değişik karakterde bir edebiyata zorlar. Bu bir ihtiyaçtır ve yadırganamaz. Örneğin, Kıbrıslı bir Türk şairi eğer Kıbrıslı ve Akdenizli olma özelliğini koruyabilmişse, Türkçeyi ortaklaşa kullandığı soydaşı Türkiyeli şairden başka bir edebiyata bağlanmak zorundadır. Aynı dili kullanan İngiltere, Kanada, Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın ayrı edebiyat yarattıkları gibi. Bunun aksi düşünülebilir mi?

Akdenizli şair olmak, Akdeniz'i söylemek kadar, Akdenizli gibi söyleyebil-

mektir. Son yıllarda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin iki ünlü şairinden Fikret Demirağ, "Adıyla Yaralı" adlı kitabıyla, su katılmamış Akdeniz edebiyatından yeni bir örnek verdi. Bundan önceki "Akdenizli Şiirler ve Aşk Sözleri" adlı destesi üzerine yazdığım yazıdan sonra Fikret Demirağ'a yeniden eğilmek isteyişim, biraz da o zaman yazdıklarımı doğrulamak içindir. Demirağ'ın kişiliği için "tipik Akdeniz çocuğu" ve şairleri için de büyük "Salvador Dali'nin tablolarında görülen deli-dolu bir fıski-rış..." demiştim. Bu çok ilginç özelliği, onun katıksız Akdenizli karakterindedir. Salvador Dali Akdeniz'in bir ucunda, Fikret öbür ucunda..., ama ikisi de hâlis Akdenizli...

Bundan önceki kitabında Demirağ, toprağı ve insanlarıyla, onların aşkları ve acılarıyla kendi ülkesine eğiliyordu. "Adıyla Yaralı"da bu, "maraz" denecek kadar köklü ve şiir deneyimi ne denli geniş olursa olsun okuyana da "bulaşan" bir insan ve toprak "kara sevda"sıdır. O, "kapalı barış göğü"nden, barışa olan susuzluğundan söz ederken alabildiğine toprak ve insanla bütünleşir. Kıbrıs insanının aslını, onun fizyonomisinde arar: "Sez, yüzüne bir Dor yüzü karışmış, *

Belki bir Lüzinyan'ın gözleridir gözlerin, Osmanlı ve buğday, Elen ve şarap,

Fikret, Kıbrıs insanını tarihin romantizmi içinde dolaştırmakla kalsa tekdüzelige sürüklenmesi mümkündür. O da

bunun farkındadır ve "zaman"la "mekân", geçmişle bugün ve iyi ile kötü arasında ustalıklı mekik dokur Fikret'in şiiri. Kan ve barut kokan savaşlardan sosyal dürtülere, bir kadına duyulan buram buram aşka, insan varlığında simgelenen portakal ve zeytin ağaçlarına, katar katar göçen turnalara ve hâlâ gelmeyen barışa duyduğu kahredici özleme gider gelir ve her dizesinde taze bir güçle zik-zaklar çizer. Fikret'te son "menzil" Akdenizliliktir. Bu, onun hemen her şiirinde bir "obsession" gibidir. Ona göre, kaybedilmemesi gereken bir "kimlik", bir nirengi noktasıdır Akdenizlilik. Ötesi onu ilgilendirmez:

Yüzünü bastır toprağa
Ve Akdenizliliğini bir daha anla.
Bir şey duymuyorsan öldün,
Demek öldü Akdenizli yüreğin,
çek üstüne yorganını,
bu dünyadan kopmuşluğun,
artık ne haksız bir tüfeğin
yaşamdan fıskırttığı kan
yaralar seni,
ne buğdaydan limondan
yükselen gizli çığlık
Artık yok senin Akdenizliliğin.

Demirağ'da dikkatimi çeken başka bir özellik de, bazı çevrelerde bugün bile tartışması yapılan dış şekilciliğe omuz silkmesidir. İlk şiirlerini görmediğim için bunun sonradan gelen bir silkinış olup olmadığını söyleyemem. Onda dize yapısı, şiirinin o müthiş lirizmi içinde yer yer umarsanmamış gibidir. Ancak, bu noktada şiirin geometri olmadığını hatırdan çıkarmamak gerek. Coşkun bir ırmak da gerçi yatağında akar, ama yüzeyde akışı açıktır. Ona da biçim diye bir kılıf geçirmeye kalktınız mı, ırmaklığı kalmaz artık. Kaldı ki, Akdenizli Türk şairi Fikret Demirağ'ın özelliklerini taşıyan büyük ve doğal şiirin etkisini yaparken pedantizm'e gerek yoktur. Onda şiirin genel sunuluşu sarı-sıcı ve görkemlidir. Eskilerin "tasannu" dedikleri halden eser görülmez Fikret'in dizelerinde. Baştan sona tabii hakimdir. Sözün kısası, sanat yapmama sanatını iyi bilen bir şairdir Demirağ. Öyle kalması da dileğimizdir. Yapaylıklarla bir yerlere varılabilen çağın çoktan geçtiğini bilincine böylesine işlemişse, onu ancak kutlamak gerekir.

Dor: Kıbrıs'ta yaşamış eski bir kavim.

Garip

Ne garip değil mi
Doğanın yasası
Bilinmeyen bir yöne
İter götürür beni
Kazanmak
Kaybetmek
Belki de ölmek
Garip tarafı da bu ya

Halit ÜNAL

Eigenartig

Wie eigenartig
ist das Gesetz der Natur
In eine ungewisse Richtung
drängt es mich
Gewinnen
Verlieren
Oder vielleicht sterben
auf diesem Weg
Das ist wohl das Sonderbare

Halit ÜNAL

70 Sonrası Batı Alman Şiiri

Çeviren: Mevlüt ASAR

Karl KROLOW

1915'de Hannover'de doğdu. Göttingen ve Breslau'da Germanistik, Romanistik, sanat tarihi ve felsefe öğrenimi. 1960/61 Frankfurt a.M. Üniversitesinde şiir konusunda öğretim görevlisi. 1956'da Georg Büchner ödülü.

Kitapları. "Heimsuchung" (felaket) şiir, 1948; "Fremde Körper" (yaban vücutlar) şiir, 1959; "Schattengefecht" (gölge savaşı) şiir, 1964; "Bürgerliche Gedichte" (kentsoylu şiirler), 1970; "Zeitvergehen" (zaman akışı) şiir, 1972; "Der Einfachheit halber" (yalınlıktan yana) şiir, 1977; "Das andere Leben" (öteki yaşam) şiir, 1979.

Şiir denilen şey...

Durumumu, şiir denilen şeyin yardımıyla belli bir biçimde betimlemeyi sürdürceğim. Böylece beni hiçbir zaman tatmin etmeyen bir durumun betimlemesidir verdiğim. Kendi huzursuzluğumun, yeteneksizliğimin betimlemesi. Bu başlangıçta olduğu gibi şimdi de rizikolu bir iş. Fantazinin olmadığı yerde o "absurd" olarak ka-

lır. Ben bunu hiç unutmadım. Fantazi, belirli gerçeklikler yanında, zaman, zamanın akışı, el ayak ve yemek içmek gibi bana eşlik eder. O —en azından benim için— belirttiğim koşullar ve gerçeklikler gibi çağrılmaksızın devreye giren bir gerçekliktir. Sözü ettiğim betimleme, yalnız kullanım değeri olmayan bir betimleme değil, aynı zamanda bir bilinçlenme modeli getirmeyen, sonuçsuz kalan bir betimleme. Anlık bir tesbit, kısa bir dikkat. Durum raporuna dönüşen o anlık bir bulgu, bir buluş. Benim duyarlığımın, görme yeteneğimin durumuna, çabuk ulaşılan sınırlarıma, bireyselliğime —başka bir deyişle kurtulamadığım, kurtulmak da istemediğim— ilişkin rapor. Yine de, sanırım, coşkun söylem'e bir eğilimim yok. Kurgu gücü ile hiçbir ortaklığı olmayan ütopyaya da bir eğilimim olmadığı gibi. Biraz daha az heyecanlı söylemek gerekirse, ben hep bireysel sınırlara ilgi duydum, yazarken, konuşurken, yaşarken. Saklı sınırlar, çoğu kez erişilmez ile olan sınırsız didişmeden daha anlamlıdır... (1973)

Robespierre ve Diğerleri İçin Saygı

Terör olmadan güçsüz erdem -
eğlendirici bir oyun, günlük gereksinilen nesnelerle,
kibrit çöpleri, kurşun kalemler.
Göster ona nişanlayacağı ense çizgisini.
Anlıyorum. Ne oldu?
Bakın buraya, burada dayak dağıtılıyor.
Başkaları başka türlü alıyor öcünü.
Terör olmadan vahim erdem.
Dinliyorsun beni, hissediyorsun
saçlarında dolaşan parmaklarımı.
Ne eksik ne de fazla tam öyle oldu.
Aracısız, kesin ve boyun eğmeyen bir adalet'ten
başka bir şey değil.
O asit döktü (sanki) yüzüme.
Düşerken yere kendimin
SAGOL dediğini.

Nefes Alıyorum

Yanlış kirpikler taşıyor kimileri.
İşte böyle deneyimli dünya.
Doğru değil pekçok şey, buna karşın
toz tutuyor elbiseler,
hafif bir leke kalır geriye
kurumuş kan,
hızlı yaşamın aşklarından.
Hiçbir dayanağım yok:
nefes alıyorum yalnız.
Delice kokuyor yaban, kır çiçekleri.
Anımsıyorum güzel kırları,
o sarhoşluğu, birbirinden çok
uzakta olmak ve birdenbire
yabancı kollarda.

Der Autor **Faruk Şen** lebt seit 1971 in der Bundesrepublik, wo er studiert hat und promoviert wurde. Als Lehrbeauftragter der Universitäten Duisburg und Essen hat er mehrere Studien über Ausländerfragen und die Türkei veröffentlicht und ist mittlerweile Leiter des neugegründeten Zentrums für Türkei-studien in Bonn.

Obwohl viele Türken unter uns leben und die meisten ausländischen Touristen in der Türkei Deutsche sind, wissen wir wenig über die Geographie, Wirtschaft und Politik, Religion und Kultur der Türkei.

In diesem Buch stellt uns ein Türke seine Heimat vor, weckt Verständnis für Land und Leute, diskutiert die Probleme seiner Landsleute daheim und in der Fremde und lädt uns mit Tips für Urlauber ein zu einem Besuch in der Türkei.

C.H. Beck

**Faruk Şen
TÜRKEI**

Land und Leute

Unter Mitarbeit von Kara Blume
2. überarbeitete Auflage 1988
180 Seiten mit 2 Karten und
14 Abbildungen
Paperback DM 19,80
Aktuelle Länderkunden
BsR 803

Zentrum für Türkeistudien/Türkiye Araştırmalar Merkezi

*Im Leske+Verlag GmbH, Gerhart Hauptmann Str. 27, 5090 Leverkusen 3 (Opladen)
ab Februar 1989: „TÜRKEI-EG?“*

Die Türkei und die europäische Gemeinschaft

—Eine eventuelle EG-Vollmitgliedschaft der Türkei und ihre Alternativen—

Band 4 der STUDIEN UND ARBEITEN

Das Thema war Gegenstand der ersten internationalen Tagung nach dem Antrag der Türkei auf Vollmitgliedschaft vom 14. April 1987 in Bocholt. Der Band (167 S.) enthält eine Auswahl von Tagungsbeiträgen, Referate und Auszüge aus der Podiumsdiskussion.

Dr. İsmail DUYMAZ

Türkische Unternehmensgründungen

—Von der Nische zum Markt?—

Eine Untersuchung bei türkischen Selbständigen in Dortmund, Duisburg und Essen.

Band 5 der STUDIEN UND ARBEITEN

Die Hoffnungen der meisten türkischen Arbeitsmigranten, durch Erwerbs- und Spätätigkeit im Ausland die Mittel für eine spätere befriedigende Existenz in der Heimat zu erlangen, haben sich bekanntlich nur selten realisieren lassen. Stattdessen läßt sich an vielen Faktoren eine zunehmende Verfestigung des Aufenthaltes ablesen. Dazu gehört auch eine Zunahme türkischer Unternehmensgründungen, die auch bereits als Beleg für eine neue Dimension Integration verstan-

den werden: aus bisherigen Arbeitsplatzsuchenden werden potentielle Arbeitsplatzanbieter.

Zeitschrift für Türkeistudien (ZfTS)

Die seit 1988 erscheinende Fachzeitschrift will das nicht spannungsfreie Thema „Türkei“ unter wechselnden Aspekten einer breiten deutschen Öffentlichkeit nahebringen. Die ZfTS ist die einzige wissenschaftliche Zeitschrift in der Bundesrepublik, die ausschließlich den politischen, sozio-ökonomischen und sozio-kulturellen Entwicklungen der modernen Türkei und bei der türkischen Wohnbevölkerung der Bundesrepublik gewidmet ist.

Die im Sommer 1988 erscheinene 0-Nummer hatte sich mit den Voraussetzungen, Bemühungen und Aussichten der Türkei im Hinblick auf ihre EG-Vollmitgliedschaft unter ökonomischen, rechtsvergleichenden und literatursoziologischen Aspekten befaßt.

Das im Juni erscheinende Heft 1/1989 hat den inhaltlichen Schwerpunkt Islam und Laizismus in der Türkei und unter den in der Migration lebenden Türken.

Das im November erscheinende Heft 2/1989 wird mit dem Generalthema „Osmanische Geschichte“ u.a. einen Teil des 37. Deutschen Historikertages in Bamberg 1988 dokumentieren.

Leitung: Dr. Faruk Şen

Wissenschaftszentrum, Ahr Str. 45, 5300 Bonn 2,
Tel: (0228) 30 21 68 / 69, Telex: 885 420,
Telefax: (0228) 30 22 70